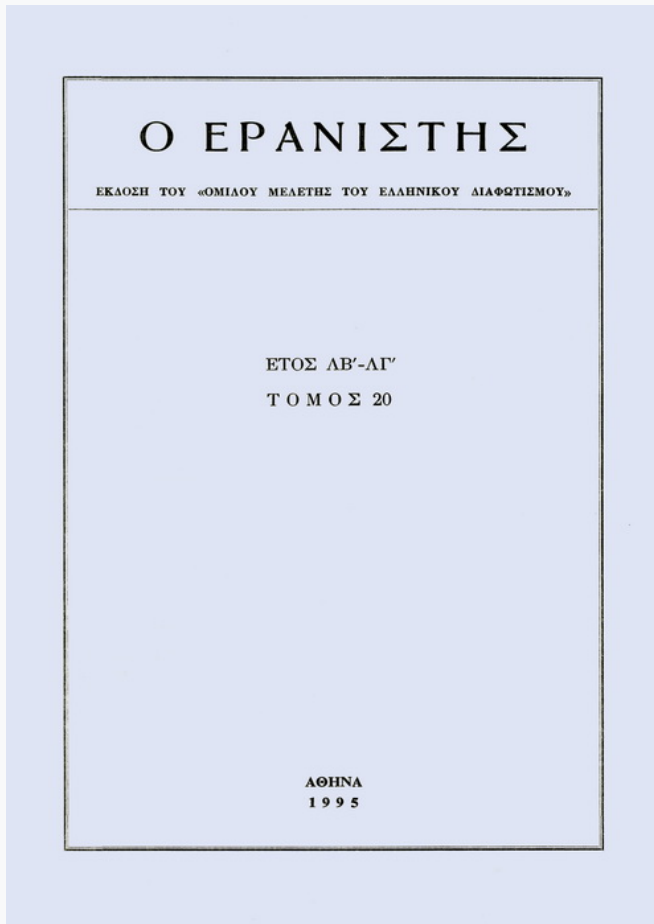

The Gleaner

Vol 20 (1995)

Η βιβλιοθήκη Guilford στην Κέρκυρα (1824-1830)

Βασιλική Μπόμπου Σταμάτη

doi: [10.12681/er.243](https://doi.org/10.12681/er.243)

To cite this article:

Μπόμπου Σταμάτη Β. (1995). Η βιβλιοθήκη Guilford στην Κέρκυρα (1824-1830). *The Gleaner*, 20, 97-162.
<https://doi.org/10.12681/er.243>

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ GUILFORD ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ (1824-1830)

Ο ΑΓΓΛΟΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝΑΣ FREDERICK NORTH, 5ος κόμης του Guilford (1766-1827),¹ έχει συνδέσει το όνομά του με το πρώτο έλληνικό πανεπιστήμιο, την Ίονιο Ακαδημία,² που ιδρύθηκε το 1824 στην Κέρκυρα, την εποχή της Αγγλικής Προστασίας στα Ίονια νησιά. Γοητευ-

1. Για τη βιογραφία του Γκίλφορντ βλ. *Dictionary of National Biography*, London 1895, compact edition, Oxford 1975, vol. I, p. 1505/164, άρθρο του J. M. Riggs. Βλ. επίσης τὰ ἄρθρα: Z. D. Ferriman, *Some English Philhellenes, VI: Lord Guilford*, The Anglohellenic League, Λονδίνο 1919, σ. 75-109. F. H. Marshall, «Lord Guilford and Greece», *The Link*, tom. 2 (1938) σσ. 34-37, Eric Glasgow, «Frederic North, a biographical sketch» και στὸ ἴδιο φύλλο «Lord Guilford and the Ionian Academy». *The Greek Gazette*, τχ. 121, Sept. 1877. Για τὴν ἐποχὴ ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει ιδιαίτερα ἐδῶ βλ. A. Papadopoulo-Vreto, *Notizie Biografiche-Storiche su Federico Conte di Guilford*, Ἀθήνα 1846. (Στὸ ἐξῆς: Παπαδόπουλος-Βρετός, *Βιογραφικά*.) Β. Μπόμπου Σταμάτη, «Ἀνέκδοτα γράμματα τοῦ λόρδου Γκίλφορντ (1827) σὲ χειρόγραφο τῆς Γενναδείου Βιβλιοθήκης. Πρώτη παρουσίαση (Ms 108)», *Ἑλληνικά* 41 (1990) σ. 59-77. Βλ. καὶ Arthur Foss, «The Ionian University and the 5th Earl of Guilford», *The Anglo-Hellenic Review*, Nr. 9 / Spring 1994.

2. Για τὴν ἱστορία τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας βλ. Γ. Σαλβάνος - Β. Σαλβάνου, «Περὶ τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας καὶ τοῦ ἴδρυτοῦ αὐτῆς Φρειδερίκου Νῶρθ Κόμητος Γκίλφορντ», *Ἑλληνικὴ Λημιογραφία* 31 (1949) 763-814. Ντίνος Κονόμος, *Ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία*, Ἀθήνα 1965. G. P. Henderson, *Ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία*, Κέρκυρα 1980, μετάφραση Φ. Κ. Βώρου καὶ τὴν κριτικὴν παρουσίαση τοῦ βιβλίου ἀπὸ τὸν Γ. Δ. Μεταλληνό, «Ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία», *Παρουσός* 23 (1981) 321-375, καθὼς καὶ τὴν νεώτερη ἔκδοση: G. P. Henderson, *The Ionian Academy*, Edinburgh 1988. Γ. Τυπάλδος Ἰακωβάτος, *Ἱστορία τῆς Ἰονίας Ἀκαδημίας*, Ἐκδοση-Εἰσαγωγή-Σχόλια Σ. Ι. Ἀσδραχάς, Ἐρμῆς, Ἀθήνα 1982. Καὶ τὶς εἰδικότερες γιὰ κάθε σχολὴ ἐργασίες: Γ. Πεντόγαλος, *Ἡ Ἰατρικὴ Σχολὴ τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας*, Θεσσαλονίκη 1980, Α. Μαγλάρας, «Ἡ διδασκαλία τοῦ Δικαίου στὴν Ἰόνιο Ἀκαδημία», *Κερκυραϊκὰ Χρονικά*, 26 (1982), Πρακτικὰ Δ' Πανιωνίου Συνεδρίου, τόμος Β', Κέρκυρα 1982. Γ. Δ. Μεταλληνός, «Ὁ κόμης Φρειδ.-Δημήτριος Γκίλφορντ καὶ ἡ ἰδεολογικὴ θεμελίωση τῶν θεολογικῶν σπουδῶν τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας», *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν*, 27 (1986), Δ. Καπάδοχου, «Ὁ Γκίλφορντ καὶ ἡ πρώτη Ἱερικτικὴ Σχολὴ στὰ Ἐπτάνησα», *Παρουσός* 21 (1979) 592-627.

μένος από την κλασική παιδεία που δέχτηκε στην Όξφορντ,³ αίσθάνθηκε

3. Σύμφωνα με τα στοιχεία της βιογραφίας του (*Dictionary of National Biography*, δ.π.), σπούδασε στο Eton, συνέχισε στο Christ Church College στην Oxford (matriculate 18 October 1782), όπου πήρε το διδακτορικό δίπλωμά του, D. C. L., στις 5 Ιουλίου 1793. Αναφέρεται επίσης εκεί ότι: received the same degree by Diploma, στις 30 Οκτωβρίου 1819. Προσθέτω και μια πληροφορία, από ένα γράμμα του καθηγητή της Ίονιου Ακαδημίας Νικολάου Μανιάκη, που σπούδασε στο Cambridge από το 1819, υπότροφος και προστατευόμενος του Γκίλφορντ. Γράφει το 1820 από το Cambridge προς τον Άθανάσιο Βογορίδη στο Λονδίνο και του περιγράφει την τελετή της αναγόρευσης του Γκίλφορντ σε επίτιμο διδάκτορα του Πανεπιστημίου του Cambridge και της αναγνώρισής του ως Καγκελαρίου της Ίονικης Ακαδημίας. Δίνει μια λεπτομερή περιγραφή της τελετής, και αναφέρεται με θαυμασμό στο λατινικό λογίδριο του νομοδιδασκάλου Κλάρκου προς τιμήν του Γκίλφορντ. Ύπόσχεται να του το στείλει ώστε να δημοσιευθεί στον *Λόγιο Έρμη* (προς κοινήν πληροφορίαν του καθ' ἡμέραν προοδεύοντος Ἑλληνικοῦ γένους) (Π. Χιώτης, «Νικολάου Μανιάκη, Βίος και τὰ σωζόμενα συγγράμματα», *Παρθενόν* 1 (1871-1872) 419). Βλ. και Canares, *a Poem in modern greek by Nicholas Maniakes, student of Trinity College, Cambridge, to which is added a Pean or war song, translated from the English by the same Author*, Cambridge 1823. Το έργο είναι αφιερωμένο στον Γκίλφορντ με θερμό γράμμα, αγγλικά και ελληνικά. (Βλ. Γ. Μ. Α', 219, 1385, όπου όμως δεν αναφέρεται ότι είναι αφιερωμένο στον Γκίλφορντ.) «... Φοβούμαι, γράφει, μήπως τούτο δὲν εἶναι δῶρον ἄξιον νὰ Σοι προσφερθῇ. Ἀλλὰ δύο αἴτια μὲ παρεκίνησαν νὰ πράξω οὕτω· πρῶτον, ἡ ἐμὴ εὐγνωμοσύνη διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα μου εὐεργεσίας Σου, μάλιστα δὲ πρὸς ἐμὲ αὐτόν· καὶ δεύτερον, ἡ ἐμὴ πεποίθησις, ὅτι προστατεύεις τὴν ἐλευθερίαν τοῦ νοός». Στο αντίτυπο της Γενναδαίου Βιβλιοθήκης υπάρχει συσταχωμένο ἄρθρο τοῦ περιοδικοῦ *Classical Journal*, που παρουσιάζει τὸ ἔργο, γραμμένο μὲ πνεῦμα φιλελληνικό. Ἄλλα ἔργα αφιερωμένα στον Γκίλφορντ εἶναι τὰ ἀκόλουθα: 1) Fr. Nolan, *Harmonic Grammar*, London 1822. 2) Ἰερωνύμου Παδοβάνου τοῦ Κερκυραίου, *Γραμματικὴ τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης*, Κορφοῖ 1824, E. Legrand, *B. Ion. A'*, 278, 1037. 3) P. M. L. Joss, *Παράδειγματα ρωμαϊκῆς ποιητικῆς. Specimens of Romaic lyric poetry: with a translation into English*, London 1826 (ὁ L. Joss ἔγινε καθηγητῆς τῆς Νομικῆς τῆς Ίονιου Ακαδημίας). 4) [Ἰωάννης Κώνιαρης, Ἡπειρώτης «φιλολόγος» τῆς Ακαδημίας] *Épître au très honorable Comte de Guilford Archonte de l'Université Ionienne par Jean Cognari élève de la dite Université*, Corfou 1826. Βλ. Α. Παπαδόπουλος Βρεττός, δ.π., σ. 203-210. 5) Girolamo Padovani, *Anacreontica per la recuperata salute e pel felice ritorno negli Stati Ionj di sua Signoria onorevolissima le Signore Cavaliere Conte di Guilford*. Βλ. Α. Παπαδόπουλος Βρεττός, δ.π., σ. 211-212. 6) A. M. Canella, *A Federico Conte di Guilford della Jonia Accademia fondatore, padre, moderatore munificentissimo, sapientissimo, reduce dalle Venezie da letale morbo sanato*, Antonio Maria Canella, di umane lettere professore, gratulando offre, umilia, consacra questa Ode saffica. E. Legrand, *B. Ion. A'*, 286, 1072. (Γιὰ τὸν Canella βλ. Β. Μπόμπου Σταμάτη, «Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία

την ανάγκη να διευρύνει τη γνώση του αρχαίου κόσμου όχι μόνο με την επίσκεψη των μνημείων του, τη συλλογή των λειψάνων του⁴ και των χειρογράφων που παρέδιδαν την πνευματική του παράδοση, αλλά αγάπησε

του Γκίλφορντ με τον Κάλβο και τον Σολωμό», *Δελτίον τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας*, ἀφιέρωμα στὸν Α. Πολίτη, σ. 202). Βλ. ἐπίσης Διονυσίου Σολωμοῦ, "Ἀπαντα, τόμος τρίτος, Ἀλληλογραφία. Ἐπιμέλεια-μετάφραση-σημειώσεις Λίνου Πολίτη, Ἀθήνα 1991, σ. 133. Βλ. E. Legrand, *B. Ion.* Α', 286, 1072. 7) I. Lowndes, *Λεξικὸν τῆς ἀγγλικῆς καὶ ρωμαικῆς γλώσσης, εἰς τὸ ὁποῖον προστίθεται μίᾳ σύντομος γραμματικὴ τῆς ἀγγλικῆς διαλέκτου, παρὰ τοῦ αἰδ. I. Λάουνδς... Corfù 1827, B. Ion.* Α', 294, 1107. 8) Σπυριδώνος Ἰππέως Κονδοῦ Κερκυραίου, *Εἰσαγωγή εἰς τὴν σπουδὴν τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης*, Κέρκυρα 1827. (Βλ. εὐχαριστήριον γράμμα τοῦ Γκίλφορντ πρὸς τὸν συγγραφέα: Β. Μπόμπου Σταμάτη, «Ἀνέκδοτα γράμματα», ὅ.π., Ἐπιστολὴ ἀρ. 17.) E. Legrand, *B. Ion.* Α', 294, 1107. 9) Σπυριδώνος Ἰππέως Κονδοῦ Κερκυραίου, *Εἰσαγωγή εἰς τὴν σπουδὴν τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης*, Κέρκυρα 1827. E. Legrand, *B. Ion.* Α', 294, 1107. 10) [Constantin Koliades (ψευδώνυμο τοῦ γνωστοῦ Γάλλου λογίου Jean Baptiste de Chevalier)] *Ulysse-Homère ou du véritable auteur de l'Iliade et de l'Odyssee*, A Paris 1829. E. Legrand, *B. Ion.* Α', 303, 1150.

Προσθέτω καὶ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Κωνσταντίνου Ρωσσέτου γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Γκίλφορντ ποὺ παραδίδει ὁ Γ. Τυπάλδος, *Ἱστορία*, σ. 61-62, τὸ ὁποῖο, ὅπως μᾶς πληροφοροῦν: ἐβγήκε εἰς τιμὴ τοῦ μιλόρδου, γραμμένο ἀπὸ ἕνα νεοὺ ἐλάβαινε κυβέρνι' ἀπὸ τὸ χέρι του: «Φεδερίκω Κόμητι Γυιλφὸρδ / Ἀρχοντι πρώτῳ γενομένῳ τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας / Κωνσταντίνος Ῥωσσέτος. / Λυγρῷ παρ τύμβῳ χλοεραὶ κλαίοντο Γυιλφὸρδ / Κακείων χειρὰ Πιερίδες κάλειον / Τῶν ἔκλυεν Πάλλας, τοῖον δ' ἐφθέγγεζο μῦθον / Αὐτὸς ἔτι ζῶει, φθίνεται οὐκ ἀρετῆ».

4. Σχετικὰ μετὰ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Γκίλφορντ γιὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα βλ. Κ. Καιροφύλας, «Ἡ πρώτη ἐφημερὶς τῆς Ζακύνθου», *Φιλολογικὸς Νέος Κόσμος*, τχ, 2, Ἀθήνα, Φεβρουάριος 1935, σ. 37. Ἀναφέρεται ἐκεῖ ὅτι στὴν ἐφημερίδα τῆς Ζακύνθου *Gazetta delle Isole Ionie liberate*, φύλλο 24, Ἀπριλίου 1814, καταγράφονται πληροφορίες γιὰ ἀνασκαφὴς τοῦ Γκίλφορντ στὴν Ἀθήνα, στὸ περιστύλιο τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς. Βλ. ἐπίσης E. Γιωτοπούλου Σισυλιάνου, «Ἡ Φιλόμουσος Ἐταιρεία καὶ οἱ ἑλληνικὲς ἀρχαιότητες», *Ἀμνητός, μνήμη Φ. Ἀποστολόπουλου*, Ἀθήνα 1984, σ. 191-253. Τὸ ἄρθρο παρέχει ἄγνωστες, ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη ἀλληλογραφία τοῦ Γκίλφορντ μετὰ τὸν Α. Λογοθέτη Χωματιανὸ καθὼς καὶ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία. Βλ. ἐπίσης Β. Μπόμπου Σταμάτη, «Ἀνέκδοτα γράμματα», σ. 63 καὶ σημ. 13, σχετικὰ μετὰ τὴν ἀπόφαση τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως νὰ ἐκπληρώσει τὴν ἐπιθυμία τοῦ Γκίλφορντ καὶ νὰ τοῦ σταλεῖ στὴν Κέρκυρα ἕνας μαρμάρινος θρόνος (Ναῦπλιο 17.12.25) ΓΑΚ, Ἐκτελεστικόν, Φάκ. 196, 17-19. Πρβλ. καὶ ἐπιστολὴ τοῦ καθηγητῆ τῆς Ἀκαδημίας Κ. Σακελλαρόπουλου (14 Αὐγούστου 1827 — ἀφιξὴ στὸ Λονδίνο 4 Ὀκτωβρίου, δέκα ἡμέρες πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Γκίλφορντ) Κέρκυρα, Ἀναγνωστικὴ Ἐταιρεία, Ἀρχεῖο Γκίλφορντ, Φ. VII, 46: «μετὰ κακοφανισμόν μου ἀναγκάζομαι, ἐκτελῶν τὸ χρέος μου νὰ σᾶς φανερώσω ὅτι οὐ μόνον τὰ χειρόγραφα ἕως τῆς ὥρας ἐφάνησαν, ἀλλ' οὔτε περὶ τῶν γνωστῶν λίθων

τούς συγχρόνους του "Έλληνες⁵ τόσο ώστε άσπάστηκε τὸ δόγμα τους, σπούδασε τὴ γλῶσσα τους καὶ συνέλαβε τὴν ἰδέα τῆς ἀναβίωσης τῆς παιδείας τους.⁶ Στὴν πραγματοποίηση αὐτοῦ τοῦ δράματος, πού τὸ ἐνίσχυσε ἡ φιλία του μὲ τὸν Καποδίστρια⁷ καὶ ἡ συνάντησή τους στὸ Συμβούλιο τῆς Βιέννης τὸ 1815,⁸ τῆς δημιουργίας δηλαδὴ ἑνὸς πανεπιστημίου στὸν ἑλληνικὸ χῶρο μὲ σκοπὸ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση τῶν σκλαβωμένων 'Ελλήνων, ὁ Γκίλφορντ ἀφιέρωσε μεγάλο διάστημα τῆς ζωῆς του καὶ μεγάλο μέρος τῆς περιουσίας του. Εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ πολὺ ἔνωρις τὶς προσπάθειες γιὰ τὴν ἴδρυση καὶ καλὴ ὀργάνωση τοῦ Πανεπιστημίου⁹ καὶ εἶναι

καὶ ἀγαλμάτων ἔλαβον εἰσέτι καμμίαν εἶδῃσιν... ὁ Καραβοκώρης ἀνεχώρησε χωρὶς νὰ φανερώσῃ εἰς κανένα οὔτε πού κατέθηκε τοὺς λίθους του, εἴτε κἀν ἐὰν τοὺς ἔφερε».

5. Βλ. Ε. Ἀγγελομάτη Τσουγκιράκη, «Οἱ περιηγήσεις τοῦ λόρδου Guilford στὴν Ἑλλάδα». Ἀνάτυπο ἀπὸ τὰ *Πρακτικὰ τοῦ Ε' Διεθοῦς Παιονίου Συνεδρίου (1986)*, Ἀργοστόλι 1990, σ. 76, ὅπου σὲ γράμματά του ἐκδηλώνει τὴν ἀγάπη καὶ τὸν θαυμασμό του γιὰ τοὺς συγχρόνους του "Έλληνες: I do not believe that any other nation in the world could have done so much for itself under so long and sever a bondage. Πρβλ. ἐπίσης καὶ ὅσα γράφει σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Ἰγνάτιο Οὐγγαροβλαχίας τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1818: ... la nation (ἐνωσὲ τὸ ἑλληνικὸ) à la quelle j'appartiens par le coeur comme vous par la naissance. Ἐμμ. Πρωτοψάλτης, *Ἰγνάτιος Οὐγγαροβλαχίας (1766-1828)*, Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τόμος τέταρτος, τεῦχος II, Ἀθήνα 1961, σ. 90. Βλ. ἐπίσης καὶ ὅσα γράφει στὸν ἀρμολογιστὴ Adam ἀπὸ τὴν περιοδεία του στὴν Ἰθάκη τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1827: for there is no part of the world where the natives have greater natural abilities or a greater desire of instruction. Β. Μπόμπου Σταμάτη, «Ἀνέκδοτα γράμματα», σ. 73.

6. G. P. Henderson, *ὁ.π.*, σ. 26-27.

7. Ἡ σχέση τοῦ Γκίλφορντ μὲ τὸν Καποδίστρια καὶ ἡ συνεργασία τους γιὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ πράγματα προκύπτει καὶ ἀπὸ ἓνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα γράμματά του, ὅταν εἶναι ἄρρωστος στὸ Λονδίνο (19 Σεπτεμβρίου 1827) καὶ βρίσκεται ἐκεῖ γιὰ λίγο καὶ ὁ Καποδίστριας μετὰ τὴν ἐκλογὴ του. Ὁ Γκίλφορντ τοῦ γράφει καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ τοῦ διαθέσει λίγο χρόνο, γιὰτὶ ἔχει νὰ τοῦ ἐκθέσει *mille choses au sujet de l'éducation de ces jeunes gens*.

8. Βλ. Ἑλένη Ε. Κούκου, *Ἰωάννης Καποδίστριας, Ὁ ἄνθρωπος - ὁ διπλωμάτης*, Ἀθήνα 1986, σ. 58.

9. Βλ. ἐπιστολὴ τοῦ Γκίλφορντ πρὸς τὸν Ἰγνάτιο Οὐγγαροβλαχίας, *ὁ.π.*, ὅπου τὸν Ἰανουάριο 1818 τοῦ ζητεῖ τὸν κανονισμό τοῦ «Πανεπιστημίου τοῦ Βουκουρεστίου» πού εἶχε ἐκεῖνος ἰδρύσει: «et j'ose vous prier de m'indiquer les moyens dont vous vous êtes servi pour réussir, et surtout de m'instruire des réglemens que vous avez adoptés pour votre université de Bucarest: du nombre des professeurs; de la discipline des jeunes gens; de leurs vacances; des prix qu'ils recoivent; des châtimens qu'il subissoient, et de l'autorité qui avoient les chefs de l'établissement». Τὸ πιθανότερο εἶναι νὰ τοῦ ἔστειλε ὁ Ἰγνάτιος αὐτὸ πού ζητοῦσε καὶ ἴσως ἀποτέλεσε τὸ ὑπόδειγμα γιὰ τὸν κανονισμό τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας.

ἄφρονες οἱ μαρτυρίες πού στηρίζουν αὐτὴ τὴ θέση. Τὸ Πανεπιστήμιο, τὸ ἀγαπημένο παιδί τῶν γηραιῶν του, ὅπως τὸ ὀνόμαζε συχνά, ἦταν ἡ μόνη φροντίδα του τὴν τελευταία περίοδο τῆς ζωῆς του. Διέθετε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν εἰσοδημάτων του γιὰ τὶς σπουδές στὴν Εὐρώπη νέων Ἑλλήνων πού εἶχε ἐπιλέξει, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ τοὺς χρησιμοποιήσει ὡς καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου καί, ὅταν λειτούργησε, πλήρωσε ὁ ἴδιος μισθοὺς πού δὲν ἐκάλυπτε ἡ κρατικὴ ἐπιχορήγηση καθὼς καὶ ὑποτροφίες ἑνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ φοιτητῶν, τῶν παιδιῶν του ὅπως τὰ ὀνόμαζε.¹⁰ Φρόντιζε γιὰ τὴν καλὴ λειτουργία τοῦ Πανεπιστημίου σὲ ὅλες τὶς λεπτομέρειες, παρακολουθοῦσε ἀπὸ κοντὰ τὸ ἔργο τῶν καθηγητῶν στὴν αἴθουσα τῆς διδασκαλίας καὶ τὴ ζωὴ καὶ πρόοδο τῶν φοιτητῶν, ἀφοῦ ἡ μεγαλύτερη εὐτυχία του ἦταν, ὅπως δήλωνε σὲ κάθε εὐκαιρία, ἡ πρόοδος πού διαπίστωνε κατὰ τὶς δημόσιες ἐξετάσεις τοὺς καὶ ἡ δίψα τοὺς γιὰ μάθηση.

Ὁ Γκίλφορντ ἐπισκέφτηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1791.¹¹ Ἐφθασε στὴν Κέρκυρα, ὅπου στίς 24 Ἰανουαρίου ἀσπά-

10. Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1826, ἀπὸ τοὺς 211 φοιτητὲς περίπου 50 σπουδάζουν μὲ δικὰ τοὺς ἔξοδα, οἱ ὑπόλοιποι προφανῶς εἶναι ὑπότροφοι τοῦ Γκίλφορντ. Τὴν πληροφορία μᾶς δίνει ὁ ἔφορος τῆς Ἀκαδημίας Ι. Καρανδινός (ἢ Καραντηνός) στὴν ἐπίσημη ἐκθεσὴ του, πού διάβασε στίς 3 Ἰουνίου 1826, κατὰ τὴν τελετὴ τοῦ τέλους τοῦ σχολικοῦ ἔτους. Βλ. Παπαδόπουλος-Βρετός, *Βιογραφικά*, σ. 113. Βλ. καὶ σ. 95, σημ. α, ὅπου ὁ Παπαδόπουλος ἀναφέρει: «Ὁ γενναῖος Γίλφορντ ἔδιδεν εἰς τοὺς τροφίμους του μαθητὰς ἀπὸ 8 ἕως 25 τάλληρα τὸν μῆνα, κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὰς ἀνάγκας των. Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἔφθασεν ἕως ἑκατὸν ἐξήκοντα». Ἀλλὰ καὶ τοὺς μισθοὺς καθηγητῶν ἐπλήρωνε ὁ ἴδιος, ἐκείνων πού ἡ κυβέρνησις ἔθεωροῦσε πολυτέλεια γιὰ τὴν Ἀκαδημία ὅπως ὁ καθηγητὴς τῆς μουσικῆς καὶ τῆς Ἀρχαιολογίας. Βλ. σχετικὴ ἐπιστολὴ του: Β. Μπόμπου-Σταμάτη, «Ἀνέκδοτα γράμματα», σ. 67-68 καὶ σ. 63-69, ὅπου στίς ἐπιστολές του πρὸς τὸν ἐξαδελφὸ του λόρδο Bathurst ἐκφράζεται μὲ ξεχωριστὴ στοργὴ καὶ τρυφερότητα γιὰ τὰ παιδιά του, τοὺς φοιτητὲς. Ὅπως εἶναι ἐπίσης γνωστὸ ὅτι ἀπὸ τοὺς 14 καθηγητὲς οἱ 7 σπουδασαν ἢ προετοιμάστηκαν γιὰ τὸ ἔργο τους, μὲ ἔξοδα δικὰ του, ἐνῶ ἄλλοι συνέχιζαν τὶς σπουδές τους στὴν Εὐρώπη. Ἐπίσης καθηγητὲς, ὅπως ὁ Ἀσώπιος, πήγαιναν στίς διακοπές τῶν μαθημάτων στὴν Εὐρώπη γιὰ τὴν ἐνημέρωσή τους. Βλ. ΑΓΚ, Φ. VII, 71.

11. Σχετικὰ μὲ τὸ πρῶτο αὐτὸ ταξίδι τοῦ Γκίλφορντ στὴν Ἑλλάδα (1791-1792) καθὼς καὶ τὴ δευτέρη μεγάλη περιήγησή του (1810-1813) βλ. Ἑλένη-Νίκη Ἀγγελομάτη-Γσουγκαράκη, «Οἱ περιηγήσεις τοῦ λόρδου Guilford στὴν Ἑλλάδα», σ. 71-82. Στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου (Add. 61981 καὶ Add. 61982) διασώζεται ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Γκίλφορντ μὲ τὴν ἀδελφὴ του Anne καὶ τὸν σύζυγό της λόρδο Sheffield κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν παραπάνω περιηγήσεων. Ἀνακοινώνονται σοιχεῖα ἀπὸ αὐτὴ τὴν πηγὴ. Ἐνδιαφέρουσα θὰ εἶναι ἡ δημοσίευση τῶν ἐπιστολῶν πού ὑπόσχεται ἡ σ. ἀφοῦ μάλιστα δὲν ὑπάρχει ταξιδιωτικὸ ἡμερολόγιό τοῦ Γκίλφορντ. Δὲν συμμερίζομαι τὴ δυσπιστία τῆς σ. ὡς πρὸς τὸ γεγονός ὅτι ὁ Γκίλφορντ ἀσπάστηκε

στηκε την ὀρθοδοξία.¹² Συνέχισε τὸ ταξίδι του, ἐπισκέφθηκε τὴν Πρέβεζα,¹³ ἔζησε λίγο καιρὸ στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου στὴν Ἁγία

τὴν ὀρθοδοξία. Εἶναι φυσικό, ἀφοῦ μὲ κάθε τρόπο ἤθελε νὰ τὸ κρατήσει μυστικό ἀπὸ τὴν οἰκογένεια καὶ τὴν ἀγγλικὴ κοινωνία, νὰ εἶναι πολὺ προσεκτικός στὴν ἀλληλο-γραφία του μὲ τὸ στενὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον του.

12. Βλ. Γ. Προσαλέντης, *Ἀνέκδοτα χειρόγραφα ἀφορῶντα τὴν κατὰ τὸ δόγμα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Βάπτισιν τοῦ Ἁγγλοῦ Φιλέλληνο Κόμητος Γκίλφορντ, νῦν τὸ πρῶτον ἐκδιδόμενα ὑπὸ Λαυρεντίου Σ. Βροκίνη*, Κέρκυρα 1879. Kallistos Ware, «The fifth Earl of Guilford (1766-1827) and his secret Conversion to the Orthodox Church», στὸν τόμο *The Orthodox Churches and the West*, Oxford 1976. Γ. Τυπάλδος-Ἰακωβάτος, *Ἱστορία τῆς Ἰόνιας Ἀκαδημίας*, Ἀθήνα 1982, σ. 8-9. Γ. Δ. Μεταλληνός, «Ὁ Κόμης Φρειδ.-Δημήτριος Γκίλφορντ καὶ ἡ ἰδεολογικὴ θεμελίωσις τῶν θεολογικῶν σπουδῶν τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας». Ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν*, 27 (1986). Σχετικὰ μὲ τὴν ἀμφισβήτηση τῆς εἰλικρίνειας τῆς στροφῆς τοῦ προτεστάντη Γκίλφορντ στὴν ὀρθοδοξία ἀπὸ τοὺς κύκλους τοῦ Πατριαρχείου, στάση ποὺ πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ μᾶλλον στὴ σχέση του μὲ τὸν Α. Κοραή, βλ. Κυριακὴ Μαμώνη, «Ἀγῶνες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κατὰ τῶν Μισσιοναρίων», *Μνημοσύνη* 8 (1980-81), σ. 186. Ἐπίσης τῆς ἴδιας, «Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ ὁ Κοραϊσμός», Πρακτικὰ Συνεδρίου *Κοραῖς καὶ Χίος* (Χίος 11-15 Μαΐου, 1983), τόμος Β', Ἀθήνα 1985, σ. 185-197. Ἔχω νὰ προσθέσω ἀκόμη μιὰ ἀνέκδοτη πληροφορία ποὺ ἡ Κ. Μαμώνη εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ μοῦ παραχωρήσει ἀπὸ τὶς πηγὰς ποὺ χρησιμοποιοῦ στὴν ἐργασία της (Ἀθήνα, Μουσεῖο Μπενάκη, Κώδικας 69, φ. 32α Ταμείου Ἀνατλαξιμίων). Ἐπιστολὴ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὴν Τοπικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Σμύρνης, 22 Φεβρουαρίου 1837 (οἱ ἐπιτροπὲς εἶχαν συσταθεῖ μὲ σκοπὸ τὴν ἐποπτεία τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων καὶ τὴ συντονισμένη ἀντίδραση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στὶς δραστηριότητες τῶν μισσιοναρίων). Ἀναφέρεται ἡ παραπάνω ἐπιστολὴ στὸ βιβλίο τοῦ Κυριακοῦ Λαμπρόλου Χατζῆ Νικολάου, *Ὁ μισσιοναρισμὸς καὶ προτεσταντισμὸς εἰς τὰς Ἀνατολάς*, Σμύρνη 1836: «Καὶ διότι συνιστᾷ ἐκθειάζων τὸν Κ. Γυλφόρντον, ὡς ἀληθῶς φιλέλληνα καὶ εὐεργέτην, ἐν ᾧ σαφέστατα γνωρίζομεν καὶ τὰ πράγματα λαμπρῶς ἀπέδειξαν, ὅτι αὐτὸς ἐχρημάτισεν ὁ Μέγας φθορεὺς τῆς Ἑπτανήσου καὶ Ἑλλάδος μὲ τὰς φαινομένας εὐεργεσίας του, μόνον σκοπὸν ἐχούσας τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ λουθηροκαλβινισμοῦ καὶ τὴν διαφθορὰν τοῦ ἔθνους διὰ τῆς ἀνατροφῆς τῆς Νεολαίας μας».

13. W. M. Leak, *Travels in Northern Greece* 1, 184, ὅπου στὸ ἡμερολόγιό του ἀναφέρει: «Preveza, June 2nd, 1805. Mr North gave 500 piastres towards the establishment of a school, by means of which and other donations, a small house was built at the gate of the principal church. It has since been converted into a court of justice, but there is a school in which writing is taught, with a sufficiency of ancient Greek to read the Testament». Ὁ Ζ. Δ. Ferriment, ποὺ παραθέτει τὸ ἀπόσπασμα, παρατηρεῖ: «This shows that from the first, when his means were yet slender, his chief care was for the education of the people to prepare them for emancipation», *δ.π.*, σ. 78.

Μαύρα, ήρθε στην Ίθακή όπου πέρασε αρκετό χρονικό διάστημα.¹⁴ Πέρασε στην Κεφαλλονιά και από εκεί στη Ζάκυνθο. Διέκοψε εκεί την περιήγησή του γιατί αρρώστησε ο πατέρας του και τον κάλεσε κοντά του. Κατά το ταξίδι της επιστροφής, στις αρχές του 1792, πέρασε από τη Βιέννη, όπου τύπωσε άνωμα την πινδαρική «Ώδη Αίκατερίνη ειρηνοποιῶ» στα ελληνικά και λατινικά, διέκοψε το ταξίδι του στη Φραγκφούρτη και γύρισε στο Λονδίνο.¹⁵ Στις 5 Αυγούστου του 1792 πέθανε ο πατέρας του ο οποίος

14. 'Ο Παπαδόπουλος Βρετός αναφέρει ότι ο Γκίλφορντ έζησε στην Ίθακή «πέπεικτα ενός έτους» Παραθέτει επίσης σέ μετάφραση επιστολή του Γκίλφορντ στά Ιταλικά πρὸς τὸν ἱερέα Πέτρο Βούλγαρη στήν Κέρκυρα, με χρονολογία: *Θιάκη, 5 Αὐγούστου 1791*. Στοιχείο σὸ ὅποιο στηρίζει τὴ θέση του ὅτι ὁ Γκίλφορντ συνέθεσε τὴν Ώδη στήν Ίθακή. Βλ. Παπαδόπουλος Βρετός, *Βιογραφικά*, σ. 7, 9. Τὴν ἴδια θέση ἄλλωστε ἐπιβεβαιώνει καὶ ἡ ἀφιέρωση σὸ ἀντίτυπο τῆς Ώδῆς πὸ ἀνήκει στή Γεννάδειο Βιβλιοθήκη: «To Sr George Baker, from the Author the hon. Frederic North written in the Island of Ithaca». 'Ο ἀποδέκτης εἶναι ὁ γνωστός George Baker (1722-1809), γιὰ τὸν βασιλιᾶ Γεωργίου Γ' πὸ σπούδασε σὸ Eton καὶ τὸ Cambridge, Baronet ἀπὸ τὸ 1776. 'Απὸ τὸ 1785-1795 ἐξελέγη 9 φορές πρόεδρος τῶν ἱατρῶν, εἶχε μιὰ βαθιὰ ἐπιστημονικὴ κατάρτιση καὶ ἔκαμε σοβαρὸς ἐπιστημονικὸς ἀνακαλύψεις. Εἶχε καὶ φιλογολικὰ ἐνδιαφέροντα καὶ ἔγραψε στά λατινικὰ πεζὰ καὶ ἐπιγράμματα. Βλ. ἐπίσης Μ. Κ. Πετρόχειλος, «'Η οἰκογένεια Μικρομματαίων ἐκ Κατούνας Ἀκαρνανίας», *Ἐπετηρίδα Ἑταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν* 3 (1971-1972) 303-304, ὅπου δημοσιεύεται ἐπιστολή του Ἄλῃ Παοᾶ πρὸς τὸν Φρειδερίκον Νόρτον στήν Ίθακή: 1206 (1790) Ἀπριλίου 11. 'Ο Ἄλῃς ἐκφράζει τὴν ἐπιθυμία του νὰ τὸν γνωρίσει καὶ τὸν προσκαλεῖ: «Σᾶς προβάλλω αὐτὸ τὸ ζαχμέτι ἀπὸ τὸν πόθον ὅπου ἔλαβα διὰ νὰ γνωρίσω τὸ εὐγενικὸ σου ὑποκείμενο, ἀφοῦ με εἰδοποίησεν ὁ φίλος μας Μ(ουσί)ου Λαπαλάς, ὅτι ἀπόκειται καὶ εἰς τὴν ἐξοχότητά σου ἡ ἴδια ὄρεξις». 'Η χρονολογία πρέπει νὰ διορθωθεῖ: 1791 ἀντὶ 1790. Τὴν πληροφορία ὀφείλω στὸν ἱστορικὸ Κ. Κόμη. Τὸν εὐχαριστῶ.

15. 'Απὸ τὸν Γ. Προσαλέντη, ὁ.π., ἔχουμε τὶς ἐγκυρότερες πληροφορίες γιὰ τὴν πορεία τοῦ πρώτου ταξιδιοῦ τοῦ Γκίλφορντ στήν Ἑλλάδα. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς βιογράφους του ὡς σήμερα παραδίδουν τὰ γεγονότα συγκεχυμένα καὶ ἀναφέρουν ὅτι ὁ Γκίλφορντ ταξίδεψε στήν Ἑλλάδα, ἔφθασε στήν Κωνσταντινούπολη καὶ γύρισε στήν Κέρκυρα καὶ ἀσπάστηκε τὴν ὀρθοδοξία. 'Ο F. Walton, «Etoniana in the Genadius Library», in *Etoniana*, 1974, No 130, 524-527, εἶναι, νομίζω, ὁ μόνος πὸ ἔχει ἀξιοποιήσει τὶς πληροφορίες πὸ παρέχει ὁ Προσαλέντης. 'Ἐτσι ἀποδέχεται τὴ σωστὴ χρονολογία τῆς ἀφίξεως τοῦ Γκίλφορντ στήν Κέρκυρα: τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1791 καὶ τὴ διακοπὴ τοῦ ταξιδιοῦ του στή Ζάκυνθο. Ὑποστηρίζει ἐπίσης τὴν ἄποψη ὅτι ὁ Γκίλφορντ κατὰ τὸ ταξίδι τῆς επιστροφῆς του καὶ παραμονὴ του γιὰ λίγο στή Βιέννη, ἐξέδωκε ἐκεῖ καὶ ἦναι στή Λιψία, τὴν Ώδη *Αἰκατερίνη Εἰρηνοποιῶ*, πὸ τοῦ τὴν εἶχε ἐμπνεύσει ἡ συνθήκη τοῦ Γαλατσίου (11 Αὐγούστου 1791) καὶ τὴν εἶχε συνθέσει στήν Ίθακή, ὅπου βρισκόταν τὸν Αὐγούστο τοῦ 1791. Τυπογραφικὰ στοιχεῖα ἐνισχύουν τὴν ἄποψή του, ὅπως γράφει (ὁ.π., σ. 523, σημ. 28), ὅτι τυπώθηκε σὸ γνω-

υπῆρξε μιὰ σημαντικὴ πολιτικὴ προσωπικότητα.¹⁶ Ὁ ἴδιος ὁ Φρειδερίκος Νόρθ ἀνέλαβε διάφορα ἀξιώματα, ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ σημαντικότερα: τοῦ Γραμματέα τοῦ Ἀντιβασιλέα τῆς Κορσικῆς (1793-1795)¹⁷ καὶ τοῦ Κυβερνήτη τῆς Κεϋλάνης (1798-1805). Ἀπὸ τὸ 1805 ταξιδεύει στὴν Εὐρώπη, θὰ μείνει ἀρκετὸ καιρὸ στὴν Ἰταλία. Ἀπὸ τὸ 1810 ταξιδεύει καὶ πάλι στὴν Ἑλλάδα,¹⁸ ὅπου τὸ 1814 τὸν τίμησαν μὲ τὴ θέση τοῦ Προέδρου τῆς Φιλομούσου Ἐταιρείας ἀναγνωρίζοντας τὰ θερμὰ φιλελληνικά του αἰσθήματα, μιὰ διάκριση ποὺ τὸν συγκίνησε.¹⁹ Ἴσως θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιση-

στο τοπογραφεῖο τῆς Βιέννης τοῦ Baumeister. Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ δίνει ὁ Προσαλέντης ἀξίζει νὰ διορθώσουμε τὸ ἀκόλουθο: ὁ αὐτοκράτορας στοῦ ὁποῖου τὴν ἀναγόρευση παρευρέθη ὁ Γκίλφορντ θὰ πρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἦταν ὁ Φραγκίσκος ποὺ διαδέχθηκε τὸν Λεοπόλδο Β' καὶ στέφθηκε στὶς 14 Ἰουλίου τοῦ 1792 στὴν Φραγκφορτῆ ἢ «Ἐλεανούπολη» ὅπως τὴν ἀναφέρει ὁ Προσαλέντης.

Θὰ ἤθελα ἐδῶ νὰ διατυπώσω τὴν ἀκόλουθη ὑπόθεση: Εἶναι γνωστὸ ὅτι στὴν Ἰθάκη, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ὁ Γκίλφορντ ἐζήσε γιὰ ἓνα χρόνο, βρισκονται ἀγκυροβολημένα τὰ 24 καράβια τοῦ Λάμπρου Κατσώνη, τὰ περισσότερα ὑπὸ ρωσικὴ σημαία. Στὶς ἀρχὲς τοῦ Ἰουνίου 1791 ὁ Κατσώνης μὲ τὸν στρατηγὸ Ταμάρα ἀπέπλευσαν ἀπὸ τὴν Τεργέστη γιὰ τὴν Ἰθάκη. Μετὰ τὴ συνθήκη τοῦ Γαλασιῦ τὸν Αὐγούστο τοῦ 1791, ὅπου ὑπέγραψαν οἱ Ρῶσοι ὀκτάμηνη ἀνακωχὴ μὲ τοὺς Τούρκους, τὰ καράβια ὑπὸ ρωσικὴ σημαία ἐγκατέλειψαν τὶς ἐλληνικὲς θάλασσες. Τότε ὁ Κατσώνης ὑποχρεώθηκε ν' ἀναστείλει τὴν δρᾶση του καὶ «παρέμεινε ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὸν τερματισμὸ τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἄλλη μιὰ εὐκαιρία ἀπελευθερώσεως τῶν Ἑλλήνων εἶχε χαθεῖ» (βλ. Α. Βακαλόπουλος, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, τόμ. ΙΑ' σ. 92-93). Ἴσως θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι σ' αὐτὸ τὸ κλίμα ὁ Γκίλφορντ ἔγραψε τὴν Ὁδὴ του στὴν Ἰθάκη τὸν Αὐγούστο τοῦ 1791.

16. Βλ. *Dictionary of National Biography*, c.e.: Oxford 1975, vol. I, p. 1505/604. Βλ. ἐπίσης Ι. Γεννάδιος, *Βιογραφικὰ δοκίμια*, σ. 523: «Ἦν δὲ ὁ πατήρ του, συνήθως γνωστὸς ὡς Λόρδος Νόρθ, ὁ ἐπὶ Γεωργίου Γ' περιλάλητος πρωθυπουργός, ἐκεῖνος ὅστις, ἐφαρμόζων τὴν ἀποικιακὴν πολιτικὴν τοῦ Βασιλέως, ἀπώλεσε τὰς δεκατρεῖς Ἀμερικανικὰς πολιτείας, πυρῆνα τῆς νῦν μεγάλης καὶ εὐδαίμονος Συμπολιτείας».

17. Βλ. F. H. Marchal, «Lord Guilford», p. 41. Ἀπ' αὐτὴ τὴ θέση δημιούργησε καλὲς σχέσεις μὲ τοὺς παπικοὺς κύκλους: «and in hat capacity conducted negotiations with the Holy See of Rome, where in he won great popularity. That he became *persona grata* with the Roman See is a testimonial to his affability and is the most remarkable in view of his recent conversion to the Greek Orthodox faith». Γιὰ περισσότερα σχετικὰ στοιχεῖα βλ. D. Ferriman, *ὁ.π.*, σ. 80.

18. Γιὰ τὸ δεῦτερο ταξίδι τοῦ Γκίλφορντ, ἢ τουλάχιστον γιὰ ἓνα μέρος του, ἔχουμε πληροφορίες ἀπὸ τὸν ἀνεψιὸ του, γιὸ τῆς ἀδελφῆς του, Frederic Sylvester North Douglas, *An Essay on certain points of Resemblance between the ancient and modern Greeks*, London 1813. Βλ. Leonora Navari, «Guilford Associations in the Gennadius Library», *The Griffon*, N.S. 1-2, Athens 1985-1986.

19. Βλ. Ἑλλη Γιωτοπούλου Σισιλιάνου, «Ἡ Φιλόμουσος Ἐταιρεία», ὅπου καὶ

μάνουμε ἐδῶ ὅτι ὁ Γκίλφορντ εἶχε ἓνα σπάνιο ἦθος καὶ εὐγενικό καὶ εὐαίσθητο χαρακτήρα,²⁰ τὴ διαμόρφωση τοῦ ὁποῖου ὀφείλει ἀσφαλῶς στὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον του, ἀφοῦ εἶχε τὴν εὐτυχία νὰ ζήσει σὲ μιὰ ἀρμονικὴ καὶ ἰδιαίτερα στοργικὴ οἰκογένεια.²¹ Ἦταν θαυμάσιος συζητητής, φιλικὸς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, δημιουργοῦσε πάντοτε εὐχάριστη καὶ θερ-

ῆ σχετικὴ βιβλιογραφία. Κατὰ τὴν παραμονή του στὴν Ἀθήνα ὁ Γκίλφορντ ἔδωσε δείγματα τοῦ φιλελληνισμοῦ του. Στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Γκίλφορντ τῆς Ἀναγνωστικῆς Ἐταιρείας Κέρκυρας ἔχει διασωθεῖ ἔγγραφο (ἀπόδειξη παραλαβῆς) τῆς Φιλομούσου Ἐταιρείας τῶν Ἀθηνῶν με ἡμερομηνία 9 Μαρτίου 1813, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προκύπτει ὅτι ὁ Γκίλφορντ εἶχε δωρήσει στὴν πόλη ποσὸ χρημάτων γιὰ τὴν ἀνέγερση πύργου ὰρολογίου στὴν ἀγορὰ καὶ δωρεὰ στὴν ἐκκλησία τῆς Μεγάλης Παναγίας (βλ. Δ. Κυριάκη, *ὁ.π.*, σ. 30 Φ. Π 5). Ἀναφέρεται ἐπίσης ὅτι ἐδαπάνησε γιὰ τὴν κατασκευὴ κρήνης τῆς ὁποίας ἔχει διασωθεῖ ἡ μαρμάρινη ἐπιγραφή. Ὁ Γκίλφορντ ἔστειλε ἀπὸ τὸ Λονδίνο τὸ «ἐξ ὀπτιῆς γῆς» ἔκμαχέιο τῆς Καρυάτιδος ποῦ ἀπήγαγε ὁ Ἐλγιν. Βλ. I. Γενναδίου, *Βιογραφικά*, σ. 526-527 καὶ σημ. 1, ὅπου σημειώνει ὅτι ἔχει τὴν πληροφορία ἀπὸ τὸν Dodwell, *A Classical Tour through Greece*, London 1819, 1, σ. 353 καὶ T. S. Hughes, *Travels in Sicily, Greece and Albania*, London 1820, I, σ. 158. Βλ. Ἑλλή Γιωτοπούλου, *ὁ.π.*, σ. 236-237 ὅπου ὁ Α. Λογοθέτης σὲ ἐπιστολὴ του τῆς 15 Μαρτίου 1829 πληροφορεῖ τὸν Γκίλφορντ ὅτι ἔλαβε τὴ γύψινη Καρυάτιδα. Ὑστερα ἀπὸ τὴν τιμητικὴ διάκριση ποῦ τοῦ ἔκαμε ἡ Φιλομούσος Ἐταιρεία με τὸ νὰ τὸν ἐκλέξει «Ἐφορο τῶν Ἐφόρων», ὁ Γκίλφορντ ἐξέφρασε τίς εὐχαριστίες του με τὴ γνωστὴ ἐπιστολὴ του ὅπου ὑπογράφει: *Πολίτης Ἀθηναῖος... Δημοσιεύτηκε ἀργότερα στὸ περιοδικὸ Ἐρημῆς ὁ Λόγιος*, τεῦχος 5, 1 Μαρτίου 1817. Ἀναφέρω καὶ μιὰ πολὺ μεταγενέστερη καὶ λίγο γνωστὴ ἀναδημοσίευση τῆς ἴδιας ἐπιστολῆς ἀπὸ τὸν Δ. Καμπούρογλου, «Ὁ Γκίλφορντ πρόεδρος τῶν Φιλομούσων Ἀθηνῶν», ἐφημ. *Δίπυλον*, 28 Φεβρουαρίου 1911, σ. 1-2. Τὴν πληροφορία ὀφείλω στὸν καθηγητὴ Ν. Πανταζόπουλο καὶ τὸν εὐχαριστῶ. Βλ. σχετικὰ με τὴν ἐπιστολὴ Γ. Μεταλληνός, «Γκίλφορντ-Βάμβας καὶ ἓνα ἱστορικὸ γράμμα», *Πατρασσός* 25 (1983) 500-509. Ὁ Γκίλφορντ δὲν ἀποχωρίστηκε ποτὲ τὸ δῶρο τῆς Φιλομούσου Ἐταιρείας, τὸ χρυσὸ δακτυλίδι με τὸ ἔμβλημά της: τὴ γλαύκα, Α. Παπαδόπουλος Βρετός, *ὁ.π.*, σ. 31.

20. Ὁ F. H. Marshall κλείνει τὸ ἄρθρο του «Lord Guilford and the Greece», *The Link* 2 (1938) σ. 47 με τίς ἀκόλουθες πολὺ χαρακτηριστικὲς παρατηρήσεις: «His command of foreign languages, his versatil habilitiy, his enthusiasm and power to arouse enthusiasm in those with whom he was brought into contact were generally recognized. He had the qualities of an enthusiast, and these qualities will be remembered, when certain defects of eccentricity and over-sanguineness are forgotten».

21. Ὁ Walpole ποῦ ἐπισκέφθηκε τὴν οἰκογένεια τὸ 1787 περιγράφει τὴν ἀτμόσφαιρα: «I never saw a motre interesting scene. Lord North's spirits, good humour, wit, sense drollery as perfect as ever the unremitting attention of Lady North and his children most touching... if ever loss of sight could be compensated, it is by so affectionate family», (Letters, IX, 114) *Dictionary of National Biography*, c.e., v. I, p. 1505/604.

μὴ σχέση. Εἶναι πολλές οἱ σχετικὲς ἀναφορὲς ἀνθρώπων πρὸς τὸν γνώρι-
σαν ἢ ἐξήσαν κοντά του γιὰ λίγο ἢ περισσότερο χρόνο. Καθὼς ἦταν γλωσ-
σομαθέστατος, ἀφοῦ μιλοῦσε ὅλες τὲς εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες μὲ ἄνεση, δὲν
εἶχε πρόβλημα ἐπικοινωνίας. Ἀλλὰ κυρίως τὸν χαρακτήριζε ἡ καλοσύνη
καὶ τὸ πάθος γιὰ τοὺς σκοποὺς πρὸς οἷχε θέσει. Ἀπὸ τὲς πρῶτες ἐπισκέ-
ψεις του στὴν Ἑλλάδα ἔδειξε τὰ θερμὰ φιλελληνικά του αἰσθήματα καὶ
κέρδισε σύντομα τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν ἀγάπην τῶν Ἑλλήνων, γεγονός πρὸς
ἐπισημαίνου καὶ οἱ συμπατριῶτες του περιηγητὲς Holland καὶ Tutner.²²

Τὸ 1817, μετὰ τὸ θάνατο καὶ τοῦ δευτέρου ἀδελφοῦ του,²³ γίνεται ὁ
πέμπτος κόμης τοῦ Γκίλφορντ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν τίτλο πολλαπλασιάζονται
καὶ οἱ οικονομικὲς του δυνατότητες, γεγονός πρὸς τὸν διευκολύνει στὴν
πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων του γιὰ τὴν πρόοδο τῆς Ἀκαδημίας.²⁴ Τὸν
ἴδιο χρόνο τὰ Ἴονια νησιά ἀπέκτησαν τὸν Καταστατικὸν χάριτίν τους, ὅπου
τὸ Κεφάλαιο Α', ἄρθρ. 23, ἀναφερόταν στὴν ὀργάνωσιν τόσο τῆς Στοι-
χειώδους Ἐκπαιδεύσεως, ὅσο καὶ τὴν ἴδρυσιν μιᾶς Ἀκαδημίας γιὰ τὰ διά-
φορα εἶδη τῶν ἐπιστημῶν.

22. Βλ. Ε. Γιωτοπούλου Σισλιάνου, ὁ.π., σ. 208, σμ. 58. Βλ. ἐπίσης καὶ Ζ. D. Ferriman, ὁ.π., σ. 80-82, ὅπου παραθέτει πολλές σχετικὰς πληροφορίες, 94-97 καὶ passim. Χαρακτηριστικὸ ἐπίσης θεωρῶ τὸ ὅτι τὸ *Dictionary of National Biography* ὡς πρῶτο στοιχεῖο γιὰ τὸν Γκίλφορντ στὸ σχετικὸ ἄρθρο ἀναφέρει: Frederick North (1766-1827), *philhellene*. Βλ. ἐπίσης ὅσα χαρακτηριστικὰ ἀναφέρει ὁ Mario Pieri μὲ ἀφορμὴ τὸν θάνατο τοῦ Γκίλφορντ: «vo' dire della morte, nella fresca età d'anni 62, del sopralodato Conte di Guilford; il quale, uomo magnanimo, benefico e dottissimo, ultimamente non vivea che per noi e per la nostra Università, e con lui si puo dire che la nostra Università sia sepolta. Io l'aveva già conosciuto in Corfù nella mia tenera età, allorchè egli, pur giovane ma uomo fatto, viaggiava per la Grecia per propria istruzione e diporto, e segnalavasi fin d'allora col suo fervido e benefico amore verso la mia sventurata nazione. Mario Pieri, *La vita di Mario Pieri*, Firenze 1850, libro quinto, σ. 78.

23. Πρόκειται γιὰ τὸν δευτερότοκο ἀδελφὸ του, τὸν Francis North, 4th Earl of Guilford (1761-1817) πρὸς ὑπηρετήσιν στὸ στρατό. Προστάτης τοῦ θεάτρου, εἶχε συγγράψει καὶ ὁ ἴδιος θεατρικὸ ἔργο: *The Kentish Baron*, London 1791. Πέθανε στὴν Pisa, στὲς 11 Ἰανουαρίου 1817. Ἐνα μῆνα σχεδὸν ἀργότερα, στὲς 6 Φεβρουαρίου, πέθανε καὶ ἡ μεγαλύτερη ἀπὸ τὲς τρεῖς ἀδελφές του, ἡ Catherine-Anne (1760-1817), πρὸς οἷχε παντρευτῆ τὸν λόρδο Glenbervie.

24. Τὸ ποσὸ τῶν ἐσόδων του ἦταν τὴν ὥρην 11.000 λίρες στερλίνες. Ὁ Παπαδόπουλος παρατηρεῖ: «Ἐκ τούτων μὲν ἐξώδευε τὸ ἡμισυ κατὰ τὴν εἰς Λονδῖνον διμη-
νον ἢ τρίμηνον διαμονὴν του, ἐπιχέων τὰς εὐεργεσίας του εἰς τὰς ἐνδεεῖς τάξεις τοῦ
τόπου του, τὸ δὲ ἄλλο ἡμισυ ἐξήρκει πρὸς ἀπάντησιν τῶν ἐξόδων τοῦ ἐπιλοῖπου ἔ-
τους, τὸσον εἰς τὴν ἐξάμηνον διαμονὴν του εἰς Κέρκυραν καὶ λοιπὰς Ἴονικὰς νήσους,
ὅσο καὶ διὰ τὴν ἐτήσιον περιοδεῖαν του εἰς Ἰταλίαν».

Τὸν Μάρτιο τοῦ 1820 ὁ Γκίλφορντ ὀρίστηκε ἀπὸ τὴν Ἴόνιο Γερουσία, ὕστερα ἀπὸ πρόταση τοῦ Ἄγγλου ἀρμοστή Μαίτλαντ, ἀρχηγὸς καὶ πρόεδρος (Chancellor) τοῦ Πανεπιστημίου ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἰδρυθεῖ. Γιὰ τὴν πρόταση αὐτὴ ὁ ἀρμοστής ἔλαβε διαταγὴν ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν τῆς Α.Μ.²⁵ Ὁ Γκίλφορντ ἄρχισε ἀπὸ τότε τὶς ἐπίσημες ἐνέργειες γιὰ τὴν ἰδρυση τῆς Ἀκαδημίας. Ὑπέβαλε τὸν κατάλογο τῶν καθηγητῶν καὶ συνεργάστηκε μὲ τὸν ἀρμοστή γιὰ τὴν ἐκλογή τῆς νήσου. Πρῶτη ἐπιλογή ἦταν ἡ Ἰθάκη²⁶ καὶ τὸ ψήφισμα τῆς Γερουσίας τῆς 17ης Μαΐου ἀποφάσισε τὴν ἰδρυση τοῦ πανεπιστημίου ἐκεῖ. Τὸ σχέδιο ὅμως ματαιώθηκε μετὰ τὴν κήρυξη τῆς ἐλληνικῆς ἐπανάστασεως τοῦ 1821, γιὰτὶ ὁ Μαίτλαντ ἐθεώρησε ἐπικίνδυνη τὴ γεινίαση μὲ τὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα, ὅπως ἀνέφερε στὸ λόγο του στὴ Βουλὴ στὶς 6 Μαρτίου τοῦ 1822.²⁷ Ἐνα χρόνο ἀρ-

25. Ὁ Παπαδόπουλος Βρετὸς ἀναφέρει: «ἔνεκα τῆς ἐπιτίμου ταύτης θέσεως ὁ Πρίγκιψ Ἀντιβασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ἐστόλισε τὸ στήθος τοῦ ἰδιαίτερου του φίλου Κόμητος Γυῖλφορντ μὲ τὸν Μεγαλόσταυρον τοῦ ἐντιμοτάτου Τάγματος τοῦ Ἀγίου Μιχαὴλ καὶ Ἀγίου Γεωργίου, συστηθέντος κατὰ τὸ ἔτος αὐτῆ, διὰ τὴν Ἐπτάνησον καὶ Μελίτην».

26. Ὁ Γκίλφορντ κατὰ τὴν περιοδεία του στὰ νησιά μὲ σκοπὸ τὴ βελτίωση τῶν σχολείων ἔφθασε στὴν Ἰθάκη, ὅπου εἶχε ζήσει ἀρκετὸ χρονικὸ διάστημα κατὰ τὸ πρῶτο ταξίδι του στὰ Ἐπτάνησα τὸ 1791. Ὁ Παπαδόπουλος Βρετὸς (ὁ.π., σ. 55-59) ἀναδημοσιεύει ἀπὸ τὸν Λόγιο Ἐρμηῆ τοῦ 1820 ἐπιστολὴ ἀνωνύμου ἀπὸ τὴν Κέρκυρα (14 Ἀπριλίου 1820), ὅπου μὲ πολὺ γλαφυρὸ τρόπο ἐκθέτει τὸ ἱστορικὸ τῆς ἀπόφασης τῆς ἰδρυσης τοῦ Πανεπιστημίου στὴν Ἰθάκη.

27. Στὸ λόγο του πρὸς τὴ Βουλὴ (6 Μαρτίου 1822) ὁ Μαίτλαντ ἀναφέρει: «Ἡ Κυβέρνησις ὅμως ἐθεώρησεν εὐλογον ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐπωφελοῦς ταύτης ἐπιχειρήσεως (ἐννοεῖ τὴν ἰδρυση τοῦ Πανεπιστημίου στὴν Ἰθάκη). Σκοπὸς τῆς ἦτον ἡ ὠφέλεια τῆς νεολαίας τῶν γειτονούντων τόπων καὶ τῆς τῶν Ἰονίων Νήσων, ἀλλὰ εἰς τὴν ἐνεστώσαν λυπηρὰν θέσιν ὕλης τῆς Ἑλλάδος, ὁ δρόμος τὸν ὁποῖον ὀφείλει ν' ἀκολουθήσῃ εἶναι προβληματικός». Καὶ τὸ 1823 ἀπὸ τὴν ἴδια θέσση, ἀναφερόμενος στοὺς λόγους τῆς ἀναβολῆς τῆς ἰδρυσης τοῦ Πανεπιστημίου στὴν Ἰθάκη: «Σὰς εἶναι προσέτι γνωστὸν ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο ἀνεβλήθη, ἔνεκα τῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις δυστυχῶς συνέβη εἰς τὴν συνορεύουσαν στερεὰν τῆς Ἑλλάδος». Βλ. Α. Παπαδόπουλος, ὁ.π., σ. 65, 73. Ὁ ἴδιος ὁ Παπαδόπουλος ἀναφερόμενος στὴν ἀρνητικὴ στάση καὶ τοῦ Γκίλφορντ γιὰ τὴν κήρυξη τῆς ἐλληνικῆς ἐπανάστασης τὸ 1821 ἀναφέρει ὅτι ὅταν τὸ πληροφορήθηκε ὁ Γκίλφορντ στὴ Ζάκυνθο, λυπήθηκε πολὺ, «θεωρῶν τοιμηρὸν τὸ ἐπιχείρημα τῶν Ἑλλήνων, ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ἐκ τοῦ πλησίον τὰ ἀσθενῆ πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν των μέσων, καὶ τὰς μεγίστας τῶν τυράννων αὐτῶν δυνάμεις. Ἐνεκα τούτου ἐφοβήθη καὶ ἀπεδοκίμασε τὴν ἐπανάστασιν». Τὴν θέσση αὐτὴ τοῦ Γκίλφορντ ἀποκαλύπτει καὶ ἡ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Ἀσώπιο (Λονδίνο 10 Ἰουλίου 1924): «Μετὰ χαρᾶς ἐπληροφορήθην ὅτι μένεις ἐν Βερολίνω πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν πρὸς τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν ὑποχρεώσεών σου καὶ δὲν ἔδραμες ν' ἀναμιχθῆς εἰς ἐπιχείρημα κατ' ἐμὲ λίαν σφαλερὸν. Δύνασαι νὰ ὠφελήσῃς τὸ ἔθνος σου διὰ τῶν γραμμάτων μᾶλ-

γότερα, χάρη στις ενέργειες του Γκίλφορντ στην αγγλική κυβέρνηση και κυρίως στον λόρδο Bathurst, ο Μαίτλαντ στο λόγο του στη Βουλή το 1823 ανακοίνωσε ότι παραχωρούσε για τη στέγαση του Ίονίου Πανεπιστημίου το Παλαιό Παλάτι (άλλοτε κατοικία του Βενετού προβλεπτή) μέσα στο φρούριο, το οποίο εγκατέλειπε ο ίδιος για να εγκατασταθεί στο νεότερο μεγαλοπρεπές Παλάτι των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου.²⁸

Η επίσημη έναρξη της λειτουργίας του Πανεπιστημίου έγινε στις 17 Μαΐου του 1824.²⁹ Το αποτελούσαν τέσσερις σχολές και ο αριθμός των

λων ή δια των όπλων. Λυπούμαι διότι ο καλός Θεόκλητος, άνοήτως φερόμενος, ύπηγεν. Ἐλιπίω ὅμως ὅτι θά σκεφθῆ ἡρεμώτερον και θά έννοήση ὅτι ὀφείλει νά ἐπιστρέψῃ εἰς τήν θέσιν του, διότι εἰς τόν ἱερέα ἀρμόζει τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου και ὄχι τοῦ πολέμου τὸ στάδιον. Γ. Ζώχιος, «Κωνσταντίνος Ἀσώπιος», *Ἀττικόν Ἡμερολόγιον* 8 (1874). Σύντομα ὅμως τὰ γεγονότα διέψευσαν τοὺς φόβους τοῦ Γκίλφορντ και μετέβαλαν τὴν στάση του.

28. Στις ενέργειες τοῦ Γκίλφορντ ὀφείλεται ἐπίσης και ἡ ὀργάνωση τῆς κατώτερης ἐκπαίδευσης στὰ Ἴονια νησιά, τὰ σχολεῖα τῶν ὁποίων ἐπιθεωροῦσε κάθε χρόνο τὴν Ἄνοιξη. Ὁ Γκίλφορντ εἶχε φροντίσει νά σπουδάσουν τὴν μέθοδο τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς ὑπότροφοι δικοὶ του ὅπως οἱ καθηγητὲς Χριστόφορος Φιλητᾶς και Ἀθανάσιος Πολίτης. Ὁ δεύτερος διορίστηκε διευθυντῆς και ἐπιστάτης τῶν νεοσύστατων προκαταρτικῶν σχολείων στὰ νησιά, πού λειτούργησαν σύμφωνα με τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδο. Βλ. Παπαδόπουλος Βρετός, *Βιογραφικά*, σ. 61 και σ. 109, ὅπου ἡ ἔκθεσις τοῦ Ἐφόρου τῆς I. Καραντηνοῦ τῆς 3 Ἰουνίου 1826. Βλ. ἐπίσης Γ. και Β. Σαλβάνου, «Ἡ Ἴόνιος Ἀκαδημία», σ. 49, ὅπου δημοσιεύεται ἡ ἔκθεσις τοῦ Γκίλφορντ· ἐκεῖ ἀναφέρει τις εἰδικές σπουδές τοῦ Χρ. Φιλητᾶ στὴν Ὁξφόρδη σχετικὰ με τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴ. Ἐνδιαφέρον για τὸ θέμα αὐτὸ παρουσιάζει ἐπιστολὴ τοῦ Χ. Φιλητᾶ πρὸς τὸν Γκίλφορντ, τῆς 18 Μαρτίου 1822, ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο. Τοῦ ἀναφέρει ὅσα ἔκανε ὡς τώρα για τὰ δευτερεύοντα σχολεῖα (Scuole Secondarie) και τὴν ἐκπαίδευση τῶν διδασκάλων στὴν λαγκαστειανὴν μέθοδο. Προτείνει στὸν Γκίλφορντ νά τὸν στείλει τὸν προσεχὴ Μάιο και Ἰούνιο στὴν Ἑλβετία και Γαλλία και τέλος στὴ Σκοτία: «εἰς παρατήρησιν τῶν συστημάτων διδασκαλίας», γιατί ὁ χρόνος πού ἔμεινε στὴν Charter School στὴν Ἀγγλία δὲν ἦταν ἀρκετός. Βλ. ἐπίσης και τὴν ἀναφορὰ τοῦ Καραντηνοῦ (26 Φεβρουαρίου 1822) ἀπὸ τὸ ἴδιο Ἀρχεῖο, σχετικὰ με τὴν κατάσταση τῶν σχολείων στὰ Ἐπτάνησα.

29. Τὴν περιγραφή τῆς τελετῆς βλ. στὸ Α. Παπαδόπουλος Βρετός, *ὁ.π.*, σ. 83, 85, 89. Βλ. ἐπίσης Γ. Τυπάλδος Ἰακωβάτος, *Ἱστορία*, σ. 21-25, και τὸ σχεδιάγραμμα στὴν ἐφημερίδα τῆς Κέρκυρας *Gazetta Ionia*, ἀρ. 153, 17.5.1824. σ. 4. G. P. Henderson, *Ἡ Ἴόνιος Ἀκαδημία*, σ. 39-40. Βλ. ἐπίσης D. Anoyatis Pelé, *Inventaire de la correspondance des Consuls Français à Corfou de 1713 à 1901*, Corfou 1993, σ. 273: «177. Corfou, le 29 Mai 1824; Couteaux au Ministre des Affaires Etrangères: (Il vient d'assister à la cérémonie d'installation de l'Université Ioniennne; «cette fête de famille pour la nation grecque, d'abord consisté dans la réception des docteurs auxquels le chancelier Guilford a donné l'investiture académique; tous étaient vetus de l'ancien costume athénien, autant que les moeurs

καθηγητών, όκτώ στην άρχή, αύξήθηκε άργότερα σέ δέκα. Άπό τούς 150 σπουδαστές που παρακολούθησαν τά προπαρασκευαστικά μαθήματα, μετá από δημόσιες έξετάσεις έγιναν δεκτοί 47, για νά αύξηθοῦν κι αύτοί στη διάρκεια του πρώτου χρόνου σέ 82. Γλώσσα τής διδασκαλίας ήταν ή άπλο-ελληνική, *ώραία και γνήσια κόρη άσύγκριτης μητέρας*.³⁰ Ο Γκίλφορντ πίστευε ότι αύτή ήταν ή έθνική γλώσσα τών συγχρόνων Έλλήνων, και άγωνίστηκε με διαβήματα και άναφορές προς τήν κυβέρνηση, ή όποία κα-θυστρούσε τήν επίσημη καθιέρωση της.³¹

modernes le permettent; l'assistance s'est ensuite rendue à l'église... Aussitôt installée, l'Université entre en vacances et le chancelier part ce soir pour l'Angleterre avec deux docteurs qui y vont acquérir quelques connaissances», fol. 449, 2 pages. Βλ. και σ. 166: Volume V, 1817-1819 Juin: Corfou, le 26 Mars 1818: Canclaux au Ministre des Affaires Etrangères: (Guilford est arrivé à Corfou; il formera une Université dans ces îles), fol. 255, 3 pages. Note: voir le document No 102 du Volume VI, daté du 31 Mars 1818. Έπίσης σ. 244: I. Corfou, le 2 Janvier 1823; Chantal au Ministre des Affaires Etrangères: (Arrivée à Corfou de Strangford et de Guilford, ce dernier est revetu du titre de Chancelier de l'Université Ionienne que l'on a le projet de créer un jour...), fol. 4, 8 p.

30. Βλ. *Gazetta degli Stati Uniti delle isole Ionie*, 335 (17/29 Μαΐου 1824).

Έκει είναι καταχωρισμένη άνακοίνωση τής κυβέρνησης, στα Ιταλικά, όπου όριζε ότι ή ελληνική θα είναι ή γλώσσα τής διδασκαλίας στην Άκαδημία. Τόν ένθουσιασμό του για τήν καθιέρωση τής ελληνικής ως γλώσσας τής διδασκαλίας τών επιστημών στο Πανεπιστήμιο εκφράζει στον επίσημο λόγο του στα έγκείμενα τής Άκαδημίας ό καθηγητής Χριστόφορος Φιλητάς, δημοσιευμένον στην ίδια έφημερίδα τής 3/15 'Ιουνίου 1824. Άλλωστε είναι γνωστός ό φιλικός δεσμός του Γκίλφορντ με τόν Διονύσιο Σολωμό και στο κλίμα αυτό διαμορφώθηκε και ή προσωπικότητα του Σπυρίδωνα Τρικούπη, ό όποιος από νεαρά ήλικία έζησε πολύ κοντά στον Γκίλφορντ ως γραμματέας του και διατήρησε για όλόκληρη τή ζωή του μιá πολύ στενή έπαφή. Για τις σχέσεις Γκίλφορντ-Σολωμού βλ. Π. Καραγιώργος, «Έξη γνωστά γράμματα του Σολωμού προς τόν λόρδο Γκίλφορντ», *Έλληνικά* 29 Α (1976) 117-131 και Β. Μπόμπου - Σταμάτη, «Άπό τήν άλληλογραφία του Γκίλφορντ με τόν Κάλβο και τόν Σολωμό», *Δελτίο τής 'Ιονίου Άκαδημίας*, Άφιέρωμα στη μνήμη Λίνου Πολίτη, 2 (1986) 188-205. Για τις σχέσεις Γκίλφορντ-Τρικούπη άποκαλυπτική είναι ή άλληλογραφία τους. Τα γράμματα του Τρικούπη έχουν διασωθεί στο Άρχείο του Maidestone και προετοιμάζει τήν έκδοσή τους ή Δάφνη Κυριακή. Καλή τύχη διέσωσε και τις άπαντήσεις του Γκίλφορντ στο Άρχείο του Τρικούπη (σήμερα στο ΕΛΙΑ).

31. Άποκαλυπτική αύτης τής προσπάθειας του Γκίλφορντ είναι ή ελάχιστη γνωστή άναφορά του τής 28 Φεβρουαρίου 1827 προς τήν κυβέρνηση, ένα έγγραφο πολύ σημαντικό. Βλ. Κ. Ε. Σολδάτος, «Η έθνική γλώσσα εις τήν Έπτάνησον», *Νέον Κράτος* 3 (1937) τεύχος 20, σ. 144-160, όπου δημοσιεύεται σέ ελληνική μετάφραση. Βλ. επίσης τήν άνέκδοτη άτελή άναφορά του Γκίλφορντ προς τόν λόρδο Goodrich, όπου σχετικά με τή γλώσσα τής διδασκαλίας στην Άκαδημία γράφει: «The technical propriety of the terms made use of by each Professor is not less admired

Παράλληλα με την οργάνωση τῆς λειτουργίας τοῦ πανεπιστημίου ἕνα ἄλλο πολὺ σοβαρὸ μέλημα τοῦ Γκίλφορντ ἦταν ἡ δημιουργία τῆς πανεπιστημιακῆς βιβλιοθήκης. Τὸν πυρήνα τῆς ἀποτελέσαν τὰ βιβλία τῆς πρώτης Ἰονίου Ἀκαδημίας (1808-1814), τῆς ἐποχῆς τῶν αὐτοκρατορικῶν Γάλλων, συλλογὴ ποῦ ἔχει κι αὐτὴ τὴν ἱστορία τῆς.³² Ἡ βιβλιοθήκη πλουτίστηκε σύντομα με δωρεὰς ποῦ ἐφθασαν ἀπὸ τὰ πανεπιστήμια τῆς Ὁξφόρδης καὶ τοῦ Καίμπριτζ³³ καθὼς καὶ ἀπὸ προσωπικότητες τῆς Εὐρώπης, ὅπως ὁ βασιλιάς τῆς Δανίας Φρειδερίκος³⁴ καὶ ἄλλοι εὐγενεῖς, χάρι

than the copious elegance of the Dialect in which he speaks; which altho certainly an inferior to its Mother possesses more of her peculiar beauties and particularly that of precision, than any other which is at present spoken». ΑΓΚ, Κ3, φ. 3.

32. Βλ. C. Soldatos, «La bibliothèque publique de Corfou», *L'hellénisme contemporain* 1 (1947) 372-385.

33. Ἡ δωρεὰ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cambridge πραγματοποιήθηκε τὸν Μάιο τοῦ 1824, ὅπως προκύπτει ἀπὸ γράμμα τοῦ Vice-Chancellor τοῦ Queens College τοῦ Cambridge πρὸς τὸν Γκίλφορντ (19 Μαΐου 1824) ποῦ διασφύεται στὸ Ἀρχεῖο Γκίλφορντ τοῦ Kent Archives Office στὸ Maidstone: «I can assure you that i have carefully examined lists of all that has been published here during the last twenty years and have omitted none of the least use or importance». Βλ. Eric Glasgow, «Lord Guilford and the Ionian Academy», *The greek Gazette*, September 1977, p. 11. Βλ. Γ. Τυπάλδος-Ἰακωβάτος, *Ἱστορία*, σ. 51-52: «Ὅστοςο καὶ πρὶν ἀκόμη ἀποφτιασθῶν τ' ἀρμάρια τῆς βιβλιοθήκης ἐπέσφερε βιβλία ἀρκετὰ καὶ ὠραῖα δεμένα τὸ πανεπιστήμιο καὶ τὸ γυμνάσιο τῆς Ἀγίας Τριάδος τοῦ Κάμπριτζ· τοῦ μὲν πρώτου εἶχαν ἐπιγραφή Donum Academiae Cantabrigiensis (ἦγουν χάρισμα τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Κάμπριτζ), τοῦ δὲ δευτέρου τὰ βιβλία (ἐκδόσεις κάλλιστες) Offerta al cancelliere e membri dell'Università stabilita nelle Isole Ionie da parte del Collegio di S. Trinità in Cambridge 1824) καὶ G. P. Henderson, *Ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία*, σ. 41. Ἔχει τὶς πληροφορίες του ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα τῆς Κέρκυρας *Gazzetta* 333 (3/15) ποῦ συμφωνοῦν ἀπόλυτα με τὸν Γ. Τυπάλδο-Ἰακωβάτο. Ὁ Henderson προσθέτει τὴν πληροφορία ὅτι τὰ βιβλία τῆς δωρεᾶς τοῦ Πανεπιστημίου ἔχουν τὴ χρονολογία 1823. Ὅλα περιγράφονται ὡς ἐξαιρετικὰ καλοδεμένα με χρυσοτυπωμένες ἐπιγραφές. Ἡ δωρεὰ τοῦ Κολλεγίου Ἀγίας Τριάδος περιλάμβανε τὶς πιὸ ὠραῖες ἐκδόσεις τοῦ φημισμένου Porson. (Ἔχω ἐντοπίσει στὸν χειρόγραφο κατάλογο τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀκαδημίας τὶς ἐκδόσεις τοῦ Porson.) Βλ. καὶ Z. D. Ferrimann, «Some English philhellenes», s. 104: «A considerable number, richly bound, bearing the inscription 'Donum Academiae Cantabrigiensis 1823' were the gift of Cambridge University. Others came in 1824, the special gift of Trinity College inscribed, 'To the Chancellor and the Members of the University founded in the Ionian Islands'». Ἡ δωρεὰ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης ἔγινε μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1824 καὶ 1825.

34. Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1824 ὁ J. Lusignan, κατὰ τὸ ταξίδι του στὴν Εὐρώπη, με σκοπὸ νὰ κάνει γνωστὴ τὴν ἵδρυση τῆς Ἀκαδημίας καὶ νὰ ζητήσει βοήθεια καὶ

στις σχέσεις και τις προσπάθειες του Γκίλφορντ, που χρονολογούνταν πολύ πριν από την ίδρυση της 'Ακαδημίας (1819, 1820).³⁵ 'Αξιίζει να σημειώσουμε επίσης τη δωρεά της Βιβλικής 'Εταιρείας, με τη μεσολάβηση του 'Αγγλου προτεστάντη μισσιοναρίου, γραμματέα της Ionian Bible Society, I. Lowndes, μια συλλογή από αξιόλογα θεολογικά βιβλία και εκδόσεις της Βίβλου μεταφρασμένης σε όλες σχεδόν τις γνωστές γλώσσες.³⁶ Γνωστός βιβλιόφιλος και συλλέκτης σπάνιων βιβλίων, ο Γκίλφορντ

συμπαράσταση έφθασε στην Κοπεγχάγη. Στους σκοπούς ήταν και η προμήθεια βιβλίων από αγορά ή και δωρεές. Σε επιστολή του στον Γκίλφορντ αναφέρει τις επαφές του με τον επίσκοπο Muntz και τη δωρεά του. Βλ. E. Glasgow, *ό.π.*, σ. 15. Βλ. επίσης Κερκυραϊκό 'Αρχείο Γκίλφορντ, *ό.π.*, Φ.ΙV.40, 1820, 28 Δεκεμβρίου, 'Επιστολή του Chevalier Brondsted προς τον Γκίλφορντ. Το αναγγέλλει την απόφαση της δωρεάς. Πρόκειται για εκδόσεις της σειράς Flora Danica και Scriptorum Rerum Danicarum. Και δεύτερη επιστολή του Rosenkrantz για το ίδιο θέμα. 'Η δωρεά όμως φαίνεται ότι πραγματοποιήθηκε αργότερα, γιατί αναφέρεται στην 'Εκθεση του έφθρου I. Καρσεντνού κατά την τελετή της λήξης του σχολικού έτους στις 3 'Ιουνίου 1826: «...ο μέγας Φριδερίκος βασιλεύς της Δανίας μās έπεμψεν, ως δώρον πολυδάπανα και περιπούδαστα βιβλία, εις τεκμήριον της βασιλικής του ευνοίας εις το έθνος μας». Το γεγονός αναφέρει και ο ίδιος ο Γκίλφορντ την ίδια ημέρα στο λόγο του. Βλ. Παπαδόπουλος Βρετός, *ό.π.*, σ. 111, 115. Για την ίδια δωρεά βλ. ανώνυμο άρθρο [C. H. Hartshorn?] «Lord Guilford and the University of Corfu», *New Monthly Magazine*, 1827, part II, p. 25: Among the latter (books) are the Flora Danica and the Scriptorum Rerum Danicarum: with several valuable works from the royal typography at Copenhagen, recently presented by the King of Denmark (γράφει τον 'Ιούνιο του 1826). Το βιβλίο καταγράφεται στον χειρόγραφο κατάλογο της Βιβλιοθήκης της 'Ιονίου 'Ακαδημίας: αρ. 2649: Flora Danica seu Icones Plantarum sponte crescentium in Regno Daniae etc. edita a Chr. Oederes et Harneman, Havniae 1769-1818, in fol. Βλ. και C. Soldatos, «La Bibliothèque publique de Corfu», *L'Hellénisme Contemporain* 1 (1947), σ. 380.

35. Βλ. 'Αθ. E. Καρθανάσης, «'Αγνωστες προσπάθειες του Γκίλφορντ για τη σύσταση της 'Ιονίου 'Ακαδημίας». *'Ο 'Ερανιστής* 13 (1975), σ. 7-16. Στα Κρατικά 'Αρχεία της Βενετίας έχουν διασωθεί τὰ έγγραφα που αποκαλύπτουν αυτές τις άγνωστες προσπάθειες του Γκίλφορντ για την επιστροφή της περιουσίας Φλαγγίνη προς όφελος των 'Επτανήσιων και για τον πλουτισμό της βιβλιοθήκης της 'Ακαδημίας με την παραχώρηση των διπλών αντιτύπων των βιβλιοθηκών του 'Αγίου Μάρκου και της Πάδοβας. Αυτές οι προσπάθειες και επαφές του Γκίλφορντ με τον Μέττερνιχ έρμηνεύουν τὰ κίνητρα της προσφοράς του τελευταίου στη Βιβλιοθήκη της 'Ιονίου 'Ακαδημίας. 'Αναφέρεται πρώτο τὸ όνομά του στον κατάλογο των 35 δωρητών που αναγράφεται στα πρώτα φύλλα του χειρόγραφου καταλόγου της Βιβλιοθήκης της 'Ακαδημίας (χφ. EBE 3064)).

36. E. Glasgow, *ό.π.*, σ. 12. «These (aquisitions) included a large collection of theological literature, presented on May 14, 1825 (U471C122). Among it were the Bible, in Italian, Dutch, German, Greek, Hebrew, French and Por-

είχε αρχίσει τη συγκρότηση τῆς προσωπικῆς βιβλιοθήκης του, πού στεγαζόταν στὸ σπίτι του στὸ Λονδίνο (24 St James's Place), ἀπὸ τὰ πρῶτα ταξίδια του στὴν Εὐρώπη.³⁷ Ἀπὸ τίς πολυτιμότερες συλλογές του ἦταν ἐκείνη τῶν ἐλληνικῶν βιβλίων, γραμμένων στὴν ἀπλοελληνικὴ γλῶσσα³⁸ καθὼς καὶ μιὰ σεβαστὴ συλλογὴ ἐλληνικῶν χειρογράφων. Τῇ βιβλιοθήκῃ αὐτὴ ἀποφάσισε νὰ μεταφέρει στὴν Κέρκυρα καὶ νὰ τὴν δωρῆσει στὸ Ἴδνιο Πανεπιστήμιο. Ἔτσι ἀρχισαν νὰ φθάνουν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν διαδοχικὰ κιβώτια μὲ τὰ βιβλία του. Ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Γκίλφορντ μὲ τὸν βιβλιοθηκᾶριο τῆς βιβλιοθήκης του στὸ Λονδίνο (24 St James's Place),³⁹ τὸν

tuguese, and editions of the N.T. in Swedish, Syriac, Armenian, Spanish, Turkish and Malay». Ὁ I. Lowndes ἔχει ἐγκατασταθεῖ μόνιμα στὴν Κέρκυρα ἀπὸ τὸ 1822. Βλ. Γ. Δ. Μεταλληνός, «Ὁ Κόμης Φρειδ.-Δημήτριος Γκίλφορντ», σ. 10 καὶ σμ. 28 καὶ σ. 22, σμ. 73.

37. Στὸ Ἀρχεῖο Γκίλφορντ τοῦ Maidstone διασώζονται λογαριασμοὶ βιβλιοπωλῶν ἀπὸ τὰ χρόνια 1795-1801. Βλ. E. Glasgow, *ὁ.π.*, σ. 11.

38. Βλ. σμ. 24. Στὴν ἀναφορὰ του (28 Φεβρουαρίου 1827), ὁ ἴδιος ὁ Γκίλφορντ κάνει λόγο γι' αὐτὴ τὴ συλλογὴ: «Δὲν ὑπαινίσσομαι τὸ παλαιὸν τμήμα τῆς πολυαριθμοῦ συλλογῆς μου, ἐξ ἑνεακοσίων βιβλίων τυπωμένων εἰς τὴν νεοελληνικὴν, ὅπερ εἶναι μᾶλλον ἀντικείμενον περιεργείας». Σχετικὰ μὲ τὴ συλλογὴ αὐτὴ, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Γκίλφορντ δίκαια ἦταν ὑπερήφανος, βλ. ὅσα γράφει ὁ Κόμης Marcellus στὸ *Journal des Débats* τῆς 21 Σεπτεμβρίου 1854. Σὲ συνάντησή του μὲ τὸν Γκίλφορντ στὸ σπίτι του στὸ Λονδίνο, ὅπου τοῦ ἐπέδειξε τὴ βιβλιοθήκη του, παρατήρησε γιὰ τὴ συλλογὴ τῶν ἐλληνικῶν βιβλίων του: «Παρατηρήσατε, μοὶ εἶπε, διὰ τὰ ἄλλα μου βιβλία ἔχω ἄλλας θήκας· ἐδῶ ὅμως ἔχω μόνον ἐλληνικά. Ἐκεῖ εὐρίσκονται ὅχι ὅσα ἐγράφησαν ἐλληνιστὶ κατὰ τὸν τρισχιλιετῆ βίον τῆς γλῶσσης, ἀλλ' ὅσα περιεσώθησαν ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου μέχρι τῶν πατριωτικῶν ὕμνων τῶν Σουλιωτῶν καὶ τῶν κλεφτῶν. Ἐνταῦθα τὸ ἀρχαῖον καὶ τὸ νεώτερον ἐλληνικὸν ἴδιωμα συμβιοῦσιν». Ἡ μεταφορὰ εἶναι τοῦ I. Γενναδίου πού παραθέτει τὸ ἀπόσπασμα, *ὁ.π.*, σ. 524. Σημειῶν ἔδω ὅτι στὸ χφ. BRL Add. 8220, πού ἐκδίδω, ὁ κατάλογος τῶν ἐλληνικῶν βιβλίων εἶναι γραμμένος, ὅπως προέκυψε ἀπὸ τὴν παραβολή, ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Σπυρίδωνα Τρικούπη πρὶν ἀπὸ τὸ 1817, ὅταν περνοῦσε τίς διακοπές του στὴν Ἀγγλίαν κοντὰ στὸν Γκίλφορντ. Ἐνας ἄλλος κατάλογος τῶν ἐλληνικῶν βιβλίων ἔχει δικωθεῖ στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Γκίλφορντ στὸ Maidstone.

39. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κατοικία του στὴν πόλη τοῦ Λονδίνου, 24 St. James's Place πού πούληθηκε τὸ χειμῶνα τοῦ 1825-1826, ὁ Γκίλφορντ διέθετε δύο ἀκόμη κατοικίες: Στὸ Oxfordshire, στὸ Bambery, τὸ Wroxtton Abbey. Πρόκειται γιὰ ἕνα παλιὸ μοναστήρι Αὐγουστινιανῶν μοναχῶν πού εἶχε ἰδρυθεῖ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἐρρίκου III. Τὸ κτίριο χρονολογεῖται ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ 17ου αἰ. καὶ βρίσκεται μέσα σ' ἕνα θαυμάσιο καὶ πολὺ γραφικὸ δάσος. Ἐκεῖ ὁ Γκίλφορντ ζοῦσε τὸν περισσότερο καιρὸ, ὅταν βρισκόταν στὴν Ἀγγλία. Ὁ Z. D. Ferriman, *ὁ.π.*, σ. 97, πού δίνει τὴν περιγραφή παρατηρεῖ: «This "haunt of ancient peace" dreamoing amidst spreading oaks and the clouded tops of elms, in the lovely English countryside, al-

έπιμελητή και μορφωμένο Richard J. Robertson,⁴⁰ παρέχει πολλές πληροφορίες για τη διαδικασία και το χρόνο τής μεταφοράς τών βιβλίων προς την Κέρκυρα.⁴¹ 'Ο βιβλιοθηκάριος τής Βιβλιοθήκης τής 'Ιονίου 'Α-

ternated with the sunlit colonnades and sparking waters of Corfu, in what was almost certainly the happiest period of Lord Guilford's life». Το Wroxton Abbey είχε περιέλθει στους North από τη σύζυγό του Francis North (1637-1685) την πλουσιότητα Lady Francis Pope, ή όποία τό είχε κληρονομήσει από τη μητέρα της Countesse of Dune. Βλ. DNB: North Francis. 'Η τρίτη κατοικία του Γκίλφορντ ήταν στο Kent, τό Waldershare Park κοντά στο Dover, όπου ήταν και ή κτηματική περιουσία του.

40. 'Ο E. Glasgow σημειώνει χαρακτηριστικά: «... it is fascinating and first hand record of the interplay of literary minds, on the one hand, in England, anxious not to deplete great collections of valuable books and manuscripts, for a distant goal, and on the other hand, in Corfu, anxious to make creditable and useful the Library of the Ionian University. The documents, moreover must illustrate very well the difficulties and dangers, involved in so transporting bulky packing-cases, of books and papers, by sea, between England and Corfu: a laborious business, in which the accidents of total loss did sometimes occur», ό.π., σ. 15. 'Ο Robertson, τό καλοκαίρι του 1824, διαδέχτηκε στη θέση του Βιβλιοθηκάριου τόν Δημήτριο Σχινά, ό όποίος, ύστερα από κάποια σοβαρή παρεξήγηση, άπομακρύνθηκε άπ' αυτή τή θέση. 'Από τήν άλληλογραφία του με τόν Γκίλφορντ προκύπτει ότι ό Δ. Σχινάς είχε στενό δεσμό με τόν Γκίλφορντ. Τόν είχε βοηθήσει οικονομικά για τίς σπουδές του στην Παβία και στο Λονδίνο και του είχε άναθέσει από τό 1819 και καθήκοντα βιβλιοθηκάριου στο Λονδίνο. Βλ. Παπαδόπουλος Βρετός, *Νεοελληνική Φιλολογία*, 'Αθήνα, τ. Β', 1857, σ. 338-339. Τό 1824/1825 άφορμή στη διακοπή τών σχέσεών του έδωσε μιá πλαστογράφηση έπιστολής του Γκίλφορντ για θέμα οικονομικό. Αυτό φαίνεται ήταν ή άφορμή τής δυστυχίας του Δ. Σχινά, πού, όπως προκύπτει επίσης από μεταγενέστερη άλληλογραφία του Γκίλφορντ, φυλακίστηκε για χρέη (1827), άπομονώθηκε από τούς γνωστούς του και ύσως αυτός θά ήταν και ό λόγος πού τόν όδήγησε και στο θάνατο (1827). Βλ. Δ. Κυριάκη, «Κερκυραϊκό 'Αρχείο Γκίλφορντ», όπου αναφέρονται πλούσια στοιχεία για τίς σχέσεις Γκίλφορντ-Δ. Σχινά. 'Ο Robertson σε έπιστολή του τόν 'Ιανουάριο του 1825 αναφέρει ότι βρήκε τή βιβλιοθήκη σε κακή κατάσταση.

41. Βλ. E. Glasgow, «Lord Guilford and the Ionian Academy», *Greek Gazette*, September 1977, p. 15-16, όπου παραθέτει τά κυριότερα άποσπάσματα από τή σχετική άλληλογραφία Robertson-Γκίλφορντ, από τό Kent Country Archives Office στο Maidstone (U 471 / C 151 / 1, 8, 23, 25, 28, 32, 24, 34, 44). Σχετικά με τή σταδιακή μεταφορά τής Βιβλιοθήκης του Λονδίνου στην Κέρκυρα μάς πληροφοροει, όπως σημειώσαμε παραπάνω, ή άλληλογραφία του Γκίλφορντ με τόν βιβλιοθηκάριο του: Στίς 15 Σεπτεμβρίου του 1824, ό Robertson πληροφοροει τόν Γκίλφορντ ότι παρέλαβε τά γερμανικά βιβλία και του τά στέλνει και ότι έδωσε τήν παραγγελία στον Evans of Pall Mall και θά στοιχίσουν £ 100. Τόν 'Ιανουάριο του 1825 ό Robertson αναφέρεται σε παραγγελία βιβλίων για τήν 'Ακαδημία και ζητεί τήν άδεια να επιλέξει νεότερες, καλύτερες εκδόσεις. Τόν Φεβρουάριο του 1825 αναφέ-

καδημίας Α. Παπαδόπουλος Βρετός⁴² μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Γκίλφορντ, λίγες ἡμέρες πρὶν ἀπὸ τὴν τελευταία ἀναχώρησή του ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, παρακολούθησε τὸ ἀνοιγμα τῶν κιβωτίων μὲ τὰ βιβλία ποὺ εἶχαν φθάσει ἀπὸ τὸ Λονδίνο καὶ τοὺς βιβλιοπῶλες τῆς Ἰταλίας. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βιβλία ποὺ μεταφέρονταν ἀπὸ τὸ Λονδίνο, ὁ Γκίλφορντ ταξίδευε συχνὰ στὸ Παρίσι, στὴ Βιέννη καὶ στὴν Ἰταλία ὅπου ἀγόραζε βιβλία⁴³ καὶ μεγάλο ἀριθμὸ χειρογράφων (ὀλόκληρα ἀρχεῖα γνωστῶν ἰταλικῶν οἰκογενειῶν), μὲ τὰ ὁποῖα πλούτιζε συνεχῶς τὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἀκαδημίας. Ἡ ἀλληλογραφία του⁴⁴ μᾶς ἔχει διασώσει στοιχεῖα ποὺ ἀποκαλύπτουν τὴν συνεχῆ

ρει ὅτι ἔστειλε τὸν περασμένο Ἰανουάριο μιὰ μεγάλη ἀποστολὴ Λεξικῶν καὶ Γραμματικῶν. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1825 ὁ Γκίλφορντ παραγγέλλει νὰ σταλοῦν τὸ συντομότερο τὰ κιβώτια μὲ τὰ βιβλία. Τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1825 στέλνονται στὴν Κέρκυρα 14 κιβώτια μὲ χειρογραφα. Στέλνει μὲ τὸ ταχυδρομεῖο τὴν καταγραφή τοῦ περιεχομένου τῶν κιβωτίων καὶ ἀκολουθεῖ καὶ ὁ κατάλογος τῶν χειρογράφων. Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1826 ὁ Robertson γράφει στὸν Γκίλφορντ ὅτι ἔχει ἔτοιμα 5 μεγάλα κιβώτια μὲ βιβλία καὶ περιμένει τὴν εὐκαιρία νὰ τὰ στείλει. Αὐτὰ εἶναι φαίνεται τὰ βιβλία ποὺ γράφει ὁ Παπαδόπουλος Βρετός τὸν Ἰούνιο τοῦ 1827 ὅτι «πρὸ ἐπτὰ μηνῶν» εἶχαν φθάσει στὴν Κέρκυρα ἀπὸ τὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Λονδίνου, ἄρα εἶχαν φθάσει τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1826.

42. Παπαδόπουλος Βρετός, ὁ.π., σ. 135.

43. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρω μιὰ σχετικὴ πληροφορία ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Ἰγνατίου Μητροπολίτη Οὐγγροβλαχίας (ὁ.π., σ. 193): Γράφει στὸν Κόμη τοῦ Nesselrode (Πίτσα, 18/30 Ἀπριλίου 1824) νὰ προτείνει στὸν αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας γιὰ ἀγορὰ πέντε χειρογραφα, γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ Γκίλφορντ εἶχε προσφέρει παλαιότερα τὸ ποσὸ τῶν 150 χρυσῶν δουκάτων.

44. Ὁ μεγαλύτερος ὄγκος τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Γκίλφορντ διασώζεται στὸ Ἀρχεῖο του ποὺ φυλάσσεται στὸ Maidstone, Kent Country Archives Office. Πρόκειται γιὰ 4500 γράμματα, ἕνα μέρος ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται στὶς σχέσεις καὶ τὶς δραστηριότητές του τίς σχετικὲς μὲ τὴν Ἰόνιο Ἀκαδημία. Ὁ λόγιος βιβλιόφιλος Στάθης Φινόπουλος ἔθεσε στὴ διάθεσή μου φωτοτυπίες ἀπὸ ἕνα μεγάλο ἀριθμὸ ἐπιστολῶν τοῦ Γκίλφορντ ἀπὸ αὐτὸ τὸ Ἀρχεῖο καὶ συζήτησε μαζί μου πολλὰ ἀπὸ τὰ προβλήματα αὐτῆς τῆς ἐργασίας. Τὸν εὐχαριστῶ. Εὐχαριστῶ ἐπίσης καὶ τὸν Νότη Καραβία ποὺ μοῦ παραχώρησε ἐπίσης μιὰ σειρὰ ἀπὸ φωτοτυπίες ἐπιστολῶν τοῦ ἴδιου Ἀρχείου.

Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία του τῆς τελευταίας ἐποχῆς τῆς ζωῆς του, ποὺ τὸν περισσότερο καιρὸ ζεῖ στὴν Κέρκυρα, ἔχει διασωθεῖ μεγάλος ἀριθμὸς ἐπιστολῶν καὶ 3 Copia Lettere, στὸ μῆμα τοῦ Ἀρχείου του ποὺ ἀπέκτησε ἡ Ἀναγνωστικὴ Ἐταιρεία τῆς Κέρκυρας τὸ 1981 (βλ. Δάφνη Κυριάκη, «Κερκυραϊκὸ Ἀρχεῖο Guilford», "Ἐκτακτο Δελτίο Ἀναγνωστικῆς Ἐταιρείας Κέρκυρας, Κέρκυρα 1984). "Ἐνα τέταρτο Copia Lettere, ποὺ ἀνήκει στὴν ἴδια σειρὰ, σώζεται στὴ Γεννάδειο Βιβλιοθήκη. Βλ. Β. Μπόμπου-Σταμάτη, Ἀνέκδοτα Γράμματα τοῦ Λόρδου Γκίλφορντ (1827), σὲ χειρόγραφο τῆς Γενναδείου Βιβλιοθήκης (MSS 108).

ἐπαφή του μὲ γνωστούς βιβλιοπώλες τῆς Εὐρώπης πού τοῦ προμήθευαν βιβλία ἢ ἐκτελοῦσαν σχετικές παραγγελίες του, καθὼς καὶ τὶς προσπάθειές του νὰ συγκεντρώσει ἑλληνικά χειρόγραφα.⁴⁵ Εἶναι ἀφθονοί οἱ διάσπαρτες πληροφορίες οἱ σχετικὲς μὲ παραγγελίες βιβλίων, λογαριασμοὺς μὲ γνωστούς βιβλιοπώλες τῆς Βιέννης, Τεργέστης, Ρώμης κτλ. Προμήθευε ἐπίσης τὴ βιβλιοθήκη μὲ εἰδικὰ βιβλία γιὰ καθεμιὰ ἀπὸ τὶς ἐπιστήμες πού διδάσκονται στὴν Ἀκαδημία, σύμφωνα μὲ παραγγελίες τῶν καθηγητῶν,⁴⁶ ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία του καὶ σχετικὸς καταλόγους πού διασώζονται στὸ ἀρχεῖο του.

Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Γκίλφορντ μὲ τὸν Τζαίημς Λουσιγιάν⁴⁷ (Μάρτιο-Ἀπρίλιο τοῦ 1824) πού ὑπῆρξε στενὸς φίλος καὶ συνεργάτης του, προκύπτει ὅτι ὡς τότε εἶχε αὐτὸς τὴ φροντίδα τῆς τακτοποίησης τῆς βιβλιοθήκης. Θὰ ἔπρεπε νὰ σημειώσουμε ἐδῶ ὅτι ὁ Λουσιγιάν, πού βρισκόταν στὴν Δανία τὸ φθινόπωρο τοῦ 1824, γράφει στὸν Γκίλφορντ ἀπὸ τὸ Augsborg στίς 24 Ὀκτωβρίου καὶ τὸν πληροφορεῖ ὅτι εἶχε τὴν ἐλπίδα

45. Βλ. Π. Καραγιώργος, «Ἡ συλλογὴ χειρογράφων καὶ σπανίων βιβλίων τοῦ λόρδου Γκίλφορντ», *Δελτίο Ἀναγνωστικῆς Ἑταιρείας* 17 (1980) 91-94. Τοῦ ἴδιου: «Ἄγνωστα γράμματα τοῦ Κάλβου», *Δελτίο Ἀναγνωστικῆς Ἑταιρείας Κερκύρας* 19 (1982) 74 καὶ σημ. 43, 76-77. Βλ. Β. Μπόμπου-Σταμάτη, «Ἀνέκδοτα γράμματα», *ὁ.π.*, σ. 63. Βλ. ἐπίσης ἀνέκδοτη ἐπιστολὴ τοῦ Ι. Σακελλαρόπουλου, *ὁ.π.*, σημ. 11, ὅπου τὸν πληροφορεῖ ὅτι δὲν ἔφεραν ἀκόμη τὰ χειρόγραφα.

46. Βλ. γιὰ παράδειγμα ἐπιστολὴ τοῦ καθηγητῆ Γ. Χρ. Φιλητᾶ (Ἰούλιος 1824) πρὸς τὸν Γκίλφορντ στὴν Νεάπολη, ὅπου τὸν παρακαλεῖ νὰ φροντίσει γιὰ τὴν ἀποστολὴ βιβλίων πού ἔχει παραγγεῖλει ἀπὸ τὴν Ἰταλία καὶ τὴ Γαλλία, καθὼς ἐπίσης καὶ ἐπιστολὴ τοῦ Θ. Φαρμακίδη (11 Σεπτεμβρίου 1827) πρὸς τὸν Γκίλφορντ στὴν Βιέννη(;) σχετικὰ μὲ παραγγελία θεολογικοῦ συγγράμματος στὸν γνωστὸ βιβλιοπώλη Schalbacher.

47. Βλ. Ε. Glasgow, «Lord Guilford», *The Greek Gazette*, September 1977, σ. 14-15. Βλ. ἐπίσης Α. Παπαδόπουλος Βρεττός, *Βιογραφικά*, σ. 42 σημ. β. Ὁ στενὸς δεσμὸς τοῦ Γκίλφορντ μὲ τὸν Lusignan προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία του. Ὅταν ἀποφάσισε νὰ φύγει ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1827, ὁ Γκίλφορντ τοῦ δίνει τὸ ποσὸ στῶν 1000 λιρῶν καὶ ἐκφράζει σὲ ἐπιστολὴ του τὴν ἀνησυχία του γιὰ τὴν κατάσταση τῆς υγείας του (βλ. Β. Μπόμπου-Σταμάτη, «Ἀνέκδοτα γράμματα», *ὁ.π.*, σ. 72). Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Γκίλφορντ προκύπτει ὅτι ὁ Lusignan τὸν ἐπισκέφτηκε στὸ Spa, ὅπου ἔμεινε κοντὰ του λίγες μέρες. Στὴ διαθήκη του ὁ Γκίλφορντ ἀφήνει στὴ μητέρα του, χήρα τοῦ Saviour Lusignan, ἰσόβια ἐτήσια ἐπιχορήγηση 50 λιρῶν, καὶ στὸν δεύτερο κωδὶκελλο ἀφήνει: to my private secretary James Lusignan Esquire the sum of one thousand pounds. Βλ. Π. Καραγιώργος, «Τρία γράμματα τοῦ γραμματέως τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας Ἰακώβου Λουσιγιάν πρὸς τὸν Πρύτανιν τῆς Λόρδο Γκίλφορντ», *Δελτίο Ἀναγνωστικῆς Ἑταιρείας Κερκύρας* 12 (1975) 75-82.

ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ East India Company πού ἐδῶρισε βιβλία στὴν πανεπιστημιακὴ βιβλιοθήκη τῆς Κοπεγχάγης, μὲ τὸν κατ'ἀλλήλο χειρισμὸ θὰ ἔδειχνε ἴσως τὴν ἴδια γενναιοδωρία καὶ γιὰ τὴν Ἴονιο Ἀκαδημία. Καὶ οἱ ἐλπίδες τοῦ φαίνεται ὅτι πραγματοποιήθηκαν. Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1825 ὁ Γκίλφορντ γράφει εὐχαριστήριον γράμμα στὸν Williams Astell, πρόεδρο of the Court of Directors of the Hon. East India Company γιὰ τὴ δωρεὰ τῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα «will form a most valuable part of our Collection, not only for the intrinsic merit of the works, but as a mark of the interest which such liberal and judicious Patrons take in our infant Establishment».

Στις 20 Ὀκτωβρίου 1824, ὁ Γκίλφορντ μὲ ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς τὸν Ἀνδρέα Παπαδόπουλο Βρετὸ⁴⁸ τὸν κάλεσε νὰ ἔλθει στὴν Κέρκυρα, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ ἀρχίσει «ἡ διάταξις τῆς Βιβλιοθήκης». Τὸν εἶχε γνωρίσει στὴ Νεάπολη, ὅπου ὁ Παπαδόπουλος ἐσπούδαζε ἱατρικὴ, καὶ ἀποφάσισε νὰ τὸν διορίσει ἔφορο τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀκαδημίας, θέση πού κράτησε ὡς τὸ 1830.⁴⁹

48. Α. Παπαδόπουλος Βρετὸς, *Βιογραφικά*, σ. 61, σημ. α. Ὁ Α. Παπαδόπουλος Βρετὸς (c. 1800-1876), Λευκάδιος, σπούδασε ἱατρικὴ στὴ Νεάπολη. Γλωσσομαθὴς, μὲ εὐρύτερη μόρφωση ἀφῆσε ἀξιόλογο συγγραφικὸ ἔργο. Τὸ ἔργο τῆς ζωῆς του ἦταν ἡ Βιβλιογραφία του, τὴν ὁποία ἄρχισε νὰ συντάσσει ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ὑπηρεσίας του στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἴονιο Ἀκαδημίας. Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Γκίλφορντ γιὰ τὸν ὁποῖον ἔτρεφε μεγάλο θαυμασμὸ καὶ ἀγάπη, ἔμεινε στὴ θέση τοῦ βιβλιοθηκάρου ὡς τὸ 1830. Μὲ πρόσκληση τοῦ Καποδίστρια ἦλθε στὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ ὑπηρετήσε κοντὰ τοῦ «γενόμενος εἰς τῶν ὀλίγων ἐρμηνευτῶν καὶ προπαγανδιστῶν τῆς πολιτικῆς του». Ἡ ἀφοσίωσή του στὸν Καποδίστρια καὶ ἡ ἀνάμειξη στὴν πολιτικὴ, καθὼς καὶ ὁ ἐριστικὸς χαρακτῆρας του ἔγιναν ἀφορμὴ πολλῶν περιπετειῶν του. Ἀπόδειξη τῆς εὐαισθησίας του εἶναι νομίζω οἱ βιογραφίες τῶν δύο ἐξόχων ἀνδρῶν τοὺς ὁποίους ὑπηρετήσε, τοῦ Γκίλφορντ καὶ τοῦ Καποδίστρια. Βλ. τὴν πληρέστερη βιογραφία του: Φ. Μιχαλόπουλος, «Ἀνδρέας Παπαδόπουλος Βρετὸς (1800-1876)», *Νέα Ἔστια* 12 (1938) 1300-1307. Ἐκεῖ καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Βλ. ἐπίσης, Σ. Μακρυμύχαλος, «Τὸ "Παναρμόνιον" καὶ οἱ συντάκτες του», *Ὁ Ἐρασιπύτης* 6 (1968) 65-72.

49. Βλ. Παπαδόπουλος Βρετὸς, *Βιογραφικά*, σ. xvii, xix: «...ἐκλέξας με ὡς Ἐφορον τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἴονιο Ἀκαδημίας καὶ τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ Βιβλιοθήκης, ἐπειδὴ ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν τῷ δέοντι καιρῷ, τὸ πλεῖστον μέρος τῶν βιβλίων ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀκαδημίας ἦτον ἰδιοκτησία του». Ὡς τότε ἐπιμελητὴς τῆς Βιβλιοθήκης ἦταν ὁ J. Lusignan, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία του μὲ τὸν Γκίλφορντ. Βλ. Π. Καραγιῶργος, «Τρία γράμματα τοῦ Γραμματέως τῆς Ἴονιο Ἀκαδημίας Ἰακώβου Λουζινιάν», ὁ.π. Πρόκειται γιὰ ἐπιστολὰς Μαρτίου-Ἀπριλίου 1824 γραμμένες στὰ ἀγγλικά. Δημοσιεύονται σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση. Ὁ Lusignan γράφει στὸν Γκίλφορντ πὺ βρίσκεται στὴ Ζάκυνθο καὶ τὸν πληροφορεῖ ὅτι ἔλαβε

Ἡ ἐπίσημη ἑναρξη τῆς λειτουργίας τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας ἔγινε στὶς 21 Φεβρουαρίου 1825. Περιλάμβανε τότε 6.000 τόμους βιβλίων, τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ὁποίων ἀνῆκε στὸν Γκίλφορντ. Τὴν παλιότερη πληροφορία γιὰ τὴ βιβλιοθήκη μᾶς τὴ δίνει ὁ ἴδιος ὁ Γκίλφορντ σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν ἐξάδελφό του λόρδο Bathurst, ὑπουργὸ τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἀποικιῶν.⁵⁰ Σὲ ἐπιστολὴ του τῆς 14ης Φεβρουαρίου 1825, ὅπου τὸν πληροφορεῖ γιὰ τὰ εκπαιδευτικὰ πράγματα καὶ τὴν πρόοδο καὶ λειτουργία τῆς Ἀκαδημίας, γράφει σχετικὰ μὲ τὴ βιβλιοθήκη: «The arrangements for the library are made, and the library itself containing about six thousand volumes of useful books, will be open to the public, in a week's time, you would be edified by the neatness and simplicity of our Deal Desks, Rust-bottomed chairs, and tin inkstands. Indeed I can assure you that no inattention has been shown to Economy of any part of the Establishment... Adieu my Dear Bathurst I must repeate my thanks for the kind interests which you take in the prosperity of this favourite child of my old age». Ξεχωριστὴ μνεία πρέπει νὰ γίνεῖ γιὰ τὴ συλλογὴ τῶν βιβλίων σὲ ἀπλοελληνικὴ γλώσσα γιὰ τὴν ὁποία ὁ Γκίλφορντ ἦταν ὑπερήφανος.⁵¹ Ἡ συλλογὴ αὐτὴ

τόμους τοῦ Πλαύτου, ἓνα κιβώτιο μὲ βιβλία ἀπὸ τὸν Di Romano ἀπὸ Τεργέστη. Στὸ ἐπόμενο γράμμα του διευκρινίζει ὅτι τὰ βιβλία ἦταν ἀπὸ τὸν Σαλμπάχερ (βιβλιοπώλη) ἀπὸ τὴ Βιέννη καὶ περιμένει ἓνα ἀκόμη κιβώτιο. Ἔχει λάβει ἐπιστολὴ τοῦ βιβλιοπώλη Μπετράντ ἀπὸ τὸ Παρίσι, γράφει ὅτι παρέδωσε στοὺς *Laffittet* (ἔνοετο ἀσφαλῶς τοὺς *Laffitte et Co.*, τράπεζα μὲ τὴν ὁποία εἶχε τὶς συναλλαγές του ὁ Γκίλφορντ στὸ Παρίσι καὶ ἐκεῖ ἔπαιρνε καὶ τὴν ἀλληλογραφία του, ὅταν βρισκόταν στὴν Εὐρώπη) τὰ *Memoires de l'Académie* καὶ πληρώθηκαν 800 φράγκα. Δὲν ἔλαβε ἀκόμη τὰ ἀγγλικὰ βιβλία ποὺ παραγγέλθηκαν στὴν Τεργέστη. Τὸν πληροφορεῖ ὅτι πρόσθεσε ἓνα ράφι στὴ βιβλιοθήκη, ποὺ δὲν ἔπαρκε ὅτε γιὰ τὰ μισὰ καινούρια βιβλία. Ἡ βιβλιοθήκη ἔπαψε νὰ βρῖσκεται στὴ χαώδη κατάσταση, προσπάθησε νὰ τοποθετήσῃ ὅλα τὰ βιβλία στὰ ράφια ὅπως ἦταν, μερικὰ ἀπ' αὐτὰ μᾶλλον ἄβολα ἀλλὰ δὲν εἶχε ἄλλη ἐπιλογή.

50. The third Earl Bathurst (1762-1834). Ἐπὶ τὸ 1812-1827: Secretary of War and the Colonies in Lord Liverpool's Ministry ...able and useful minister. Βλ. DNB καὶ Β. Μπόμπου Σταμάτη, «Ἀνέκδοτα γράμματα», ὅ.π., σ. 63-64. Ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Γκίλφορντ μὲ τὸν Bathurst ἀποκαλύπτει πόσο τὸν ἐμπιστευόταν καὶ πόσο ὑπολόγιζε στὴ βοήθεια καὶ τὴν συμπαράστασή του.

51. Βλ. Ι. Γενναδίου, *Βιογραφικὰ δοκίμια*, σ. 524. Ἀναφέρει ἐκεῖ ὅτι ὁ Κόμης Marcellus, «ἐπὶ τινὰ χρόνον Γάλλος πρέσβυς ἐν Κωνσταντινουπόλει, διηγείται (ἐν *Journal des Débats* τῆς 21 Sept. 1851) συνάντησιν τινὰ μετ' αὐτοῦ ἐν Λονδίῳ». «Τί νὰ σοὶ εἶπω, φίλε, δυστυχῶς δὲν εἶμαι ὅμοιος πρὸς οὐδένα τῶν συμπολιτῶν μου καὶ ἐντὸς τῆς Ἀγγλίας αὐτῆς εἶμαι κατὰ τὸ ἥμισυ Ἕλλην... Μετὰ ταῦτα εἰσῆλθομεν

ἀριθμοῦσε, κατὰ πληροφορία τοῦ Α. Παπαδόπουλου Βρετοῦ, 600 τόμους⁵² καὶ ἀποτέλεσε τὴ βάση τῆς πρώτης βιβλιογραφίας του. Ὁ ἴδιος ὁ Γκίλφορντ τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1827 τὰ ἀνεβάζει σὲ 900.⁵³

Ἄλλες πηγές τῆς ἐποχῆς μᾶς πληροφοροῦν γιὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ χώρου τῆς βιβλιοθήκης. Στεγαζόταν σὲ μιὰ μεγάλη αἴθουσα τοῦ Παλαιοῦ Παλατιοῦ, ὅπου τὰ βιβλία ἦταν τοποθετημένα σὲ ἐρμάρια ὅμοια μὲ ἐκεῖνα τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης. Ἡ αἴθουσα εἶχε δύο ὀρόφους («μὲ μιὰ στενὴ γαλαρία ὀλοτρόγυρα στὴ μέση τῶν τοίχων τῆς σάλας»). Τὰ ἐπάνω ράφια ἦταν ἀνοικτά, τὰ κάτω ἐκλείναν μὲ ξύλινα φύλλα καὶ τὰ μεσαῖα φύλλα εἶχαν δίχτυ σιδερένιο. Ἀνάλογη πληροφορία ἔχουμε δημοσιευμένη στὴν ἐφημερίδα τῆς Κέρκυρας *Gazetta* τῆς 21 Φεβρουαρίου/5 Μαρτίου 1824: «Ἡ μεγάλη αἴθουσα τῆς Βιβλιοθήκης ἔχει τὴ μορφή τῆς ἀντίστοιχης αἴθουσας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης καὶ εἶναι ἐπιπλωμένη μὲ ὅλες τὶς ἀνέσεις πού μπορεῖ νὰ εἶναι ἐπιθυμητὲς ἀπὸ τοὺς σπουδαστές». Ἡ συλλογὴ τῶν χειρογράφων, πού τὸ 1827 εἶχαν φθάσει τὶς 3.000, ἦταν τοποθετημένη σὲ ράφια στὸ δωμάτιο τοῦ Γκίλφορντ, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Παπαδόπουλος Βρετός καὶ ὅσοι τὸν ἐπισκέφτηκαν στὴν Κέρκυρα, στὸ διαμέρισμά του στὸ Παλαιὸ Παλάτι.⁵⁴

εἰς τὴν παρακειμένην βιβλιοθήκην. Παρατηρήσατε, μοι εἶπε, διὰ τὰ ἄλλα μου βιβλία ἔχω ἄλλας θήκας, ἐδῶ ὅμως ἔχω μόνον ἑλληνικά. Ἐκεῖ εὐρίσκονται ὅχι ὅσα ἐγράφησαν ἑλληνιστὶ κατὰ τὸν τρισχιλιετῆ βίον τῆς γλώσσης, ἀλλ' ὅσα περιεσώθησαν ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι τῶν πατριωτικῶν ὕμνων τῶν Σουλιωτῶν καὶ τῶν Κλεφτῶν. Ἐνταῦθα τὸ ἀρχαῖον καὶ τὸ νεώτερον ἑλληνικὸν ἰδίωμα συμβιούσιν».

52. Βλ. Παπαδόπουλος Βρετός, *Βιογραφικά*, σ. χιχ, σημ. α. Βλ. Παπαδόπουλος Βρετός, «Φιλολογικά», *Παναγιώτιον*, τεύχη 10-20 (10 Φεβρουαρίου-30 Ἀπριλίου 1845), ὅπου δημοσιεύθηκαν μόνο 247 λήμματα. Ἡ βιβλιογραφία ὀλοκληρώθηκε ἀργότερα: *Κατάλογος τῶν ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τοῦ 1821 τυπωθέντων βιβλίων... συντεθεὶς ὑπὸ Ἀνδρέου Παπαδοπούλου-Βρετοῦ, πρώην ἐπιστάτου τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας*, Ἀθήναι 1945, ὅπου ὁ προηγούμενος κατάλογος συμπληρώθηκε μὲ ἄλλα 371 λήμματα.

53. Βλ. Κ. Σολδάτος, «Ἡ Ἐθνικὴ γλῶσσα», σ. 153: «δὲν ὑπαινίσσομαι τὸ παλαιὸν τμήμα τῆς πολυαριθμοῦ συλλογῆς μου, ἐξ ἑνεακοσίων βιβλίων τυπωμένων εἰς τὴν νεοελληνικὴν, ὅπερ εἶναι μᾶλλον ἀντικείμενον περιεργείας».

54. Α. Παπαδόπουλος Βρετός, *Βιογραφικά*, σ. 165: «... ὅλα τὰ πολύτιμα χειρόγραφα συμποσούντα τὸν ἀριθμὸν τριῶν καὶ ἐπέκεινα χιλιάδων, τὰ ὅποια, σφαιλισμένα εἰς θήκας, ἐστόλιζαν τὰ ἰδιαιτέρα δωμάτια τοῦ Ἄρχοντος Γυΐλφορντ, καὶ τὴν συλλογὴν 20.000 δειγμάτων ἐκ θεοῦ Ἑλληνικῶν νομισμάτων κατὰ τὴν περιγραφήν τοῦ περιφήμου Μιοντέ». Βλ. καὶ σημ. β. Βλ. ἐπίσης James Emerson, *A picture of Greece in 1825*, London 1826, vol. 1, p. 10: «Ather winding through the intricate and apparently endless passages of the old palace, where this lordship resides, we were ushered into an antiquated room surrounded by shleves, con-

Ἡ Ἴονιος Βουλὴ κατὰ τὸ τέλος τῆς Συνόδου τοῦ 1825 ἐξέδωκε τὸ Ψήφισμα ἀρ. 45 (δημοσιεύτηκε στὶς 31 Μαΐου 1825), μὲ τὸ ὁποῖο ἐπικυρωνόταν τὸ διάταγμα τῆς καθίδρυσης τῆς Ἴονίου Ἀκαδημίας καὶ πρόσθεταν μερικὰ ἀκόμη ἄρθρα. Τὸ ἄρθρο 4 ἀφοροῦσε τοὺς ἄρους λειτουργίας τῆς βιβλιοθήκης: «Art 4: L'amministrazione della pubblica Biblioteca sarà affidata ad un Comitato di Professori, che saranno nominati dal Governo sopra la proposizione del Cancelliere. A tale Comitato sarà attaccato il Bibliotecario, e si l'uno che l'altro agiranno secondo le istruzioni e di amministrazione dell'Università stessa qui appresso menzionato». ⁵⁵ Ὁ Παπαδόπουλος Βρετὸς δημοσιεύει ἔγγραφο πρόσκληση τοῦ Γκίλφορντ, μὲ ἡμερομηνία 28 Φεβρουαρίου 1825, πρὸς τὸ ἐφορεῖο τῆς βιβλιοθήκης. Τὸ παραθέτω ὀλόκληρο γιατί ἀποτελεῖ σημαντικὴ πηγὴ πληροφοριῶν γιὰ τοὺς κανόνες τῆς λειτουργίας της:

Τοῖς Δ. Ἰακώβῳ Λουσιγνᾶν Προέδρῳ, Πανοσιωτάτῳ Θεοκλήτῳ Φαρομακίδῃ, Φραγκίσκῳ Βέλφορῳ, Στυλιανῷ Σπάθῃ, Νικολάῳ Πίκολῳ ἐκ τῶν ὁποίων συνίσταται τὸ Ἐφορεῖον ὅπερ ἔχει τὴν ἐπιστάσιαν καὶ ὀδηγίαν τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀκαδημίας.

Σᾶς ἐκάλεσα νὰ συναχθῆτε ἵνα λάβητε τὴν ἐπιστάσιαν τῆς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Βιβλιοθήκης καὶ ἐξαιρέτως ἵνα ἐτοιμάσητε τοὺς ἀναγκαίους Κανόνας διὰ τὴν μέλλουσαν ὀδηγίαν τῆς ρηθείσης Βιβλιοθήκης, τὸ ὁποῖον εἶναι ἔργον εὐχῆς ἄξιον ἵνα ποιήσητε ὅσον τάχιστα.

Αἱ βιβλίοι αἵτινες εἶναι καθαντὸ ἴδιαι τῆς Ἀκαδημίας, εἶναι ὀλιγώταται. Αἱ ἀσυνγκρίτως περισσότεραι εἶναι ἐδικαί μου ἀλλὰ καθ' ὅσον θέλουσι μείνει εἰς ταύτην τὴν Βιβλιοθήκην, θέλει ὑπόκεινται εἰς τοὺς ἰδίους Κανόνας, ὡς ἐκεῖναι τῆς Ἀκαδημίας.

Ὁ Δ. Παπαδόπουλος ἔδειξε πολλὴν ἀξιεπίαιον ἐμπειρότητα εἰς τὴν ἐτοιμασίαν τῶν βιβλίων ἐν ὀλίγαις ἡμέραις. Συνσταίνω εἰς τὴν εὐθεϊαν προσοχὴν σας τὴν σύνθεσιν ἐνὸς Καταλόγου πρὸς χοῆσιν τῶν ἐν τῇ Ἀκαδημιακῇ Βιβλιοθήκῃ ἐπαγγελματικῶν, ἵνα εὐκολυνθῇ ἡ εὔρεσις τῶν βιβλίων.

Ὁ Κύριος Ἰὼς θέλει συμπαρανερίσκειται εἰς τὴν Βιβλιοθήκην κάθε πρῶν

taining a valuable collection of oriental and other manuscripts. Here, seated at a table covered with papers and placed before a blazing wood fire, we found Lord Guilford, dressed in the ancient robes of Socrates; his mantel pendant from the shoulder by a golden clasp and his head bound by a fillet embroidered with the olive and the owl of Athens».

55. Α. Παπαδόπουλος Βρετὸς, *Βιογραφικά*, σ. 195-196.

ἀπὸ τὰς ὀκτὼ ἕως τοῦ μεσημερίου. Ὁ Κύριος Φαλαραῖος ἀπὸ τὴν μίαν ἕως τῶν πέντε καὶ ὁ Κύριος Παραμυθιώτης ἀπὸ τὰς ἕξ ἕως τὰς δέκα εἰς τὸ ἑσπέρας.

Ὁ πρῶτος (ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ Βιβλιοθηκαρίου) θέλει ἐπιμεληθῆ ἰδιαίτερος τῶν Γερμανικῶν, Γαλλικῶν καὶ Λατινικῶν Βιβλίων: ὁ δεῦτερος θέλει ἐπιμεληθῆ ἐκείνων τῶν βιβλίων αἵτινες εἶναι γεγραμμένοι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ ἀπλοελληνικὴν γλῶσσαν καὶ ὁ τρίτος τῶν Ἀγγλικῶν καὶ Ἰταλικῶν.

Ὁ Κύριος Νικόλαος Οἰκονομίδης, ὁ φύλαξ, θέλει συμπαρευρίσκειται κατὰ τὰς δώδεκα ὥρας εἰς τὰς ὁποίας ἡ Βιβλιοθήκη θέλει μείνει ἀνοικτὴ καὶ τοῦτο καθ' ἡμέραν, ἐξαιρουμένων τῶν Κυριακῶν καὶ ἐπισήμων ἑορτῶν. Τὰ ἰδιαίτερα χρέη του θέλουσι συστηθῆ παρ' ἡμῶν

Ἔχω τὴν τιμὴν κτλ. Γύλφορντ Ἄρχων

Κέρκυρα τῆ 28 Φεβρουαρίου 1825.⁵⁶

Στὴν ὁμιλία του, κατὰ τὴν τελετὴ τοῦ τέλους τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1825, ὁ καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας Χριστόφορος Φιλητὰς ἀναφέρει σχετικὰ μὲ τὴ βιβλιοθήκη: «Τὸ μεγαλοπρεπὲς δῶμα τὸ διορισμένον εἰς Βιβλιοθήκην ἐγεμίσθη μὲ χιλιάδας βιβλίων ἀρχαίας ἢ νεωτέρας ὅσαι φρενὸς γεννήματα καὶ μὲ ἐκδόσεις αὐτῶν ἀκριβεῖς καὶ τὰς ὁποίας λαμπρότερας ποτὲ ἢ τυπογραφικὴ προήγαγε πολυτέλεια».⁵⁷

Μιὰ ἄλλη πληροφορία περιέχεται στὴν ἀνταπόκριση τοῦ Α. Κάλβου στὸ γνωστὸ γαλλικὸ περιοδικὸ *Revue Encyclopédique*, τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1827, λίγους μῆνες μετὰ τὴν ἀφιξὴ του στὴν Κέρκυρα.⁵⁸ Παράλληλα μὲ τὸ διδακτικὸ ἔργο του στὴν Ἀκαδημία ὁ Γκίλφορντ τοῦ εἶχε ἀναθέσει καὶ τὴν τακτοποίησιν τῶν βιβλίων τῆς προσωπικῆς συλλογῆς του καθὼς καὶ τῶν χειρογράφων τῆς συλλογῆς, νὰ τὰ ἐγγράψει σὲ εἰδικὸ κατάλογο καὶ νὰ ὑποδείξει ἐκεῖνα ποὺ ἔκρινε ὅτι ἔπρεπε νὰ δημοσιευθοῦν.⁵⁹ Ἀνα-

56. Α. Παπαδόπουλος Βρετὸς, ὁ.π., σ. 213-214.

57. Α. Παπαδόπουλος Βρετὸς, ὁ.π., σ. 204-205.

58. Βλ. *Revue Encyclopédique*, Avril 1827, p. 264. Βλ. σχετικὰ: Βασιλικὴ Μόμπου Σταμάτη, «Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Γκίλφορντ μὲ τὸν Κάλβο καὶ τὸν Σολωμόν», *Δελτίο τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας*, Κέρκυρα 2 (1986) 188-205.

59. Βλ. Ἔκθεσις τοῦ ἐφόρου τῆς Ἀκαδημίας Ι. Καρανδινοῦ, τῆς 26 Νοεμβρίου 1827, πρὸς τὸν ἀρμοστὴ Adam: «Τῆς Α. Ἐξοχότητος ἐπιθυμοῦσης νὰ πληρώσῃ εἰς αὐτὸν ἕξ ἰδίων ἔτερα τριάκοντα τάλληρα κατὰ μῆνα καὶ τοῦτο διότι ὁ Καθηγητὴς κ. Κάλβος διετέλει ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἐποπτεῖαν καὶ ἐτακτοποίησεν τὰ χειρόγραφα, ἅτινα ἀνήκον εἰς τὸν Μακαρίτην Ἄρχοντα ἐκλέγων ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν

φέρει ο Κάλβος ότι «η Βιβλιοθήκη, που έχει ζωή δύο μόλις ετών, περιέχει 30.000 τόμους διαλεχτών έργων, τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ὁποίων ἀνήκει στὸν εὐεργέτη μας. Ξεχωρίζει κανείς τὴ σπάνια συλλογὴ τῶν ἔργων ποὺ ἔχουν γραφτεῖ σὲ νεοελληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἄρχισε νὰ γράφεται ὡς τὶς μέρες μας, καθὼς καὶ μιὰ ἄλλη συλλογὴ, ὅχι λιγότερο πολυτιμὴ, ἰταλικῶν χειρογράφων, ὅπου περιλαμβάνονται χειρόγραφα ἱστορικὰ ἀρκετὰ μεγάλου ἐνδιαφέροντος». Στὸ ἴδιο περιοδικό, ἕνα χρόνο ἀργότερα (Ἰανουάριος 1828)⁶⁰ δημοσιεύεται ἡ ἀκόλουθη πληροφορία: «Τὸ 1826 ἡ Βιβλιοθήκη περιελάμβανε 9000 τόμους, οἱ μισοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀνήκαν στὸν Λόρδο Γκίλφορντ. Λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατό του πρόσθεσε 8000 τυπωμένα ἔργα σ' αὐτὰ ποὺ εἶχε δωρήσει καὶ 3000 χειρόγραφα, τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ὁποίων ἀναφέρεται στὴν ἱστορία ἀπὸ τὸν 12ο αἰ. ὡς τὶς μέρες μας. Ἡ Βιβλιοθήκη περιέχει τώρα 21000 τόμους. Εἶναι ἀνοικτὴ στὸ κοινό».

Στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Παπαδόπουλου-Βρετοῦ (ΓΑΚ Κ. 20 288) διασώζεται σημεῖωμα ποὺ τοῦ ἔχει ἀπευθύνει ὁ Γκίλφορντ, λίγο πρὶν ἀναχωρήσει ἀπὸ τὴν Κέρκυρα τὸν Ἰούνιο τοῦ 1827, καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ δώσει τὴν ἄδεια στὸν Α. Κάλβο: «νὰ μεταχειρισθῆ ὁποιοδήποτε βιβλίον ὁποῦ θέλει τὸν χρειασθεῖ, ἐπειδὴ μέλλει νὰ ἐνασχοληθῆ εἰς ἔργα ὠφέλιμα διὰ τὴν Ἀκαδημίαν, φυλάττων ὡς πρὸς τοῦτο τοὺς αὐτοὺς κανόνες καθὼς καὶ οἱ ἐλλογιμότετοι Διδάσκαλοι».⁶¹ Σὲ γράμμα του τῆς 6 Αὐγούστου 1827, ὁ Α. Κάλβος πληροφορεῖ τὸν Γκίλφορντ ὅτι ἐτοιμάζει τὸ βιβλιόσημο ποὺ πρόκειται νὰ μπεῖ στὰ βιβλία του.⁶²

Γιὰ τὴν κατάσταση τῆς Βιβλιοθήκης καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν βιβλίων ἀξιζεῖ νὰ παραθέσουμε καὶ τὴν πληροφορία τοῦ συντάκτη ἐνὸς πολὺ σημαντικοῦ ἄρθρου, δημοσιευμένου ἀνώνυμα στὸ περιοδικό τοῦ Λονδίνου *New Monthly Magazine and Literary Journal*, July, vol. XX (1827) Lon-

ῶσα ὁ Καθηγητῆς κ. Κάλβος ἠδύνατο νὰ θεωρῆ χρήσιμα νὰ τυπωθῶσι», Κ. Σολδάτος, «Ἀνδρέας Κάλβος», *Ἑπτανησιακὴ Πρωτοχρονιά*, 1960, σ. 23.

60. Βλ. Ζ. D. Ferriman, ὁ.π., σ. 102.

61. Τὸ γράμμα ἔχει δημοσιευθεῖ ἀρκετὲς φορές παλαιότερα. Βλ. Π. Καραγιώργος, «Ἄγνωστα γράμματα τοῦ Κάλβου», *Δελτίον Ἀναγνωστικῆς Ἐταιρείας Κερκύρας* 19 (1982) σ. 76 καὶ σημ. 48.

62. Τὰ βιβλιόσημα (ex libris) τοῦ Γκίλφορντ εἶναι δύο: αὐτὸ ποὺ χρησιμοποίησε πρὶν ἀπὸ τὸ 1817 καὶ ἐκεῖνο ποὺ χρησιμοποίησε ὡς Κόμης τοῦ Γκίλφορντ. Στὸ δεύτερο ἀναγράφεται ἡ φράση τοῦ Γιουβενάλη στὰ γαλλικά: *La vertu est la seule noblesse*. Ἔχει ἐπισημανθεῖ καὶ ἕνα ἐλληνικὸ ex libris, σὲ βιβλίον ποὺ ἀνήκε στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Γκίλφορντ (σήμερα σὲ ἰδιωτικὴ συλλογὴ): Ὁ Ἄρχων τῆς Ἰονικῆς Ἀκαδημίας Κόμης Γυλφωρδ. Βλ. παρακάτω.

don, σ. 25: «The number of books which the University library contained in June 1826, amounted to upwards of nine thousand: of these one half belong to Lord Guilford, the other to the Ionian Government... To all this Lord Guilford has recently made a splendid addition of eight thousand printed works, besides three thousand, highly valuable manuscripts, illustrative of modern history, from the twelfth century down to the present time. There are now, therefore, upwards of twenty-one thousand volumes at Corfu; and I need scarcely add, that T.G.s (as travelling gentlemen in these parts are usually termed) will find this library a most delightful and profitable resource. It contains every book of travels to which they can wish to refer; besides affording facilities, at a moment when it is often most wanted, of making progress in the Italian, Greek and Arabic tongues». ⁶³

Στις 12/24 Φεβρουαρίου 1827, στην εφημερίδα της Κέρκυρας *Gazetta* δημοσιεύεται μια έντυπωσιακή είδηση. 'Ο Κόμης Γεώργιος Μοτσενίγιο, ευγενής από τη Ζάκυνθο, αντιπρόσωπος της Ρωσίας στην άλλοτε 'Επτανησιακή Δημοκρατία και τώρα στο Τουρίνο, έδωρίσε στη Βιβλιοθήκη της 'Ακαδημίας 2000 τόμους έκλεκτων έργων της προσωπικής συλλογής του. 'Ο έφορος πρότεινε στη συνεδρίαση της 'Ακαδημίας να τιμήσουν τον δωρητή και να στήσουν την προτομή του στην αίθουσα της βιβλιοθήκης. ⁶⁴ Δέν γνωρίζουμε πότε έφθασαν αυτά τα βιβλία στην Κέρκυρα. 'Ο Παπαδόπουλος-Βρετός τον αναφέρει στον κατάλογο των δωρητών, δέν δίνει όμως άλλη σχετική πληροφορία. ⁶⁵ 'Ο ίδιος μάς πληροφορεί και

63. 'Η σχετική έρευνα με όδηγει στην υπόθεση ότι συντάκτης του άρθρου είναι ο C. H. Hartshorne (βλ. *Dictionary of National Biography*), φίλος του Γκίλφορντ, πού επισκέφτηκε τα 'Ιόνια νησιά το 1825 και έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για την 'Ακαδημία. 'Ο στενός φιλικός δεσμός του με τον Γκίλφορντ προκύπτει και από πληροφορία πού έχουμε από το 'Αρχείο Γκίλφορντ της Κέρκυρας, όπου αναφέρεται ότι ο Hartshorne μαζί με τον Φορέστη ήταν μάρτυρες σε διαθήκη πού συνέταξε ο Γκίλφορντ στην Κέρκυρα. 'Από την άλληλογραφία του με τον Γκίλφορντ και τον γραμματέα του Lusignan γνωρίζουμε ότι έτοίμαζε ένα άρθρο για την 'Ιόνιο 'Ακαδημία, με σκοπό να το δημοσιέσει στο περιοδικό του Λονδίνου *Quarterly Review*. 'Ισως πρόκειται για το άρθρο αυτό πού δημοσίευσε και έδω. 'Επισημάνω απόσπασμα από επιστολή του Hartshorne (Σμύρνη, 10 Φεβρουαρίου 1826) προς τον Γκίλφορντ: «How go the dear Manuscripts, and all the strange, delightful books?». Είναι οι ίδιες λέξεις πού χρησιμοποιεί για να χαρακτηρίσει τη συλλογή και στο άρθρο του. Βλ. E. Glasgow, «Lord Guilford», *Greek Gazette*, September 1977, p. 13.

64. Γ. Τυπάλδος-Ίακωβάτος, *δ.π.*, σ. 57.

65. Βλ. [C. H. Hartshorn?], «Lord Guilford and the University of Cor-

για μιὰ ἄλλη μεγάλη δωρεὰ ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τοῦ Γκίλφορντ, τὸν Κόμη καὶ τὴν Κόμισσα Bute, οἱ ὁποῖοι ἐδῶρισαν τὸ 1825 στὴ Βιβλιοθήκη 100 τόμους, σχ. 12ο, μὲ ἔργα τῶν Ἑγγλων ποιητῶν.⁶⁶ Μιὰ ἄλλη δωρεὰ ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία τῆς Πετρούπολης, τὸ 1826, ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ. Ὁ Γ. Τυπάλδος-Ἰακωβάτος μᾶς πληροφοροεῖ σχετικὰ: «Ἔστειλε χάρισμα ἀκόμη καὶ τῆς Πετρούπολης ἡ Ἀκαδημία τὲς πράξεις τῆς διὰ μέσου τοῦ προξένου τοῦ Ρούσου, ἀλλ' ἡ κυβέρνησις τὸ εἶδε μὲ κακὸ μάτι καὶ τόσο ἄργησε νὰ τὸ δεχθεῖ, πὺ ἐρώτησ' ἀποφασιστικὰ ὁ πρόξενος ἂν τὸ θέλουν ἢ νὰ τὸ στείλει ὀπίσω. Μόλις τὸ ἐδέχτηκαν ἔπειτ' ἀπὸ καιρὸ, χωρὶς ὅμως νὰ τὸ κοινοποιήσουνε μὲ τὴν ἐφημερίδα, καθὼς ἐκάμανε σ' ὅλα τ' ἄλλα».⁶⁷

Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1827, ὁ Γκίλφορντ, μετὰ ἀπὸ μιὰ περίοδο ἐντονης ἀνησυχίας γιὰ τὴν τύχη τῆς Ἀκαδημίας, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπόφαση τοῦ Νομοθετικοῦ Σώματος γιὰ τὴν αὐξηση τῆς ἐπιχορήγησης, πὺ πληροφορήθηκε πρὶν εἰσεῖ δημοσιεθῆ διὰ τοῦ τύπου,⁶⁸ μετέβαλε διάθεση.⁶⁹ Στὸ

fu), *The new monthly magazine*, Vol. XX, No. 69, σ. 25: (Ἰούνιος 1826) «A thousand books are also now in their way to the Island from Count Mocenigo, a Zantiote nobleman, envoy from Russia to the court of Tourin. Βλ. ἐπίσης Γ. Τυπάλδος-Ἰακωβάτος, *Ἱστορία*, σ. 57 καὶ K. Soldatos, *La Bibliothéque*, σ. 377.

66. Α. Παπαδόπουλος Βρετός, *ὁ.π.*, σ. 171: «τὴν πολύτιμον συλλογὴν ὄλων τῶν Ἑγγλων ποιητῶν εἰς ἑκατὸν τόμους πλουσίως δεμένους καὶ δωρηθέντας παρὰ τοῦ Μαρκίωνος καὶ τῆς Μαρκωνίωσης τοῦ Βιοῦτε, ἐξαδέλφου τοῦ μακαρίτου Ἀρχοντος τῆς Ἀκαδημίας». Πρόκειται γιὰ τὴν ἀνεψιὰ τοῦ Γκίλφορντ, κόρη τοῦ μεγαλύτερου ἀδελφοῦ του George Augustus (1757-1802), 3d Earl of Guilford, τὴν Μαρία (1793-1802), πὺ εἶχε παντρευτεῖ τὸν John Bute (2d Marquis).

67. Γ. Τυπάλδος-Ἰακωβάτος, *Ἱστορία*, σ. 52. Ἔχω ἐντοπίσει στὸν χειρόγραφο κατάλογο τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας: *Accademiae Scientiarum Imperialis Petropolitanae. Commentarii a 1726 ad 1746*, 14 vol. Petrop. 1728-1751 in 4o. *Accademiae Scientiarum Imperialis Petropolitanae. Novi Commentarii a 1747 ad 1775*, 20 vol. Petrop. 1750-1776 in 4o. Στὸν πλειστηριασμὸ τοῦ οἴκου Evans πωληθῆσαν καὶ οἱ 34 τόμοι μαζί. Βλ. Evans IV, 6, 106. Ἀγοράστηκαν ἀπὸ τὸν Misnard £ 9,9.

68. Α. Παπαδόπουλος Βρετός, *ὁ.π.*, σ. 133: Δημοσιεύει ἐκεῖ τὴν ἀπόφαση τοῦ Νομοθετικοῦ Σώματος πὺ ἀφορᾷ τὴν ἐπιχορήγηση: «Ἐν Κερκύρα, 5 Ἰουνίου 1827. Θεωρηθέντος τοῦ ἄρθρου γ' τοῦ ὑπ' ἀριθ. με' ψηφίσματος τῆς παρούσης περιόδου τῆς Βουλῆς, δι' οὗ δηλοῦται ὅτι ἐτήσιος δαπάνη τῆς Ἀκαδημίας δὲν θέλει ὑπερβῆ τὰς δεκαεξ' χιλιάδας ταλλήρων. Παρατηρηθέντος ὅτι εἶναι ἐπιθυμία καὶ γνώμη τῆς Κυβερνήσεως νὰ γίνῃ πᾶσα ἐνδεχομένη καὶ ὀρθὴ ἀπόπειρα περὶ τῆς ὠφελείας αὐτοῦ τοῦ καταστήματος. Θεωρηθέντος τοῦ Διαγγέλματος τῆς Α.Ε. τοῦ Λόρδ Μεγάλου Ἀρμοστοῦ διὰ τοῦ ὁποῖου εἰδοποιεῖ ὅτι τὸ Κεφάλαιον τῶν ἐτησίων 16 χιλιάδων ταλλήρων κατὰ τὴν ἀναφορὰν τοῦ Ἀρχοντος τῆς Ἀκαδημίας εἶναι πολὺ περιορισμένον καὶ ἐπομένως δὲν ἤμπορεῖ νὰ προξενήσῃ ὅσα καλὰ ἐπιθυμοῦνται, τὸ Νομοθετικὸν Σῶμα

κλίμα αὐτῆς τῆς αἰσιοδοξίας ὁ Γκίλφορντ ἀναθεώρησε τὴν ἀπόφασή του νὰ μεταφέρει τὴ Βιβλιοθήκη καὶ τὸ Πανεπιστήμιο στὴν Ἀθήνα σὲ περίπτωσι πού ἡ κυβέρνησις δὲν εἶχε ἀποφασίσει εὐνοϊκά⁷⁰ γιὰ τὴν Ἀκαδημία καὶ εἰδοποίησε τὸν βιβλιοθηκᾶριό του Α. Παπαδόπουλο Βρετὸ νὰ ἀνοίξει τὰ κιβώτια μὲ βιβλία πού περίμεναν κλειστά στὸ χῶρο τῆς Βιβλιοθήκης καὶ τοῦ Ἐφορείου. Ἐπρόκειτο γιὰ βιβλία πού εἶχαν φθάσει, ὅπως γράφει, πρὸ ἑπτὰ μηνῶν ἀπὸ τὴ βιβλιοθήκη τοῦ Λονδίνου (γνωρίζουμε ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία Γκίλφορντ-Robertson ὅτι ἡ τελευταία ἀποστολὴ βιβλίων εἶχε ξεκινήσει τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1826: 5 large cases), καθὼς καὶ ἀποστολὴς ἀπὸ τοὺς βιβλιοπῶλες τῆς Ἰταλίας.⁷¹ Ὁ ἴδιος ὁ Γκίλφορντ, σὲ ἐπιστολὴ του τῆς 17 Μαρτίου 1827, πρὸς τὸν λόρδο Bathurst, ἀναφέρει ὅτι ἔχει 26 μεγάλα κιβώτια μὲ βιβλία ἀπὸ τὴν Ἰταλία στὸ χῶρο τῆς Ἀκαδημίας.⁷² Ὁ Παπαδόπουλος ἀναφέρει ὅτι ὁ Γκίλφορντ παρακολούθησε ὁ ἴδιος τὴ διαδικασία τῆς ἐξαγωγῆς τῶν βιβλίων ἀπὸ τὰ κιβώτια καί: «εἰς τὸ βραχὺ διάστημα τῶν ἑξ ἡμερῶν, ὅσας εἰσέτι ἔμελλε νὰ διατρίψῃ εἰς Κέρκυραν, ἐπειδὴ τὸ Ἴονικὸν Ἀτμόπλοιον ἀνεχώρει εἰς τὴν Ἀγκώνα τὴν 16 Ἰουνίου, ὁ Ἄρχων Γυτλφορντ ἐθεώρησε τὴν προμετωπίδα πέντε καὶ ἑπέκεινα χιλιάδων βιβλίων». Ἦταν μιὰ ἀπασχόλησις πού τοῦ προξενούσε ξεχωριστὴ εὐχαρίστησι. Ὁ Παπαδόπουλος ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι

ἀπεφάσισε: «Ὅτι ἡ δαπάνη τῆς Ἀκαδημίας διὰ τοῦ παρόντος, ἦγουν ἐκ τοῦ προσεχούς Σεπτεμβρίου 1827 μέχρι 31 Ἰανουαρίου 1828, νὰ μὴν ὑπερβῇ τὰς 18 χιλιάδας ταλλήρων».

69. Στις 13 Ἰουνίου, τρεῖς μόλις ἡμέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναχώρησή του, ὁ Γκίλφορντ στέλνει νέα ἔκθεσις στὴν κυβέρνησις καὶ ζητεῖ νὰ ἐξασφαλίσει τὸν διορισμὸ τῶν καθηγητῶν πού εἶχε προτείνει, μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Α. Κάλβου. Βλ. Κ. Σολδάτος, «Α. Κάλβος», *Ἑπισησιακὴ Πρωτοχρονιά*, Ἀθήνα 1960, σ. 17-18.

70. Α. Παπαδόπουλος Βρετὸς, *ὁ.π.*, σ. 135-137. Βλ. ἐπίσης Βασιλικὴ Μπόμπου Σταμάτη, «Ἀνέκδοτα γράμματα», *ὁ.π.*, σ. 63-69, ὅπου στὰ γράμματα του πρὸς τὸν ἐξάδελφό του λόρδο Bathurst, ὑπουργὸ τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἀποικιῶν ἀπὸ τὸ 1812 ὡς τὸ 1827, ἐκφράζει ὅλη του τὴν πίκρα καὶ τὰ παράπονά του γιὰ τὴ στάσι τῆς κυβέρνησις.

71. Σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Lord Bathurst τῆς 17 Μαρτίου 1827, ἀφοῦ διατυπώσει τὰ παράπονά του γιὰ τὴν κυβέρνησις καὶ τις ἀνησυχίες του γιὰ τὸ θέμα τοῦ Σεμιναρίου πού πρόκειται νὰ ἰδρυθεῖ, γράφει: «and while I am every day expecting some regulation which may me to go away, all that I aquire for use of it must be of a partable nature. Indeed I have six and 20 large cases of books from Italy, being in the hall, which I do not indend to unpack till I know a little more of my fate from the answer wich I expect to my Dispatch to Government».

72. Βλ. Μπόμπου Σταμάτη, *ὁ.π.*, σ. 66.

ο Γκίλφορντ τὸν πληροφορήσε πὼς τὸν προσεχὴ χειμῶνα θὰ ἔφθαναν ἀπὸ τὸ Λονδίνο καὶ τὰ ὑπόλοιπα βιβλία τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Λονδίνου, τὰ ὁποῖα, ὅπως τὸν εἶχε πληροφορήσει ὁ ἐκεῖ ἐπιτετραμμένος τῶν ὑποθέσεων του, ἦταν ἔτοιμα νὰ σταλοῦν μὲ τὴν πρώτη εὐκαιρία.

Εἶναι εὐκόλο νὰ φανταστεῖ κανεὶς τὴν κατάστασιν τῆς βιβλιοθήκης μετὰ τὴν ἀφιξὴ ἐνὸς τόσο μεγάλου ἀριθμοῦ βιβλίων καὶ τὰ πρακτικὰ προβλήματα ποὺ προέκυψαν. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, λίγες μόλις ἡμέρες πρὶν ἀπὸ τὴν τελευταία ἀναχώρησίν του γιὰ τὶς καλοκαιρινὲς διακοπές του, στίς 14 Ἰουνίου 1827, ὁ Γκίλφορντ συνεκάλεσε τὴν ἀρμόδια ἐπιτροπὴ τῆς βιβλιοθήκης καὶ προγραμματίισε τὴν τακτοποίησιν τῶν βιβλίων κατὰ τὸ διάστημα τοῦ καλοκαιριοῦ. Τὸ πρακτικὸ αὐτῆς τῆς συνεδρίασης διασώζεται στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Α. Παπαδόπουλου Βρετοῦ. Διὴ τὴν ἦταν ἡ ἰδέα τῆς σύγκλησιν τῆς Ἐπιτροπῆς, ὅπως σημειώνει σὲ ἄλλη εὐκαιρία ὁ ἴδιος. Ἀναφέρονται ἐκεῖ τὰ ἀκόλουθα: «Παρρησιασθεὶς ὁ Κ. Βιβλιοθηκᾶριος Δ. Βρετὸς Παπαδόπουλος ἀνέφερεν ὅτι, ἐπειδὴ μέλλει μὲ τοὺς συνεργούς του νὰ ἐνασχοληθῆ εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐξέταξιν τῶν νεωστὶ ἀποκτηθέντων καὶ φερθέντων εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Βιβλίων, τὸν ἦτο πολλὰ ἀναγκαῖον πρὸς ἐξοικονόμησιν τοῦ χρειαζομένου ἐπὶ τούτῳ καιροῦ ὥστε ἡ Βιβλιοθήκη νὰ κλεισθῆ ἀπὸ τῆς αὔριον 15 Ἰουνίου ἀντὶ ἀπὸ τὶς 15 τοῦ Ἰουλίου καὶ νὰ ἀνοιχθῆ τὴν πρώτῃν Ὀκτωβρίου. Καὶ ἐὰν εἰς τὰς διορισμένας διακοπὰς διὰ τὴν Βιβλιοθήκην, αἱ ὁποῖα ἀρχίζουσι ἀπὸ τὰς 15 Ἰουλίου καὶ τελειῶνουσι εἰς τὰς 15 Σεπτεμβρίου, ἤθελε χρειασθῆ εἰς αὐτὸ τὸ ἀναμεταξὺ νὰ δουλεύουσι οἱ συνεργοὶ μετὰ τοῦ Βιβλιοθηκᾶριου — νὰ ἡμποροῦν οἱ αὐτοὶ νὰ δουλεύουσι χωρὶς νὰ προφασίζωνται τὰς διακοπὰς. Προσέτι ἀνέφερε ὁ αὐτὸς Κ. Βιβλιοθηκᾶριος ὅτι ἐπειδὴ εὐρίσκονται πολλὰ διπλᾶ σώματα τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Κοραῆ διὰ [νὰ] δώσουσι τὸν ἑνὸς εἰς ἄλλα τόσον ἀναγκαῖα — διὰ τὰ πολλὰ βιβλία ὅπου ἐπισωρεύονται εἰς τὴν Βιβλιοθήκην, ἦτον καλὸν τὰ ἄνωθεν διπλᾶ σώματα νὰ δίδονται δωρεὰν εἰς τοὺς εἰς ἐξετάσεις εὐδοκίμησαντας νέους, ὡς καὶ ἐξ ἀρχῆς ὁ σκοπὸς ἦτον τῶν Ζωσιμάδων⁷³ — ὁποῦ τὰ ἔστειλαν, διὰ τοῦτο νὰ μένωσι εἰς ἕνα τὸν

73. Βλ. S. Soldatos, «La Bibliothèque», σ. 376. Ἀναφέρει ἐκεῖ ὅτι ἡ βιβλιοθήκη τοῦ δημοσίου σχολείου τῆς Κέρκυρας τὴν ἐποχὴ τῆς Ἰονίου Πολιτείας, ποὺ στεγαζόταν στὸ Μοναστήρι τῆς Τενέδου, πλουτίστηκε ἀπὸ προσφορὰς τῶν ἐλληνικῶν παροικιῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ σὲ ἐκδόσεις, μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ζωσιμάδων. Αὐτὴ ἡ βιβλιοθήκη περιῆλθε στὴν Ἰόνιον Ἀκαδημία. Ἴσως νὰ πρόκειται γιὰ τὰ βιβλία αὐτῆς τῆς δωρεᾶς. Στὰ Kent Archives, Cat. No U 471, C. 125, στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Γκίλφορντ, διασώζεται ἕνας χειρόγραφος κατάλογος: Books of Coray

χωριστόν έως οὗ γενομένων ἐξετάσεων νὰ δίδονται ὡς ἀνωτέρω. Ὁ Κ. Πολίτης εἶπεν ὅτι ἤτον ὠφελιμώτερον καὶ διὰ τὴν βιβλιοθήκην καὶ διὰ τοὺς νέους, ἀντὶ τῶν τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Κοραῆ νὰ δίδονται δῶρον συγγραφεῖς ἄλλων ἐκδόσεων εὐθνητέρων, ἐκεῖνα δὲ τῆς ἀνωτέρω ἐκδόσεως νὰ πωλοῦνται. Ὁ Ἐκλαμπρότατος Πρόεδρος εἶπεν ὅτι ὁ ῥαβδοῦχος τοῦ ἄρχοντος νὰ στέκη εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Βιβλιοθηκαρίου διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς Βιβλιοθήκης. (Ἵπογραφή) Γκίλφορντ Πρόεδρος». ⁷⁴

Ὁ Γκίλφορντ ἀναχώρησε ἀπὸ τὴν Κέρκυρα μὲ τὸ ἀτμόπλοιο στὶς 16 Ἰουνίου 1827, ὑποσχόμενος: «νὰ μὴν ἀναχωρήσῃ πλέον ἀπὸ Κέρκυραν μετὰ τὸ ταξίδιον ἐκεῖνο». Τὸ γράμμα τοῦ Γκίλφορντ πρὸς τὸν Παπαδόπουλο ἀπὸ τὸ Λοιμοκαθαρτήριο τῆς Ancona (28 Ἰουνίου 1827) ἀποκαλύπτει τὴ φροντίδα του γιὰ τὰ θέματα τῆς βιβλιοθήκης: «Ἐργασθῆτε καλῶς νὰ βάλετε εἰς τάξιν τὰ βιβλία καὶ κάμετε νὰ ἐργάζονται καλῶς οἱ ὑμέτεροι συμβοηθοί. Ἐλπίζω ὅτι ὁ Σιεβελὶν ἐντὸς ὀλίγου θέλει τελειώσῃ τὰ ὅσα ἔχει νὰ κάμῃ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ». ⁷⁵ Τὸ ἴδιο ἀποκαλύπτει καὶ τὸ γράμμα τοῦ Κάλβου στὸν Γκίλφορντ τῆς 6ης Αὐγούστου 1827, ὁ ὁποῖος τὸν ἐνημερώνει γιὰ τὶς σχετικὲς ἐργασίες πού τοῦ ἔχει ἀναθέσει. ⁷⁶ Μᾶς ἔχει

Edition of Θεοφράστου	v.1 8vo French
Ἡλιοδώρου Αἰθιοπικῶν	v.2 8vo Ἑλληνικὸν
Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης	τόμ: α' περιέχων
Ποικίλην Ἱστορίαν τοῦ Αἰλιανοῦ, μερ... Ἡρακλείδου Ποντικοῦ καὶ Νικολάου Δαμασκηνοῦ.	
Ἰσοκράτους λόγοι καὶ ἐπιστολαῖς	τόμ: β' ἑλλην:
Πλουτάρχου Βίοι Παράλληλοι	τόμ: β' ἑλλην:
Πολυαῖνου στρατηγήματα	τόμ: α' ἑλλην:
Συλλογὴ μύθων Ἑλληνικῶν	τόμ: α' ἑλλην:
Geography of Στράβων	v4 4o in French.

74. Βλ. Ἀρχεῖο Α. Παπαδόπουλου Βρετοῦ, ΓΑΚ, Κ. 20, 278.

75. Α. Παπαδόπουλος Βρετός, ὁ.π., σ. 141, 142. Ὁ Σιεβελὶν εἶναι ὁ ξυλουργός.

76. Βλ. Π. Καραγιώργος, «Ἄγνωστα γράμματα τοῦ Κάλβου», *Δελτίο Ἀναγνωστικῆς Ἐταιρείας*, 19 (1982), σ. 73-77. Στὸ γράμμα αὐτὸ ἀναφέρει ὁ Κάλβος τὴν προετοιμασίαν οἰκοσῆμου πού σκοπεύει νὰ τοποθετήσῃ στὰ βιβλία τοῦ Γκίλφορντ. Ὁ Δ. Ι. Πολέμης μὲ πληροφόρησε ὅτι ἔχει ἐπισημάνει σὲ βιβλίον τῆς συλλογῆς του, πού ἀνῆκε στὴν βιβλιοθήκην Γκίλφορντ: *Λέοντος Ἀλλατίου, Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου πνεύματος*, 1658, ἓνα ἑλληνικὸ βιβλιόσημο Ὁ Ἄρχων τῆς Ἴονικῆς Ἀκαδημίας *Κόμης Γυῖλφορντ*, γεγονός πού μὲ ὀδηγεῖ στὴν ὑπόθεσιν ὅτι πρόκειται γι' αὐτὸ πού ἔχει ἐτοιμάσει ὁ Κάλβος. Θὰ ἤθελα ἀκόμη νὰ ἐπισημάνω ἓνα στοιχεῖο ἀπὸ τὴν ἴδια ἐπιστολὴν τοῦ Κάλβου, πού ἔχει περάσει ἀπαρατήρητο ἀλλὰ ἴσως ἔχει ξεχωριστὴ σημασίαν. Γράφει: «Σὰς στέλνω τὴν Πράξιν τῆς Γερουσίας πού ἀφορᾷ τὸ Σεμινάριον». Ἀναφέρεται ἀσφαλῶς στὴν Πράξιν τῆς Γερουσίας ἀρ. 89 τῆς 6ης Ἰουνίου 1827, πού δημοσιεύτηκε στὸ φύλλον τῆς ἐφημερίδας τῆς Κέρκυρας *Gazzetta* 495,

διασωθειῖ ἐπίσης ἢ σχετικῆ ἀλληλογραφία τῆς Ἐπιτροπῆς μὲ τὸν ὑπεύθυ-

11/23 Ἰουνίου 1827 (ὁ Γ. Τυπάλδος, *Ἱστορία*, σ. 58, ἀναφερόμενος στὴν ἴδια Πράξη δίνει ἡμερομηνία δημοσίευσης: 24 τοῦ Θεριστιοῦ Ε.Ν.) καὶ ἐθέσπιζε τὴ σύσταση τοῦ Ἱεροσπουδαστηρίου, γιὰ τὴν ἴδρυση τοῦ ὁποίου καὶ τὴ σχέση του μὲ τὸ πανεπιστήμιο ἐνδιαφερόταν καὶ ἀνησυχοῦσε πολὺ ὁ Γκίλφορντ. Αὐτὸ προκρίπτει καὶ ἀπὸ τὶς ἐπιστολές του πρὸς τὸν λόρδο Bathurst. Στις 17 *Μαρτίου 1827* διατυπώνει τὴν ἀνησυχία του γιὰτὶ δὲν ἐνημερώνεται ἀπὸ τὴν κυβέρνηση γιὰ τὸ θέμα τοῦ σεμιναρίου. Διατυπώνει τὶς θέσεις του, ὑποστηρίζει ὅτι τὸ σεμινάριο πρέπει νὰ συνδεθεῖ μὲ τὸ Πανεπιστήμιο, καὶ ἐκφράζει τοὺς φόβους του καὶ τὴν ἀγανάκτησή του: «Under these circumstances I think that I may remain quiet. It only grieves me that I can not do many things at my own expense which would be of use to the Clergy, to the University and to the State... And while I am every day expecting some regulation which may oblige me to go away, all that I acquire for the use of it must be of a partable nature». Καὶ στὸ ἐπόμενο γράμμα τῆς 8ης Ἀπριλίου ἀναφέρει: «And the regulation to be adopted (ἢ σχετικῆ μὲ τὸ σεμινάριο) will probably be such as will oblige me to resign my employment». Ἐνῶ στὸ γράμμα του τῆς 29 *Μαΐου* εἶναι αἰσιόδοξος: «I have made up matters with the Government, and I am remain here. The young seminarists are to be entirely subject to the Academical authorities while attending their Lectures in the University. The choice to those Lectures however, the regulation of their Seminary and the direction of their conduct, is to be in the hands of a Commission of three persons of whom I am to be one». Σημειῶνω ἐδῶ ὅτι ὁ Γκίλφορντ ἔχει ἐκφράσει πολὺ ἔνωρις τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν μόρφωση τοῦ κλήρου. Βλ. τὶς ἐπιστολές του πρὸς τὸν Ἀσώπιο, ὅταν ἐκεῖνος σπουδάζει στὴ Γερμανία, τὸ 1823: «καὶ παντὶ τρόπῳ θὰ προσπαθῆσω, ὅσον ἔνεστι τάχιον, νὰ ἀναθρέψω καλῶς τὸ Ἱερατεῖον... ἔχω ἔλλειψιν πολλῶν τῆς θεολογίας καθηγητῶν, ἀπορῶ δὲ πῶς νὰ τοὺς εὕρω. Καλῶς γνωρίζεις ὅτι οἱ ἐνταῦθα κληρικοὶ στεροῦνται ἀνατροφῆς. Ἀλλὰ εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ ἐργασθῆς μετὰ ζήλου ν' ἀναπληρώσης ταύτην τὴν ἔλλειψιν». Παρακάτω τοῦ ἐκφράζει τὴ στενοχώρια του γιὰτὶ δὲν θέλει ὁ Ἀσώπιος νὰ «εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν». Ἐν τῇ ἀθλίᾳ καταστάσει εἰς ἣν εὕρισκεται ἦτο δυνατὸν νὰ βοηθήσῃς αὐτὴν μεγάλως. Ἐπάρχουσι δὲ ἱερεῖς πεπαιδευμένοι ἀλλὰ παραγνωρίζουσι τὰ καθήκοντά τους τοῦ ἱερατικοῦ αὐτῶν ἐπαγγέλματος. Ἐνδεχόμενον ὅμως εἶναι ἢ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν κλίσεις νὰ διεγερθῇ πάλιν ἐν σοί, θὰ χαρῶ δὲ τότε καθ' ὑπερβολήν», Γ. Ζώχιος, «Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος», *Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον* 8 (1874).

Ἀπὸ τὸ δημοσιευμένο κείμενο τῆς *Πράξεως 89 τῆς Γερουσίας (Gazetta 495, 11/23 Ἰουνίου 1827)* δὲν προκρίπτουν ὅσα, σύμφωνα μὲ τὶς πληροφορίες, περιέμενε ὁ Γκίλφορντ. Δὲν ὀρίζεται ὁ ἴδιος ὀνομαστικὰ ὡς τὸ τρίτο μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς, ἀλλὰ ἀπλῶς ἀναφέρεται ὅτι τὸ τρίτο μέλος θὰ τὸ διορίζει ὁ ἀρμοστής. Τὸ σεμινάριο δὲν θὰ ἔχει καμιά ἐξάρτηση καὶ σχέση ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία. Αὐτὴ ἢ πράξη δημοσιεύθηκε μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Γκίλφορντ ἀπὸ τὴν Κέρκυρα (16 Ἰουνίου). Εἶναι αὐτὴ τὴ δημοσίευση ποὺ τοῦ στέλνει ὁ Κάλβος. Τὸ γράμμα τοῦ Κάλβου εἶναι τῆς 6 Αὐγούστου 1827, ἐφῄθασε ὅμως στὰ χέρια τοῦ Γκίλφορντ στις 4 Ὀκτωβρίου, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ἡ σημείωση τοῦ παραλήπτη ἐπάνω στὸ ἴδιο τὸ γράμμα (ΑΓΚ, Φ VII, 40). Εἶναι πολὺ πιθανὸν κάτω ἀπὸ τὸ κράτος τῆς πικρίας καὶ τῆς ἀπογοήτευσης ποὺ θὰ αἰσθάν-

νο βιβλιοθηκάριο Α. Παπαδόπουλο Βρετό⁷⁷ από την όποια προκύπτει ότι ήλθαν σέ σοβαρή ρήξη και διαφωνία, πού όδήγησε σέ καταγγελίες τής έπιτροπής πρós τόν Γκίλφορντ αλλά και έπιστολές διαμαρτυρίας τού Παπαδόπουλου. Τά στοιχειά αυτά προέρχονται από τó άρχείο τού Γκίλφορντ τής Κέρκυρας και παρουσιάζουν μεγάλο ένδιαφέρον για την ιστορία τής βιβλιοθήκης.⁷⁸

Στις 21 'Ιουλίου τού 1827, ό έφορος τής 'Ακαδημίας Ι. Καραντηνός σ' ένα μακροσκελές γράμμα του στόν Γκίλφορντ έπισυνάπτει αντίγραφα δύο έπιστολών πού τού έχει άπευθύνει ό Α. Παπαδόπουλος στις 16 και 19 'Ιουλίου 1827 αντίστοιχα και μιá τρίτη τού καθηγητή τής άρχαιολογίας Κωνσταντίνου Σακελλαρόπουλου, αντιπροέδρου τής έπιτροπής τής βιβλιοθήκης, τής 21 'Ιουλίου 1827.

'Ο Καραντηνός στην έπιστολή του αναφέρεται σέ δύο προηγούμενες αναφορές του για τó 'ίδιο θέμα: τις διαφωνίες και τις παρεξηγήσεις πού έχουν δημιουργηθεϊ μεταξύ τής έπιτροπής τής βιβλιοθήκης και τού βιβλιοθηκάριου Α. Παπαδόπουλου Βρετού. 'Ο τελευταίος δέν θέλει νά ακολουθήσει τις ύποδείξεις τής έπιτροπής για τόν τρόπο τής όργάνωσης τής έργασίας μεταφοράς τών βιβλίων από τούς εκτός τής βιβλιοθήκης χώρους

θηκε ό Γκίλφορντ, όταν για πρώτη φορά άσφαλώς μελέτησε την πράξη τής Γερουσίας στο σύνολό της, έννά ήμέρες άργότερα (13 'Οκτωβρίου) μιá μέρα πριν από τόν θάνατό του, και συντάξε τόν κωδικέλλο με τούς γνωστους όρους για την κυβέρνηση σχετικά με την έτήσια έπιχορήγηση και τις ύποτροφίες. Βλ. Τυπάλδος, *Ιστορία*, σ. 58, όπου αναφέρεται στη δημοσίευση τής ίδιας άπόφασης τής Συνέλευσης, δίνει όμως ήμερομηνία: 24 τού Θεριστιού 1827 (Ε.Ν.), δηλαδή 24 'Ιουνίου. Την ύπόθεση αυτή ένισχύει και ή άγνωστη ως τώρα πληροφορία, πού προέρχεται από την κατάθεση τού γραμματέα τού Γκίλφορντ, γιατρού του Ρόκκου Πυλαρινού, ότι ό Γκίλφορντ στο Spa, πριν άναχωρήσει για τó Λονδίνο, έσχισε τή διαθήκη του, ή κωδικέλλο, πού είχε συντάξει στην Κέρκυρα. Δέν άποκλείεται νά είχε τις πρώτες πληροφορίες από τόν 'Ασώπιο, πού τόν έπισκέφθηκε στο Spa. Κέρκυρα, 'Αναγνωστική 'Εταιρεία, Φ VIII, 6.

77. Στο 'Αρχείο Γκίλφορντ τής 'Αναγνωστικής 'Εταιρείας Κέρκυρας έχει διασωθεϊ όλόκληρος ό φάκελος τής άλληλογραφίας. Με την ευκαιρία αυτή θά ήθελα νά εκφράσω τις εύχαριστίες μου στην 'Αναγνωστική 'Εταιρεία Κέρκυρας και στους άνθρώπους τής βιβλιοθήκης της πού με έξυπνηρέτησαν με έξαιρετική πάντοτε προθυμία και ευγένεια. 'Η φίλη Δάφνη Κυριάκη παλαιότερα και ό νέος συνάδελφος Γ. Πουλημένος πρόσφατα είναι αυτοί στούς όποιους όφείλω πολλά, γιατί αναζήτησαν για μένα και μου έστειλαν στοιχεία από τó παραπάνω 'Αρχείο.

78. Κέρκυρα, 'Αναγνωστική 'Εταιρεία, 'Αρχείο Γκίλφορντ, Φ IV, 45.

όπου είναι αποθηκευμένα, και την καταλογογράφησή τους. Δεν δέχεται υποδείξεις, και διατυπώνει παράπονα για τους συνεργάτες του, ιδίως τον Παραμυθιώτη που εργάζεται και στη Γερουσία. Θεωρεί απαράδεκτο να δίνει αναφορά κάθε εβδομάδα για την πορεία των εργασιών στην επιτροπή και δυσαρεστημένος ζήτησε δίμηνη άδεια για να επισκεφθεί την πατρίδα του Αγία Μαύρα. Σε πρόσκληση της επιτροπής απάντησε ότι δεν εκτελεί τις εργασίες που του έχει αναθέσει ή επιτροπή γιατί δεν αναγνωρίζει άλλη αρχή από την κυβέρνηση και τον Γκίλφορντ στον όποιον ανήκουν τα βιβλία και ό οποίος, όπως προκύπτει και από πρόσφατη επιστολή του (αναφέρεται στην επιστολή που του απηύθυνε ό Γκίλφορντ από την Ancona στις 28 Ιουνίου 1827 και έλαβε στις 18 Ιουλίου), του έχει αναθέσει να εργαστεί όπως νομίζει. Κατά συνέπεια δεν είναι υποχρεωμένος να υπακούει σε καμιά επιτροπή. Κατόπιν αυτού ή επιτροπή υποβάλλει την παραίτησή της ή όποία επισυνάπτεται. Ό Καραντηνός θεωρεί ότι ή επιτροπή έχει απόλυτο δίκαιο και περιμένει τή γνώμη του Γκίλφορντ προκειμένου να προχωρήσει σε όποιαδήποτε ενέργεια.

Ακολουθεί ή αναφορά του Α. Παπαδόπουλου Βρετού, 16 Ιουλίου 1827, στα Ιταλικά (με τó στοιχείο Α): ζητάει άδεια για να τακτοποιήσει οικογενειακές υποθέσεις του στην Αγία Μαύρα και την Ίθάκη. Διατυπώνει τά παράπονά του για τίς υποδείξεις της επιτροπής, ύστερα από τόσα χρόνια επιτυχημένης εργασίας του για τήν τακτοποίηση της βιβλιοθήκης, καθώς και για τόν συνεργάτη του (Α. Παραμυθιώτη) ό όποιος εργάζεται παράλληλα στην Γραμματεία της Γερουσίας. Ακολουθεί επιστολή του Α. Παπαδόπουλου Βρετού πρòς τόν έφορο Ι. Καραντηνό της 19 Ιουλίου 1827, έλληνικά (με τó στοιχείο Β). Ό Παπαδόπουλος ενημερώνει τόν Καραντηνό ότι ό Παραμυθιώτης εξακολουθεί «δεικνύων όλίγον ζήλον δια τó επάγγελμά του». Αναφέρει ότι οί άλλοι συνεργάτες του εργάζονται καλά. Τό τρίτο συνημμένο είναι επιστολή του αντιπροέδρου Κωνσταντίνου Σακελλαροπούλου (21 Ιουλίου 1827) πρòς τόν Ι. Καραντηνό, έλληνικά (με τó στοιχείο C). Παραπονείται κατά του βιβλιοθηκαρίου Α. Παπαδοπούλου Βρετού, τόν όποιον εκάλεσε και έρώτησε αν προχωρούσε τó έργο του σύμφωνα με τίς υποδείξεις της επιτροπής. Του απήντησε ότι «δέν είχε κανένα χρέος να δώση λογαριασμόν εΐς τινα περι τούτου, έπειδή αυτός ήτον ό Βιβλιοθηκάριος και ακολουθώως εΐς αυτόν ανήκον να λάβη όποιαδήποτε μέτρα ήθελε κρίνη συμφερότερα, ότι τά βιβλία περι ών ό λόγος, έπειδή είναι του Κόμητος και πληρώνεται επίτηδες υπό της ένδοξότητός του, εΐς τόν Κόμητα μόνον ήτον υπόχρεως να αποκριθῆ περι του όσον ήθελεν ενεργήση ως πρòς τά βιβλία ταύτα ... όσον δέ δια τó σχέδιον της Έπιτρο-

πῆς δὲν ἴσχυται νὰ τὸ βάλῃ εἰς πρᾶξιν ἐπειδὴ τοῦ φαίνεται πάρα πολὺ γελοιοῦδες καὶ φανταστικόν». Παρακαλεῖ νὰ δοθῇ διαταγὴ νὰ παύσουν οἱ συνελεύσεις τῆς ἐπιτροπῆς γιατί δὲν ἔχει λόγον ὑπαρξῆς. Ἡ ἀναφορὰ καὶ τὰ συνημμένα ἔφθασαν στὸ Λονδίνο, ὅπως σημειώνεται στὸ φ. 2^ν, στὶς 24 Σεπτεμβρίου, μίαν μόλις ἡμέραν πρὶν ἀπὸ τὴ σύνταξιν τῆς διαθήκης τοῦ Γκίλφορντ καὶ 20 ἡμέρας πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του.

Ἀπὸ τὸ ἴδιον Ἀρχεῖο (Φ. VII, 3) ἔχουμε τὴν σχετικὴν μὲ τὸ θέμα ἐπιστολὴν τοῦ Α. Παπαδόπουλου Βρετοῦ πρὸς τὸν Γκίλφορντ, γραμμένη μίαν μέραν πρὶν ἀπὸ τὴν προηγούμενην ἐπιστολὴν τοῦ Ι. Καραντηνοῦ, στὶς 20 Ἰουλίου 1827. Ὁ Παπαδόπουλος ἐκθέτει τὰ γεγονότα ἀπὸ τὴ δικὴν του πλευρὰ. Ἐλπίζει νὰ ἔχει ὀλοκληρώσει τὴν τακτοποίησιν τῆς βιβλιοθήκης ὅταν θὰ ἐπιστρέφει ὁ λόρδος, ἂν ὁ ξυλουργὸς τελειώσῃ τις ἐργασίας του τουλάχιστον ὡς τὸ τέλος Αὐγούστου καὶ ἂν ἀντέξει ὁ ἴδιος *le manovre segrete del Sigr Carandino* ποὺ ἐπιδιώκει νὰ τὸν συκοφαντεῖ. Τοῦ ὑπενθυμίζει ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Παπαδόπουλος τὸν εἶχε παρακαλέσει νὰ συγκαλέσει πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναχώρησίν του τὴν ἐπιτροπὴν γιὰ νὰ πάρῃ τὰ σχετικὰ μέτρα γιὰ τις ἐργασίας τοῦ καλοκαιριοῦ καὶ ὁ Δρ Πυλαρινός, ἐξ ὀνόματός του (τοῦ Γκίλφορντ), τοῦ ἀνέθεσε ὅλη τὴ φροντίδα⁷⁹ τῶν βιβλίων του ποὺ ἦταν διασκορπισμένα σὲ διάφορα μέρη. Θεώρησε προσβλητικὴν τὴν ἀπαίτησιν τῆς ἐπιτροπῆς νὰ λογοδοτεῖ κάθε ἐβδομάδα γιὰ τὸ ἔργον του, καὶ τις ὑποδείξεις τῆς νὰ μεταφέρει ὅλα τὰ βιβλία στὸ χῶρον τῆς βιβλιοθήκης καὶ ἐκεῖ νὰ τὰ τοποθετῇ σὲ σωροὺς κατὰ ὕλην, νὰ τὰ καταλογογραφήσῃ καὶ ὕστερον νὰ τὰ τοποθετῇ στὰ ράφια. Αὐτὸς εἶχε ἀρχίσει νὰ μεταφέρει πρῶτα τὰ ἐπιστημονικὰ καὶ ἀφοῦ τὰ τακτοποιήσῃ στὰ ράφια σκοπεύει νὰ μεταφέρει καὶ τὰ ἄλλα, κάθε ἐνόητα ὕλης χωριστά. «Μὲ ὅλα αὐτὰ εἶχε ἀρχίσει νὰ κρυώνει ὁ ζῆλος μου», γράφει, «καὶ ἀποφάσισα νὰ ζητήσω ἄδεια γιὰ νὰ παρακολουθήσω τις οἰκογενειακὰς μου ὑποθέσεις, ποὺ τις εἶχα παραμελήσει γιὰ δύο χρόνια. Ὅταν ἦλθε τὸ γράμμα ἀπὸ τὴν Aneona μὲ ἔπεισε ὅτι δὲν εἶχατε δώσει ἐσεῖς τις ἐντολὰς στὴν Ἐπιτροπὴν, ἔτσι, ὅταν μὲ ἐκάλεσαν νὰ μὲ ρωτήσουν ἂν ἐσκόπευα νὰ ἐργασθῶ σύμφωνα μὲ τις ὑποδείξεις τους, ἀπάντησα ὅτι, ἀφοῦ μὲ πληρώνετε γιὰ τὴν τακτοποίησιν τῶν βιβλίων σας, εἶχα ὀλόκληρον τὴν εὐθύνην καὶ λογοδοτῶ μόνον σὲ σᾶς». Παρακάτω ἐμφράζει τὴ λύπην του ποὺ ἀναγκάζεται νὰ τὸν στεναχωρήσῃ. Ὅταν γυρίσει μὲ τὸ καλὸν στὴν Κέρκυραν ὁ λόρδος, πρέπει νὰ καθοριστοῦν τόσο οἱ ὑποχρεώσεις του ἔσο καὶ οἱ ἀρμοδιότητες τῆς ἐπιτροπῆς «καὶ ἂν δὲν εἶμαι καλὸς Βιβλιοθηκᾶριος προτιμῶ νὰ μὲ ἀπολύσετε

79. Κέρκυρα, Ἀναγνωστικὴ Ἐταιρεία, Ἀρχεῖο Γκίλφορντ, Φ VII, 3.

παρά να με εξυβρίζει μια ό ένας καθηγητής και μια ό άλλος». Τό γράμμα έφθασε στό Λονδίνο τήν ίδια μέρα μέ τά προηγούμενα: στίς 24 Σεπτεμβρίου. Στο verso τής έπιστολής σημειώνεται ότι απαντήθηκε στίς 9 'Οκτωβρίου, πέντε ήμέρες πριν από τό θάνατο τοῦ Γκίλφορντ. 'Αναζήτησα και βρήκα τήν απάντηση στό Copia Lettere αὐτῆς τῆς έποχῆς.⁸⁰ Εἶναι ένα από τά τελευταῖα γράμματα τοῦ Γκίλφορντ, τό προτελευταῖο πρὸς τήν Κέρκυρα. Τό παραθέτω όλόκληρο:

Londra 9 Ottobre 1827

Ornatissimo Signore.

Son troppo ammalato per poter rispondere in dettaglio alla lettera de V. S. Ornatissima in data 20 Luglio passato, mi é pero molto necessario de rimarcare che non é stata mai la mia intenzione de prender(;) V. S. indipendente della Commissione riguardo ai miei libri equali devono esser collocati nella biblioteca, per uso dell'Università, e perciò devete sottomettermi relativamente a questi, intieramente a tutti gli ordini emessi dalla Commissione, la quale come vi ha veramente informato il Signor Eforo, é stata nominata da me prima della mia partenza, colla nomina del Sigr. Professor Sackellaropulo qual Presidente. Ho l'onore d'essere di V.S. ornat(issi)ma.

*Um(ùlissi)m Dev(otissi)mo Servitore
(firmato) C(on)te di Guilford*

All'Ornatissimo Signore

Il Sigr Dottor Andrea Papadopulo Vreto.

Στό Copia Lettere K3, τήν ίδια ήμέρα μέ τό προηγούμενο (9 'Οκτωβρίου 1827) ακολουθεῖ γράμμα τοῦ Γκίλφορντ στόν Καραντηνό, τό τελευταῖο πρὸς τήν Κέρκυρα. Τοῦ γράφει ένα σύντομο γράμμα και μάλιστα τό υπαγορεύει ὅπως αναφέρει, γιατί δέν τοῦ έπιτρέπει ή κακή κατάσταση τῆς υγείας του να γράψει. Τόν πληροφορεῖ ότι έγραψε στόν Παπαδόπουλο και έλπίζει ότι θα υπακούσει στην έπιτροπή και θα τακτοποιηθεῖ ή κατάσταση χωρίς να υποχρεωθεῖ να λάβει άλλα μέτρα.

'Η δυσάρεστη αὐτή κατάσταση που δημιουργήθηκε δέν γνωρίζουμε αν καθυστέρησε τίς σχετικές εργασίες τό καλοκαίρι τοῦ 1827. 'Ο θάνατος τοῦ Γκίλφορντ στίς 14 'Οκτωβρίου τοῦ 1827 στό Λονδίνο εἶναι φυσικό να

80. Κέρκυρα, 'Αναγνωστική 'Εταιρεία, 'Αρχεῖο Γκίλφορντ, K 3, σ. 39.

ἀνέστειλε ὀριστικά τὰ προγραμματισθέντα. Ἄλλωστε δὲν ἄργησε πολὺ νὰ σημάνει ἡ ἔναρξη τῆς κακῆς μοίρας τῆς βιβλιοθήκης.

Ὁ θάνατος τοῦ Γκίλφορντ⁸¹ θεωρήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες τῶν Ἐπτανήσων βαριά συμφορά.⁸² Ὁ Παπαδόπουλος Βρετός, στὸ κλίμα αὐτοῦ τοῦ γενικοῦ πένθους, γράφει:⁸³ «Ἀνελήφθη ἀπὸ τοῦτον τὸν κόσμον τῶν ἀχαρίστων καὶ ἀνέβη εἰς τὴν οὐράνιον διαμονὴν τῶν θνητῶν διὰ νὰ λάβῃ τὴν ἀμοιβὴν τῶν ἀρετῶν του, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναμφιβόλως ἦτο καὶ ἡ ἀκριβῆς ἐκπλήρωσις τῶν θρησκευτικῶν χρεῶν του... Ὁ θάνατος ἐνὸς τοσοῦ-

81. Γιὰ τὸν Γκίλφορντ καὶ τὴν προσφορά του στοὺς Ἕλληνες εἶχε γράφει ὁ Sheridan: «Ὁ ἀνὴρ οὗτος, τοῦ ὁποίου αἱ ἐκ καρδίας καὶ μυστικαὶ προσπάθειαι διὰ νὰ πλουτίσωσι τὸ ἠθικὸν τῶν Ἑλλήνων μὲ τὴν παιδείαν... πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἶναι ὁ κρείκτος τῆς εὐνοίας μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀγγλίας». Βλ. *Thoughts of the Greek Revolution*, London 1822, σ. 21. Τὸ παράθεμα μεταφρασμένο παραθέτει ὁ Α. Παπαδόπουλος Βρετός, ὁ.π., σ. 69, σημ. α. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀξίζει νὰ ἀναφέρουμε ἄρθρο δημοσιευμένο στὴν *Γενικὴ Ἐφημερίδα τῆς Ἑλλάδος* (11 Νοεμβρίου 1825) μὲ τὸν τίτλο «Περὶ τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας». Ὁ συντάκτης του (πρόκειται μᾶλλον γιὰ τὸν Θ. Φαρμακίδη ποὺ ἔχει ἀναλάβει τὴν ἐφημερίδα ἀπὸ τὸν Μάιο τοῦ 1825) ἀναδημοσιεύει ἄρθρο ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα τῆς Κέρκυρας σχετικὸ μὲ τὴν πανηγυρικὴ ἔναρξη τῶν μαθημάτων τῆς Ἀκαδημίας καὶ συνεχίζει μὲ τὸ ἱστορικὸ τῆς ἱδρύσεώς της καὶ ἐξυμνεῖ τὸ ἔργο τοῦ Γκίλφορντ, τίς προσπάθειες, τίς θυσίες καὶ τίς συνεχεῖς φροντίδες του. Ἐπισημαίνει τὴ φροντίδα του γιὰ τὴ μόρφωση τῶν διδασκάλων, τὴν πατρικὴ φροντίδα του γιὰ τοὺς φοιτητές, καθὼς καὶ τὴ μόρφωση τοῦ ἱερατείου. Βλ. Αἰκ. Κουμαριανοῦ, *Ὁ Τύπος στὸν Ἀγώνα*, τόμος Γ', σ. 217-220.

82. Τὸν ἀντίκτιπο τῆς εἰδήσεως τοῦ θανάτου τοῦ Γκίλφορντ στὴν κυρίως Ἑλλάδα φανερώνει νεκρολογία ποὺ δημοσιεύτηκε στὴ *Γενικὴ Ἐφημερίδα*, Αἴγινα 10 Δεκεμβρίου 1827, ἀρ. 84, σ. 333-334. Ὁ συγγραφέας δὲν ἀποκαλύπτει τὸ ὄνομά του ἴσως θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι εἶναι ὁ Θ. Φαρμακίδης, ἂν δὲν ἦταν γνωστὸ ὅτι «μεσοῦντος τοῦ 1827» ἔφυγε ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα. Δὲν ἀποκλείεται βέβαια παρ' ὅλα ταῦτα νὰ εἶναι ὁ συντάκτης τοῦ ἁρθρου, ὅπως τὸ ἴδιο πιθανὸ εἶναι νὰ εἶναι ὁ Σ. Τρικούπης, γιὰτὶ ὁ συντάκτης θὰ πρέπει νὰ εἶχε στενὸ δεσμὸ μὲ τὸν Γκίλφορντ, ἀφοῦ γνωρίζει καὶ ἀναφέρει ὅτι ὁ Γκίλφορντ ἐσκόπευε νὰ μεταφέρει τὸ πανεπιστήμιό στὴν Ἀθήνα, μόνον ποὺ δὲν ἀποκαλύπτει, σκόπιμα νομίζω, ὅτι στὴν ἀπόφασή αὐτὴ τὸν εἶχε ὀδηγήσει ἡ ἀγανάκτησή του γιὰ τὴν κυβέρνησή τῶν Ἰονίων νήσων ποὺ δὲν ἀπαντοῦσε στὶς προτάσεις του. Αὐτὴ τὴν πρόθεσή του τὴν ἀναθεώρησε πρὶν φύγει ἀπὸ τὴν Κέρκυρα τὸ καλοκαίρι τοῦ 1827. Βλ. Α. Παπαδόπουλος Βρετός, ὁ.π., σ. 135 καὶ τὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Bathurst. Τὴν ὑπόθεσις ὅτι συντάκτης εἶναι ὁ Σ. Τρικούπης ἐνισχύει τὸ γεγονός ὅτι, ὅπως παρατηρεῖ ὁ βιογράφος του, (ἐπὶ πάσης μεγάλης θλίψεως ἢ χαρᾶς ὁ Τρικούπης ἐπιφελεῖτο ἐκ τῆς περιστάσεως, ἵνα ἐκφωνήσῃ λόγους παραινετικούς ἐμπνέοντας ὁμόνοιαν, ἀγάπην καὶ ἀληθῆ ἀφοσίωσιν εἰς τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος». Εἶναι γνωστοὶ οἱ ἐπικήδειοι λόγοι του στὸν θάνατο τοῦ λόρδου Βύρωνος, τοῦ Καραϊσκάκη, τοῦ Ζαΐμη, τοῦ Μαυρομιχάλη καὶ τοῦ Νοταρᾶ. Βλ. Α. Γούδας, *Βίοι παράλλοι*, τ. Ζ', Ἀθήνα 1875, σ. 181-182.

83. Α. Παπαδόπουλος Βρετός, ὁ.π., σ. 145 κ.έ.

τον ἐξόχου καὶ σπανίου ἀνδρὸς ἀνηγγέλθη ἀπ' ὅλας τὰς πολιτικὰς καὶ φιλολογικὰς ἐφημερίδας τῆς Εὐρώπης.⁸⁴ ἀλλά, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, οὐδεμίαν μεταξὺ τῶν πρώτων ἐπέφερε πλέον ὀρθότεραν κρίσιν περὶ τῆς ἀθεραπεύτου στερήσεως τοιοῦτου εὐεργέτου τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, ὅσον ἡ ἐφημερίς τῶν Ἰονίων νήσων (Κέρκυρα, 3 Νοεμβρίου 1827, ἀρ. 514): «Ἐφθασεν ἡ θλιβερὰ ἀγγελία ὅτι ὁ ἐντιμότατος Κόμης Γυίλφορντ, Ἄρχων τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, μετὰ ἀσθένειαν ὀλίγων ἡμερῶν ἀπεβίωσεν ἐν Λονδίῳ ἐτῶν σχεδὸν 61 κατὰ τὴν ἰδ' τοῦ παρελθόντος μηνὸς περὶ τὰς 11 καὶ πέντε λεπτὰ πρὶν μεσημβρίας. Ἡ παιδεία ἐστερήθη ἐνὸς ἐκ τῶν ἰσχυροτάτων προστατῶν τῆς, ἢ Ἀγγλίας ἐνὸς ἐκ τῶν πολυμαθεστάτων αὐτῆς Ὀμοτίμων, ἢ κοινωνία ἐνὸς ἐκ τῶν εὐεργετικωτάτων καὶ ἀμωμήτων μελῶν τῆς, ἢ ἀπαρηγόρητος Ἑλληνικῆ νεολαία τὸν πλέον φιλόστοργον πατέρα καὶ εὐεργέτην τῆς. Εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ἀντηχεῖ ἡ φήμη τοιοῦτου ἐνδόξου ἀνδρὸς, τοῦ ὁποίου αἱ τόσαι καὶ σπάνια ἀρεταὶ εἰλκυσαν καθ' ὅλα τὰ μέρη καὶ εἰς πάντα καιρὸν τὴν ὑπόληψιν καὶ τὸ σέβας ὅλου τοῦ κοινοῦ». Στὴν ἴδια ἐφημερίδα, στὸ ἐπόμενο φύλλο (ἀρ. 515), περιγράφεται ἡ τελετὴ τοῦ μνημοσύνου, ποῦ ἔγινε στὶς 7 Νοεμβρίου στὴν ἐκκλησίαν τῆς Σπηλιώτισσας, σὲ ἀτμόσφαιρα βαθιᾶς θλίψεως:

«Οἱ Καθηγηταὶ ἐθρήνουν φίλον εὐεργέτην,⁸⁵ ἡ νεολαία γενναῖον προ-

84. Ἀναφέρω τὶς νεκρολογίες γιὰ τὸν Γκίλφορντ: στὸ γαλλικὸ περιοδικὸ *Revue Encyclopedique* καθὼς καὶ στὸ ἰταλικὸ *Antologia di Firenze*, 1828, ἀρ. 86. Βλ. καὶ τὸ περιοδικὸ τοῦ Λονδίνου *Gentelman's Magazine*, November 1827, vol. 87, II, p. 461, ὅπου σημειώνεται χαρακτηριστικὰ: «Whether the infant institution will fall with its founder, or obtain other patrons, remains to be proved. Applications will probably be made to the liberality of the British Government». Στὸ ἴδιο τεῦχος, σ. 648 δημοσιεύεται καὶ μιὰ ἐκτενὴς ἐπιστολὴ ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, μὲ ἡμερομηνία 20 Νοεμβρίου 1827 ποῦ ἀναφέρεται στὸ θάνατο τοῦ Γκίλφορντ. Τὶς πληροφορίες ἔχω ἀπὸ τὸ ἄρθρο τῆς ἐφημ. τοῦ Λονδίνου *The Greek Gazette*, ὅ.π., σ. 8.

85. Ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις εὐγνωμοσύνης τῶν καθηγητῶν τῆς Ἀκαδημίας ὅσο ζοῦσε ὁ Γκίλφορντ εἶναι καὶ οἱ δύο προτομές του ποῦ ἔγιναν στὴν Κέρκυρα καὶ τοποθετήθηκαν στὸς χώρους τῆς Ἀκαδημίας. Ἡ μία, ἔργο τοῦ Κερκυραίου γλύπτη Παύλου Προσαλέντη (1784-1837), τοποθετήθηκε στὴν αἴθουσα τῆς Βιβλιοθήκης μὲ τὴν ἐπιγραφή: *Τῷ Ἀρχοντι τῆς Ἀκαδημίας, οἱ Ἀδασκαλοὶ, ΑΩΚΖ*. Ἡ ἄλλη, ἔργο τοῦ ἐπίσης Κερκυραίου Ἰωάννη Καλοσγούρου (1794-1878), τοποθετήθηκε στὴ μεγάλη Αἴθουσα τοῦ Πανεπιστημίου μὲ ἐπιγραφή ὅπου ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τῶν καθηγητῶν. Θεωρήθηκε ἡ πιὸ ἐπιτυχημένη. Ὁ Γκίλφορντ δὲν τὴν εἶδε ποτέ, τοῦ τὴν περιέγραψε ὁμοίως ὁ ἄφορος Καραντηνὸς σὲ ἐπιστολὴ του τῆς 23ης Ἰουλίου 1827, ΑΓΚ, ΦVII, 13. Ὁ Γ. Τυπάλδος, *Ἱστορία*, σ. 59-60, συγγέει τὰ πράγματα καὶ ἀποδίδει στὸν Καλλισγούρο (sic) τὴν προτομὴ τῆς Βιβλιοθήκης. Μιὰ ἄλλη προτομὴ ἔγινε στὴν

στάτην, ὅστις τὴν ὠδήγει εἰς τὸ πολύπονον στάδιον τῆς παιδείας καὶ τὸ κοινὸν συνεμερίζετο τὴν λύπην ταύτην ἕνεκα ἐκείνου τοῦ αἰσθήματος τὸ ὁποῖον μόνον δύναται νὰ ἐμπνεύσωσιν αἱ μεγάλαι ἀρεταί, ὅταν ἔχωσιν ὡς μόνον σκοπὸν τὴν παντοτινὴν εὐτυχίαν τῶν ἐθνῶν, ἀποκτησάντων αὐτὴν διὰ τῆς καλλιεργείας τῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως».

Ὁ Γ. Τυπάλδος Ἰακωβάτος στὴν Ἱστορία του (σ. 60) ἀναφέρεται στὸ γεγονός τοῦ θανάτου τοῦ Γκίλφορντ καὶ παρέχει ἀγνωστες ἀπὸ ἄλλη πηγὴ πληροφορίες: «Τὲς 20 τοῦ Ὀκτωβρίου (ἔ.π.) ἔφεραν τοῦ ἔφορου τ' ἀπόφωνα τοῦ μιλῶντος ὅλους τῆς Ἀκαδημίας τοὺς ἐπλάκωσ' ἡ πίκρα καὶ τοὺς ἐπῆραν τὰ δάκρυα. Μὲ τὸν θάνατόν του ἕνα νέο καὶ μεγάλο κατὰστημα ἔμεν' ἀπροστάτευτο, νέοι στὴν ἄλλη Εὐρώπη χωρὶς μισθὸ καὶ νέοι στοὺς Κορροφὸς παρομοίως· ἡ ἀγάπη τῶν ἐπιστημῶν καὶ τὸ μερικὸ συμφέρο ἐμεγαλῶνανε τὸν πόνο τοῦ θανάτου του. Αὐτὸς ἀρρώστησε στὴν πατρίδα του καὶ λίγες ἡμέρες ἦταν ἡ ἀρρώστια του· τὲς δύο τοῦ Ὀκτωβρίου (ἔ.π.) ἐπαράδωκε μὲ γαλήνη τὸ πνεῦμα του προφέροντας ἀκαδημία καὶ παιδιά του». Παρακάτω δίνει τὴν περιγραφὴ τῶν ἐκδηλώσεων πού ἔγιναν στὴ μνήμη τοῦ Γκίλφορντ.

Μέσα στὴ βαρὴ αὐτὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ πένθους ἔγινε ἡ ἐναρξὴ τῶν μαθημάτων τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1827-1828. Ὁ ἔφορος Ι. Καραντηνὸς στὸν ἐναρκτήριο λόγο του, μὲ πολλὴ συγκίνηση προσπάθησε νὰ δώσει ἕνα τόνο αἰσιοδοξίας γιὰ νὰ ἐνθαρρύνει τόσο τοὺς καθηγητὲς ὅσο καὶ τοὺς μαθητὲς. Διατύπωσε τὴν ἐλπίδα ὅτι στὴ θέση τοῦ προστάτου τῆς Ἀκαδημίας θὰ εἶναι τώρα ὁ ἀρμοστὴς Adam καὶ ἡ κυβέρνησις θὰ θελήσει νὰ διαφυλάξει τὴ λαμπρότητα τῆς Ἀκαδημίας.

Ἀθήνα ἀπὸ τοὺς εὐεργετηθέντες ἀπὸ τὸν Γκίλφορντ, ὕστερα ἀπὸ ἔρανο, τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1836. Τοποθετήθηκε στὸν Ἐθνικὸ Κῆπο. Ἀπὸ τίς προσωπογραφίες του εἶναι γνωστὲς οἱ ἀκόλουθοι: 1) Ἐκείνη πού προτάσσει ὁ Α. Παπαδόπουλος στὴν ἐπανεκδοσὴ τῆς Ὠδῆς εἰς Αἰκατερίνην. Ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἴδιος ὁ Παπαδόπουλος, εἶναι σχέδιο καὶ χαρακτηριστὸ τοῦ γνωστοῦ χαρακτὴ τῆς Βενετίας Natal Sciavoni. Εἶναι ἴσως ὁ ἴδιος πού φιλοτέχνησε καὶ τὴν προσωπογραφία τοῦ ἀρμοστῆ Adam, καὶ βρίσκεται στὴν Ἀναγνωστικὴ Ἐταιρεία Κέρκυρας. Ἐκεῖ ἀναφέρεται ὁ καλλιτέχνης ὡς Νατάλης Ξιαβέρης. Βλ. Μαρίνος Καλλιγὰς, «Τὸ ξεκίνημα τῆς κοσμικῆς χαρακτηριστῆς στὰ Ἐπτάνησα», *Κερκυραϊκὰ Χρονικά*, τόμος XXVI, Πρακτικὰ Δ' Πανιωνίου Συνεδρίου Β', Κέρκυρα 1982, σ. 391. 2) Ἡ λιθογραφία πού προτάσσει ὁ Παπαδόπουλος στὰ *Βιογραφικά* εἶναι σχεδιασμένη ἀπὸ τὸν Ν. Στερογιάννη καὶ παριστάνει τὸ ἔργο τοῦ Προσαλέντη πού εἶχε στηθεῖ στὴν αἵθουσα τῆς Βιβλιοθήκης (Α. Παπαδόπουλος, *Βιογραφικά*, σ. 101). Βλ. Ντίνος Κονόμος, *Ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία*, Ἀθήνα 1965, σ. 12. Ἐκεῖ ὑπάρχει πορτραῖτο τοῦ Γκίλφορντ μὲ τὴν ἐπιγραφὴ: «Φρειδερίκος Νδρθ Κόμης Γκίλφορντ, Ἐλαιογραφία Παύλου Προσαλέντη». Δὲν δίνει στοιχεῖα γιὰ τὸ πού βρίσκεται σήμερα.

Ἡ πραγματικότητα ἦταν ἐντελῶς διαφορετική. Στις 14 Νοεμβρίου 1827, ἡ Γερουσία ἀποφάσιζε: καμιά καινούρια δαπάνη γιὰ τὴν Ἀκαδημία. Ὁ ἀριθμὸς τῶν νέων ἐδρῶν καθηγητῶν ποὺ εἶχε ὑποσχεθεῖ ὁ ἀρμοστής στὸν Γκίλφορντ δὲν ἐπικυρώθηκαν. Συγχρόνως ὁ τραπεζίτης τοῦ Γκίλφορντ στὴν Κέρκυρα, Sr David Brown, κατὰ διαταγὴ τοῦ κληρονόμου τοῦ Γκίλφορντ λόρδου Sheffield, γιοῦ τῆς ἀδελφῆς του, ἔπαψε νὰ πληρώνει τοὺς καθηγητές, τὸ βιβλιοθηκάριο καὶ τοὺς ὑποτρόφους καθὼς καὶ κάθε σχετικὸ μὲ τὴν Ἀκαδημία λογαριασμό.

Ἡ διαθήκη τοῦ Γκίλφορντ δὲν ἔγινε γνωστὴ παρὰ μόνον στὸν στενὸ κύκλο τοῦ ἀρμοστή. Στους κύκλους τῆς Ἀκαδημίας καὶ τὸ κοινὸ τῆς Κέρκυρας διαδόθηκε ὅτι: «ὁ μακαρίτης Ἄρχων τῆς Ἀκαδημίας ἄφηνεν εἰς αὐτὴν τὴν ἰδιαιτέραν του περιουσίαν ἐπὶ ἕρων τινῶν, τοὺς ὁποίους ἐὰν δὲν ἐδέχετο ἡ Ἴόνιος Κυβέρνησις τότε ἤθελε τὴν κληρονομίησιν ὁ ἐξ ἀδελφῆς ἀνεψιὸς του Κόμητος Σέφιελδ».⁸⁶

Ὁ ἀρμοστής, στὸν ἐπίσημο λόγο του τῆς 8 Μαρτίου 1828 στὴ Βουλὴ κατὰ τὴν ἑναρξὴ τῶν συνεδριάσεων τῆς Γ' βουλευτικῆς περιόδου, διατύπωσε τὴ θλίψη του γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Γκίλφορντ καὶ τοῦ ἐπέλεξε τὸ ἐγκώμιο γιὰ τὴν προσφορὰ του: «ὕμεῖς τὸν εἶδετε θυσιάζοντα τὸν καιρὸν του, τὰ πλοῦτή του καὶ τὴν ὑγείαν του εἰς τὸν ἀξιώπαινον καὶ φιλόφρονον σκοπὸν τῆς διαδόσεως τῆς παιδείας». Συνέχισε ὑποσχόμενος ὅτι τὸ Νομοθετικὸ Σῶμα, τὸ Ἐκτελεστικὸ καὶ ὁ ἴδιος θὰ συντρέξουν νὰ διατηρηθεῖ «κάθε πρᾶγμα ποὺ ἔλαβε ἀρχὴ μ' ἐκείνας ἡμῶς τὰς τροποποιήσεις καὶ μεταρρυθμίσεις τὰς ὁποίας ἀπαιτοῦσιν αἱ ἡμέτεραι περιστάσεις καὶ ἡ κατάσταση τοῦ Ταμείου μας».⁸⁷ Σύμφωνα μὲ τὶς παραπάνω παρατηρήσεις

86. Ὁ.π., σ. 159.

87. Ὁ.π., σ. 163. Ὁ Παπαδόπουλος σημειώνει ὅτι αὐτὲς οἱ προτάσεις τοῦ Adam ἐνισχύουν τὶς θέσεις ποὺ εἶχε διατυπώσει ὁ ἴδιος σχετικὰ μὲ τοὺς λόγους τῆς σιωπῆς τῆς κυβέρνησης καὶ τῆς ἀναβολῆς τῆς ἀπάντησης στὶς ἀναφορὲς καὶ τὶς προτάσεις τοῦ Γκίλφορντ κατὰ τὸ 1826 καὶ 1827. Εἶχε παρατηρήσει (σ. 121) ὅτι «ὁ σὲρ Φριδερίχος Ἄδαμ δὲν εἶχε τὸσον ἄδικον, ἐὰν δὲν ἦτον συγκαταβατικὸς εἰς ὅλας τὰς προτάσεις τοῦ κόμητος Γκίλφορντ (τὸν ὁποῖον ἐσέβητο διὰ τὰς ἰδιωτικὰς ἀρετὰς του). Ὁ Λόρδ Μέγας Ἄρμοστής εἶχε παρατηρήσει, ὅτι ὁ Ἄρχων αὐτῆς, ὀρμώμενος ἀπὸ τὸν μέγιστον ἐνθουσιασμόν του περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας καὶ ἀπὸ τὴν ἄκραν του ἐπιθυμίαν νὰ ἰδῇ τὴν Ἴονιον Ἀκαδημίαν ἀμιλλωμένην κατὰ τὰς ἑδρας τῶν μαθημάτων μὲ τὰ πλεονεφέματα Πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης, ὀλίγον ἐφρόντιζε περὶ τῆς Οἰκονομίας τοῦ δημοσίου Ταμείου, ὡς δὲν ἐφρόντιζε καὶ περὶ τοῦ ἰδίου του. Καὶ τῷ ὄντι αἱ ἰδέαι τοῦ Κόμητος Γκίλφορντ ἦσαν πολὺ ἐκτεταμέναι καὶ ὄχι καλῶς ἐφηρμοσμένα εἰς τὰς ἀνάγκας νεοσυστάτου καταστήματος διὰ τὴν ἀνωτέραν παιδείαν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ μάλιστα τῆς Ἰονίου νεολαίας, τῆς ὁποίας τὸ πλεῖστον μέρος ἦτο στερημένον τῶν στοιχειωδῶν γνώσεων». Ἐπιφυλάξεις γιὰ τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ ἀποτε-

τοῦ ἀρμοστῆ Ἄνταμ, ἡ Βουλὴ ἐξέδωκε τὸ ἰσ' ψήφισμα, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο καταργεῖτο ἡ Ἱατρικὴ Σχολή, ἰδρύετο τὸ Ἱεροσπουδαστήριον καὶ ἐτακτοποιοῦντο τὰ σχολεῖα στὰ νησιά,⁸⁸ ἐνῶ διελύετο τὸ Γυμνάσιον τῆς Κεφαλληνίας.⁸⁹ Στῆ θέσῃ τοῦ ἄρχοντα τῆς παιδείας Γκίλφορντ διορίστηκε τριμελὴς ἐπιτροπὴ μὲ πρόεδρο πάντοτε μέλος τῆς Γερουσίας. Γιὰ τὶς δαπάνες τῆς δημόσιας παιδείας ὀριζόταν τὸ ποσὸν τῶν 6.300 λιρῶν.

Ὁ Α. Παπαδόπουλος Βρετὸς μᾶς πληροφορεῖ ὅτι, ἀμέσως μετὰ τὴ δημοσίευσιν τοῦ ψηφίσματος τοῦ Νομοθετικοῦ Σώματος, τοῦ διατάγματος τῆς Γερουσίας καὶ τὴν σύστασιν τῆς γενικῆς ἐπιτροπῆς μὲ πρόεδρον τὸν γερουσιαστὴ Ἀγγελὸ Κόνδαρη, ὁ γενικὸς γραμματέας τῆς Γερουσίας John Craufurd ἐνήργησε ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ κληρονόμου τοῦ Γκίλφορντ, κόμητος Sheffield: «Ἐβαλεν εἰς δημοπρασίαν ὅλα τὰ σκεύη καὶ ἔπιπλα τούτου, καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ Ἀκαδημαϊκὴν στολὴν θαυμάζοντος τοῦ κοινοῦ.⁹⁰ Ἐπεμψε δὲ εἰς Λονδίνον ὅλα τὰ πολύτιμα χειρόγραφα συμποσούντα

λέσματα τῆς Ἀκαδημίας ἔχει διατυπώσει καὶ ὁ Γ. Τυπάλδος-Ἰακωβάτος στὴν Ἱστορίαν τῆς Ἰόνιας Ἀκαδημίας (σ. 62): «Κρίμα ὅμως ποὺ κατὰ τὴ γενναϊότητά του δὲν ἦτανε ὀρθοὶ καὶ οἱ σκοποὶ του (τοῦ Γκίλφορντ) ἢ δὲν ἀκολουθήσανε τ' ἀποτελέσματα. Τίς ἢ ὠφέλεια νὰ μουσκεύουνε τώρα τρεῖς χρόνους στὰ ἑλληνικὰ μαθητὰδες καὶ μαθητὰδες ἡλικιωμένοι! Οἱ ἄλλες καθέδρες δὲν εἶχανε τόση ἐμφύχωση ἀπὸ λόγου του, καθὼς τὰ συντακτικὰ καὶ οἱ ἱστορίες, μήτ' ἔδειξ' ἡ ναυτικὴ πῶς νὰ πλέουν οἱ νησιῶτες τὰ πέλαγα, τὸ στοιχεῖόν τους».

88. Βλ. Γ. Τυπάλδος-Ἰακωβάτος, ὁ.π., σ. 73-74, ὅπου ἀναφέρεται στὰ δευτερεύοντα σχολεῖα ποὺ ἐπανδρώθηκαν μὲ δασκάλους τοὺς καθηγητὰς τῆς Ἀκαδημίας, ποὺ τοὺς πιὸ πολλοὺς εἶχε σπουδάσει μὲ ἔξοδα καὶ φροντίδες του στὰ καλύτερα πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης: «Ἀφοῦ ἡ Βουλὴ ἐπικύρωσε διάταγμα τοῦ σπουδαστηρίου καὶ διάταγμα τῶν λυκείων, τὰ ὁποῖα ὀνομάζαμε δευτερεύοντα σχολεῖα, ἔπρεπε νὰ διορισθοῦνε δάσκαλοι δι' αὐτὰ καὶ ἀπὸ καλύτερον μέρος δὲν ἐμποροῦσανε νὰ τοὺς πάρουνε παρ' ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν». Ἀφοῦ ἀπαριθμῆσαι τοὺς καθηγητὰς ποὺ μετέθεσαν: τὸν καθηγητὴ τῆς ἀρχαιολογίας Σακελλαρόπουλο στὴν Κεφαλλονιά, τὸν Φιλητὰ στὴ Ζάκυνθο, τὸν καθηγητὴ τοῦ δικαίου Μανιάκη στὸ Θιάκι, καὶ στὸ Λύκειον τῶν Κορυφῶν τοὺς Γρασσέτη καὶ Ἀσώπιο, παρατηρεῖ «κτιώντας χαμῶγια μὲ τὰ μάρμαρα τοῦ παλατιοῦ!»

89. Μετὰ τὴ διάλυσιν αὐτοῦ τοῦ λυκείου ποὺ τόσο καμάρωνε ὁ Γκίλφορντ, μετετέθη στὴν Κέρκυρα ὁ διευθυντὴς του W. Thistlethwaite (B.A. τοῦ Trinity College τοῦ Cambridge, τὸν ὁποῖον εἶχε ὁ Γκίλφορντ μετακαλέσει γι' αὐτὴ τὴ θέσιν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν, μὲ ἐτήσιο μισθὸ 400 λιρῶν), καὶ τοποθετήθηκε στὴ θέσιν τοῦ γραμματέα τῆς Γενικῆς Ἐπιτροπῆς Παιδείας. Ὁ καθηγητὴς τοῦ ἴδιου σχολείου, ὁ γνωστὸς λόγιος Ν. Βάμβρας, τοποθετήθηκε στὴ θέσιν τοῦ διευθυντῆ τοῦ Ἱεροσπουδαστηρίου στὴν Κέρκυρα.

90. Α. Παπαδόπουλος Βρετὸς, ὁ.π., σ. 165. Ὁ Ferriman (ὁ.π., σ. 107) παρατηρεῖ σχετικὰ μὲ τὴ συμπεριφορὰ τῆς οἰκογένειας: The attitude of Lord Guilford's family towards their illustrious relative's action in Greece lacked sympathy,

τὸν ἀριθμὸν τριῶν καὶ ἐπέκεινα χιλιάδων, τὰ ὅποια σφραλισμένα εἰς τὰς θήκας, ἐστόλιζον τὰ ἰδιαιτέρα δωμάτια τοῦ Ἄρχοντος Γυῖλφορντ καὶ τὴν συλλογὴν 20.000 δειγμάτων ἐκ θείου νομισμάτων κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ περιφήμου Μιονέτ.⁹¹ Ἐζήτησε συγχρόνως παρὰ τοῦ Βιβλιοθηκαρίου τῆς Ἀκαδημίας (ἐννοεῖ τὸν ἑαυτὸν του), τοὺς Καταλόγους τῶν εὕρισκομένων βιβλίων ἐν τῇ Ἰονίῳ Βιβλιοθήκῃ, ἐπειδὴ τόσοι τὰ ἀνήκοντα βιβλία εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, ὅσον ἐκεῖνα τοῦ Κόμητος Γυῖλφορντ ἦσαν, κατὰ τὴν τούτου διαταγὴν, καταγεγραμμένα εἰς τὸν αὐτὸν Κατάλογον».

Ὅπως σημειώσαμε παραπάνω, τὸ περιεχόμενο τῆς διαθήκης τοῦ Γκίλφορντ δὲν ἔγινε γνωστὸ στὴν Κέρκυρα, ἀπὸ φήμες ποὺ κυκλοφόρησαν καὶ ἀπὸ τὰ γεγονότα προέκυπτε ὅτι δὲν ἐκπληρώθηκαν οἱ ὄροι. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ κληρονόμος τῶν ὑπαρχόντων τοῦ Γκίλφορντ ποὺ βρισκόνταν στὴν Κέρκυρα ἦταν ὁ Sheffield. Δέκα χρόνια ἀργότερα, τὸ 1837, ὁ Α. Παπαδόπουλος Βρετὸς, ὅταν ταξίδεψε στὸ Λονδίνο, ἐζήτησε καὶ ἔλαβε ἐπίσημο ἀντίγραφο τῆς διαθήκης καὶ ἔτσι ἔγιναν γιὰ πρώτη φορὰ γνωστοὶ οἱ ὄροι ποὺ εἶχαν διατυπωθεῖ στὸν κωδῖκελλο τὸν ὅποῖον εἶχε συντάξει στις 13 Ὀκτωβρίου, μία μόλις ἡμέρα πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του.⁹²

to say the least. And certainly one member of it, Lord Sheffield, was openly hostile. The measures he took in Corfu speak for themselves. When he caused Lord Guilford's academic dress to be put up for auction, he not only insulted the Greeks, but his uncle's memory as well.

91. Σχετικὰ μὲ τὴ συλλογὴ αὐτὴ τῶν ἀντιγράφων τῶν νομισμάτων ὁ Α. Παπαδόπουλος, ὁ.π., σ. 165, σημ. β., παραπέμπει στὴ σχετικὴ δημοσίευση τοῦ γαλλικοῦ περιοδικοῦ *Revue Encyclopédique*, Νοέμβριος 1823, φύλλο 59: «Des Ioniennes. Corfu. L'Université de cette ville devra encore à Lord Guilford un nouveau bienfait. Ce protecteur généreux et éclairé outre les livres qu'il fait venir de Paris, vient d'acquiescer, pour cette Université, une belle suite de 20.000 empreintes de médailles grecques, avec leur description par Mionnet. Dumerson». Στὴ συλλογὴ αὐτὴ ἀναφέρεται καὶ ἡ ἀκόλουθη πληροφορία: Στὴ συνεδρίασή τους στὸ Λονδίνο στις 19 Ἰουλίου 1823, οἱ Ἐπίτροποι τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου, μὲ πρόεδρο τὸν ἀρχιεπίσκοπο τοῦ Canterbury, ἀποφάσισαν νὰ ἐπιτρέψουν στὸν Λόρδο Γκίλφορντ ὡς Chancellor of the University now establishing in the Ionian Islands, μὲ δαπάνη του, νὰ λάβει ἐκμαγεῖα θείου ἀπὸ τὴ συλλογὴ τῶν νομισμάτων τοῦ Μουσείου. Ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ George Augustus Herbert, Earl of Pembroke, τὸν Αὐγούστο τοῦ 1823 προκύπτει ὅτι ὁ Γκίλφορντ τοῦ εἶχε ζητήσῃ ἀντίγραφα καὶ ἀπὸ τὴ δικὴ του συλλογὴ νομισμάτων. Τοῦ ἀπαντᾷ ὅτι ἔχει παραδώσει τὴ συλλογὴ του στοὺς Governors of the Bank of England καὶ τοῦ γράφει ὅτι: «I am afraid the funds of your Ionian University will not yet admit of a Purchase of them. Βλ. *The Greek Gazette*, ὁ.π., σ. 12.

92. Ὁ Α. Παπαδόπουλος δημοσίευσε τὸ περιεχόμενο τοῦ κωδῖκελλο σὲ μετάφραση τὸ 1847, ὁ.π., σ. 175, 177.

Ἀπὸ τὴν ἔρευνα στὸ Ἀρχεῖο Γκίλφορντ Κέρκυρας καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία του τῆς τελευταίας περιόδου τῆς ζωῆς του προέκυψε μιὰ σειρά πληροφοριῶν πού δίνουν ἀπαντήσεις ἢ συμπληρώνουν ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ κενὰ καὶ τίς ἀπορίες σχετικὰ μὲ τίς κινήσεις καὶ τίς ἐνέργειες τοῦ Γκίλφορντ αὐτῆ τὴν ἐποχῇ.

Ὁ Γκίλφορντ, σύμφωνα μὲ τὸ ἀρχικὸ πρόγραμμά του, ἔφθασε στὸ Spa γιὰ τὴν ἐτήσια ὑδροθεραπεία του. Μαζί του εἶναι ἡ ἀδελφὴ του Anne Sheffield καὶ ἡ κόρη τῆς Anne μὲ τὸν ἄνδρα τῆς Charles Legge.⁹³ Τὸν ἐπισκέπτεται στὶς 30 Ἰουλίου ὁ Lusignan καὶ μένει κοντὰ του ὡς τίς 13 Αὐγούστου.⁹⁴ Ὁ Γκίλφορντ ξεκίνησε τὸ ταξίδι τῆς ἐπιστροφῆς στὶς 19 Αὐγούστου. Πρῶτος σταθμὸς του οἱ Βρυξέλλες. Στὶς ἐπιστολές του ὡς τίς 24 Αὐγούστου ἀναφέρει ὅτι ἐπιστρέφει στὴν Κέρκυρα, σύμφωνα μὲ τὰ ἀρχικὰ σχέδιά του. Ὡστόσο, στὶς 25 Αὐγούστου γράφει στὸν Ἀσώπιο ὅτι ἡ κατάσταση τῆς υγείας του ἐπιβάλλει νὰ πάει στὸ Λονδίνο νὰ συμβουλευθεῖ τὸ γιατρό του. Ἔτσι δὲν θὰ εἶναι στὸ Παρίσι πρὶν ἀπὸ τίς 14 Σεπτεμβρίου καὶ δὲν θὰ παραμείνει ἐκεῖ περισσότερο ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες. Δὲν χρειάζεται νὰ βρισκεται ὁ Ἀσώπιος στὸ Παρίσι πρὶν ἀπὸ τίς 15 Σεπτεμβρίου.⁹⁵

Οἱ λογαριασμοὶ τῶν ξενοδοχείων πού διασώζονται στὸ Ἀρχεῖο,⁹⁶ διαγράφουν τὸ ταξίδι πρὸς τὸ Λονδίνο: Bruxelles: 19-26 Αὐγούστου, Gand: 26-27 Αὐγούστου, Ypres: 27-28 Αὐγούστου, Calais: 28-29 Αὐγούστου. Σὲ γράμμα του, στὶς 25 Αὐγούστου, γράφει στὴν Κέρκυρα στὸν Καραντηνὸ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φθάσει στὴν Κέρκυρα πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ Ὀκτωβρίου, γι' αὐτὸ νὰ κάμει ἐκεῖνος τίς ἐξετάσεις μὲ τὴ βοήθεια τῶν καθηγητῶν.⁹⁷ Ἀπὸ τίς 29 Αὐγούστου ὡς τίς 7 Σεπτεμβρίου

93. Ὁ Lusignan στὸ γράμμα του τῆς 17 Αὐγούστου 1827, στὸν Γκίλφορντ στὸ Spa γράφει: With most remembrances to the Ladies and to Mr Legge and to miei amici Grimalcin and Pellory Nose, AFK, ΦVII, 52. Οἱ λογαριασμοὶ τῶν γευμάτων στὸ ξενοδογεῖο τῶν Βρυξελλῶν γιὰ 7 πρόσωπα ἐπιβεβαιώνουν ὅτι τὸν Γκίλφορντ συνόδευαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πυλαρινὸ καὶ τὸν ὑπρέτη του Γιάννη Κατσιώτη, ἡ ἀδελφὴ του Anne, τὸ ζεῦγος Legge καὶ προφανῶς καὶ οἱ δύο ἄλλοι φίλοι.

94. Ὁ Γκίλφορντ γράφει στὸν Καραντηνὸ, στὶς 14 Αὐγούστου, καὶ τὸν πληροφοροῦν ὅτι ὁ Lusignan ἔμεινε στὸ Spa 15 ἡμέρες καὶ ἔφυγε τὴν προηγούμενη, AFK, K3.

95. AFK, K3.

96. AFK, Φ VII, 65-69α, β: *Bruxelles*, Hôtel Bellevue, 19-16 Αὐγούστου, *Gand*, Hôtel de la Poste, Place d'Armes, 26-27 Αὐγούστου, *Ypres*, Loge à la Châtellenie, 27-28 Αὐγούστου, *Calais*, Albergo Rignole, 28-29 Αὐγούστου.

97. AFK, K3. In tanto gli exami non devono riferirsi. Spero ben esservi prima di fine d'Ottobre. Potete bene condur gli esami coll'ajuto de' professori.

δὲν ὑπάρχει ἀντίγραφο ἐπιστολῆς στὸ Copia Lettere. Στις 7 Σεπτεμβρίου ὁ Γκίλφορντ γράφει στὸν Ἀσώπιο νὰ μὴν τὸν περιμένει στὸ Παρίσι καὶ νὰ γυρίσει μόνος του στὴν Κέρκυρα.⁹⁸ Ὁ ἴδιος δὲν θὰ μπορέσει νὰ φύγει πρὶν ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ Ὀκτωβρίου. Στις ἐπιστολές τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ τοῦ Ὀκτωβρίου (9 Ὀκτωβρίου εἶναι τὸ τελευταῖο γράμμα) ἀναφέρει τὴν κακὴ κατάστασή τῆς υγείας του, ποὺ ἐπιδεινώθηκε ἀπὸ τὸ ἐπίπονο ταξίδι. Ἀποφάσισε νὰ ἀλλάξει τὰ ἀρχικὰ σχέδιά του καὶ νὰ ἔλθει στὸ Λονδίνο νὰ συμβουλευθεῖ τοὺς γιατροὺς του, τὸν παλιό του φίλο Holland καὶ τὸν νέο φημισμένο γιατρὸν Armstrong,⁹⁹ οἱ ὁποῖοι, ὅπως καὶ ὁ γιατρός του Πυλαρινός, συμφώνησαν ὅτι πάσχει ἀπὸ ἕναν ἐρεθισμό τοῦ βλεννογόνου τοῦ στομάχου καὶ τῶν ἐντέρων, ὁ ὁποῖος ἀπαιτεῖ χρόνον, φάρμακα καὶ φροντίδα γιὰ νὰ θεραπευθεῖ. Ἀκολουθεῖ αὐστηρὴ δίαιτα καὶ μένει μέσα στὸ σπίτι.¹⁰⁰ Τὸ ταξίδι του πρὸς τὴν Κέρκυρα πρέπει νὰ γίνῃ σὲ πολὺ βραδύ ρυθμὸ καὶ θὰ διαρκέσει διπλάσιον χρόνον ἀπὸ τὸ συνηθισμένον, ἔτσι θὰ φθάσῃ στὴν Ancona γύρω στὰ μέσα Νοεμβρίου. Τὶς λεπτομέρειες αὐτῆς ἀναφέρει σὲ γράμμα του στὸν ἀρμόστη Adam (10 Σεπτεμβρίου 1827). Τὴν ἴδια ἡμέρα γράφει καὶ στὸν γραμματέα τῆς Γερουσίας Sidney Osborne, ἀναφέρει τοὺς λόγους ποὺ τὸν ἐμποδίζουν νὰ βρισκεται στὴν Κέρκυρα πρὶν ἀπὸ τὰ μέσα Νοεμβρίου, ζητεῖ συγγνώμη ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν γιὰ τὴν ἀπουσία του καὶ παρακαλεῖ νὰ γίνουσι οἱ ἐξετάσεις τῶν φιλολόγων καὶ ἡ ἐναρξὴ τοῦ σχολικοῦ ἔτους.

Στὸ τελευταῖον Copia Lettere (K3), στὰ πρῶτα φύλλα (1-11) ὑπάρχει μιὰ ἐπιστολὴ-ἀναφορὰ τοῦ Γκίλφορντ, ἄγνωστη ὡς τώρα, γραμμμένη, ὅπως ὅλα τὰ ἀντίγραφα τῶν ἐπιστολῶν, ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Ρόκκου Πυλαρινοῦ. Τὸ περιεχόμενον τῆς ἀποκαλύπτει πόσον ὁ Γκίλφορντ, παρὰ τὰ σοβαρὰ προβλήματα τῆς υγείας του, εἶχε μόνιμα στὴ σκέψιν του τὰ προβλήματα τῆς Ἀκαδημίας καὶ τῆς ἐκπαίδευσης στὰ Ἑπτάνησα γενικότερα, ἰδιαίτερα τῆς ἐκπαίδευσης τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου. Ἀπευθύνεται στὸν Lord Viscount Goodrich ὁ ὁποῖος, ὅπως τὸν ἔχει πληροφορήσει ὁ ἀρμόστης F. Adam, εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ πολλὰ πολὺ σημαντικὰ θέματα τοῦ Ἰονίου Πανεπιστημίου. Πρόκειται νὰ τοῦ ἐκθέσει τοὺς λόγους ποὺ τοῦ ὑπαγο-

98. ΑΓΚ, K3.

99. Οἱ δύο αὐτοὶ γιατροὶ μαζί με τὸν Πυλαρινὸ καὶ τὸν Μάτων ὑπογράφουσι τὴν ἐκθεση τῆς νεκροτομῆς τοῦ Γκίλφορντ. Βλ. Α. Παπαδόπουλος, *Βιογραφικά*, σ. 149.

100. Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ἔχομε συγκεκριμένη πληροφορία γιὰ τὴν ἀσθένεια τοῦ Γκίλφορντ, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν ἴδιον. Δὲν ἀναφέρει πούθεν γιὰ πτῶσιν του ἀπὸ τὴν ἀμαξία (βλ. Α. Παπαδόπουλος Βρετός, *Βιογραφικά*, σ. 143). Ἴσως γιὰ τὸ δὲν ἦταν αὐτὸ τὸ γεγονός ἢ κύρια αἰτία τῆς ταλαιπωρίας του.

ρεύουν τις διαφωνίες του για τὰ θέματα αὐτὰ με τὴν κυβέρνηση τῶν Ἰονίων Νήσων. Ἀναφέρεται στὴν τελευταία ἐπιχορήγηση στὸ Πανεπιστήμιο (§ 18000-£ 3.900) ὡς τὸ τέλος Ἰανουαρίου 1828, με τὴν ὁποία συμφώνησε. Πρότεινε νὰ ἐπιβληθεῖ στους φοιτητὲς ἕνα μικρὸ ποσὸ γιὰ τὰ δίδακτρα, ποὺ δὲν θὰ συγκεντρώσει μεγάλο ποσὸ (£ st. 325), ἀρκετὸ ὅμως γιὰ τὸν μισθὸ δύο καθηγητῶν, and the want of two Professors may occasion the ruin of the University. Ἐλπίζει τὸν ἐπόμενο χρόνο νὰ αὐξηθεῖ στὶς £ 4.550. Ἐπισημαίνει τὴ σημασία τοῦ Πανεπιστημίου γιὰ τὴν Ἑλλάδα γενικότερα, καὶ ἀναφέρει τὶς ἀπόψεις του σχετικὰ με τὶς συζητήσεις ποὺ ἔχουν προκύψει, ὅπως γιὰ τὸν μεγάλο ἀριθμὸ νομικῶν καὶ ἰατρῶν, δυσανάλογο γιὰ ἕνα τόσο μικρὸ κράτος, τὸ ὁποῖο χρειάζεται περισσότερο γεωπόνους, ἐμπόρους, μηχανικοὺς καὶ ναυτικούς.¹⁰¹ Ὁ Γκίλφορντ πιστεύει ὅτι αὐτοὶ οἱ ἐπιστήμονες θὰ εἶναι χρήσιμοι στὴν πατρίδα τους ὅταν ἐλευθερωθεῖ καὶ γίνεῖ κράτος, γιατί θὰ ἀργήσει βέβαια νὰ συστηματοποιήσει ἕνα ἐκπαιδευτικὸ πρόγραμμα καὶ νὰ ιδρύσει ἕνα πανεπιστήμιο. Παρακάτω ἀναφέρεται γενικὰ στὴν ὀργάνωση τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἀναφέρεται ἀναλυτικὰ στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ καὶ τοὺς καθηγητὲς. Ἐπιμένει στὶς προσπάθειές του γιὰ τὴν ἐξασφάλιση μορφωμένων καθηγητῶν τῆς θεολογίας, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀπαραίτητοι γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ κλήρου, ποὺ τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδό του εἶναι χαμηλό, ἀλλὰ εἶναι ἀξιοθαύμαστο τὸ ὅτι κάτω ἀπὸ τὴν τουρκικὴ καταπίεση καὶ τὴν βενετικὴ ἀποθάρρυνση διατηρήθηκε ἐπὶ τετρακόσια χρόνια ἔτσι ὥστε νὰ εἶναι ἡ πιὸ ἀκμαία καὶ ἀνεξάρτητη Ἐκκλησία τῆς Εὐρώπης. Ἀναφέρεται στὸν Θεόκλητο Φαρμακίδη, τὸν ὁποῖον ἐγνώρισε στὴ Βιέννη καὶ τὸν ἔστειλε στὴ Γοττίνγη γιὰ νὰ διδαχθεῖ τὸν τρόπο ποὺ θὰ ὀργανώσει τὰ μαθήματά του τῆς θεολογίας στὸ Πανεπιστήμιο. Δίδαξε ἕνα χρόνο με μεγάλη ἐπιτυχία, δυστυχῶς ὅμως ἔφυγε γιὰ τὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα,¹⁰² ὅπου ἐκδίδει ἐφημερί-

101. Βλ. καὶ Γ. Τυπάλδος, *Ἱστορία*, σ. 19, 62.

102. Με τὴν εὐκαιρία αὐτὴ θὰ ἤθελα νὰ ἀναφέρω ἀγνωστες ἀπὸ ἄλλη πηρὴ πληροφορίες σχετικὰ με τοὺς πραγματικοὺς λόγους τῆς ἀναχώρησης τοῦ Φαρμακίδη ἀπὸ τὴν Κέρκυρα. Στὸ Ἀρχεῖο Γκίλφορντ τοῦ Maidstone, Kent, διασώζεται μιὰ σειρά ἐπιστολῶν ποὺ ἀντὴλλαξαν ὁ Φαρμακίδης με τὸν Γκίλφορντ στὸ διάστημα 30 Μαΐου-30 Ἰουνίου 1825 καὶ ἀπὸ ὅπου προκύπτουν τὰ παραπάνω στοιχεῖα. Στὶς 18 Μαΐου 1825, ὁ Φαρμακίδης ἀπευθύνει ἐπιστολὴ στὸν Γκίλφορντ, σὲ ὕφος ἔντονο, καὶ ζητεῖ αὐξηση τοῦ μισθοῦ του ἀπὸ 60 σὲ 90 τάλιρα, γιατί ἔχει ἀνάγκη ἀλλὰ καὶ ἀέπειδὴ ἡ καθέδρα τῆς θεολογίας εἶναι ἡ πλέον ἐπίπονος καὶ ἐπικινδυνος καὶ ἐγὼ ἡξέρω, πόσον πόνον καὶ πόσην προσοχὴν ἔπρεπε νὰ καταβάλλω ἐφέτος γιὰ νὰ κάμω τὸ μάθημά μου καλὸν... καὶ ἐνῶ μάλιστα λαμβάνουσι καὶ ἄλλοι τὸν μισθὸν τοῦτον, πλὴν ὑπὸ διάφορα ὀνόματα καὶ δι' ἄλλους λόγους. Ἐὰν τὸ πρόβλημά μου θέλει φανῆ ἄδικον ...

δα¹⁰³ ἐνώ παράλληλα δίνει δείγματα τῆς γενναιότητός του καὶ σὲ πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις. Ἀναφέρει τὸν Κωνσταντῖνο Τυπάλδο (ποῦ διαδέχτηκε τὸν

παρακαλῶ νὰ θεωρήσετε τὸ παρόν μου καὶ ὡς ἀπόδειξιν τακτικῆς παραίτησεως ἀπὸ τῆς θεολογικῆς μου καθέδρας». Ὁ Γκίλφορντ τοῦ ἀπαντᾷ αὐθιμερὸν ὅτι ἡ Διοίκηση ἀποφάσισε νὰ μὴν παίρνει κανεὶς μισθὸ περισσότερο ἀπὸ 60 τάλιρα καὶ ἔτσι δὲν μπορεῖ νὰ προβάλλει τέτοια ἀπαίτηση. Ὁ Φαρμακίδης ἀπαντᾷ ἀμέσως, τὴν ἴδια ἡμέρα, φανερὰ ἐκνευρισμένος: «Ἀπὸ τῆς ἀπαντήσεώς σας βλέπω ὅτι δὲν ἐγκρίνετε τὸ αἴτημά μου περὶ τῆς ἀξίωσης τοῦ μισθοῦ καὶ ὡς λόγον φέρετε ὅτι ἡ Διοίκησης ἔκοψε τὴν πληρωμὴν τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Ἀκαδημίας, καὶ ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς δὲν θέλει ἔχει τις περισσότερον τῶν ἐξήκοντα ταλήρων μισθόν. Ἐγὼ οὔτε ἀξιώματα ἐζήτησα, οὔτε πληρωμὴν ἀξιώματος, ἀλλὰ μηνιαῖον μισθὸν ἐνεσήμερον τάληρα, ὡς διδάσκαλος τῆς θεολογίας, καὶ ἂν τοῦτο δὲν γίνηται, ἐγὼ εἶμαι παρητημένος, καθὼς καὶ σᾶς ἔγραψα καὶ πρότερον καὶ εἰς ἀποφυγὴν πάσης ἀμφιβολίας ἐπαναλαμβάνω πάλιν τὸ αὐτὸ καὶ φροντίσατε νὰ εὑρητε τῆς θεολογίας διδάσκαλον καὶ εἰς τοῦτο ἐμμένω καὶ εἰς περισσότεραν τῆς ἀποφάσεώς μου πίστωσιν, ἐγὼ δίδω τὴν παραίτησίν μου καὶ εἰς αὐτὴν τὴν σεβαστὴν Διοίκησιν, προσθέτων ἐνταυτῷ καὶ τοὺς λόγους, οἱ ὅποιοι μ' ἐκίνησαν εἰς τοῦτο». Τὴν ἐπομένην ὁ Γκίλφορντ μὲ σημειώμα του τὸν πληροφορεῖ ὅτι διαβίβασε τὴν ἐπιστολὴν του στὴ Βουλὴν, γιὰ νὰ λάβει τὰ ἀνήκοντα μέτρα. Τὴν ἴδια μέρα ὁ Φαρμακίδης στέλνει στὸν Γκίλφορντ πρόσθετες σημειώσεις φοβούμενος μὴ γένη καμμία παρεξήγησις καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ τις στείλει καὶ αὐτὲς στὴ Βουλὴ. Στις 30 Ἰουνίου ἐπανέρχεται ὁ Φαρμακίδης μὲ τὴν ἀναφορὰν του διορθωμένην κατὰ τις ὑποδείξεις τοῦ Καραντηνοῦ, ἐπειδὴ δὲν ἦτον τακτικῶς ἐπιγεγραμμένη καὶ ἀφοῦ ζητᾷ συγγνώμην ἀπὸ τὸν Γκίλφορντ γιὰ τὴν ἐνόχλησιν, τὸν παρακαλεῖ νὰ τὴν διαβιβάσει. Ἀπὸ τὰ παραπάνω ἀποκαλύπτεται ὁ πραγματικὸς λόγος τῆς ἀποχώρησης τοῦ Φαρμακίδου καὶ εἶναι ἀσφαλῶς βέβαιο πόσο αὐτὴ ἢ συμπεριφορὰ του θὰ ἐπίκρανε τὸν Γκίλφορντ, ὁ ὅποιος ἔτρεφε γι' αὐτὸν ἰδιαίτην ἐκτίμησιν. Τὸν εἶχε στείλει μὲ ἔξοδόν του στὴ Γοττίνγη: «πρὸς συστηματοποίησιν τῶν ἰδεῶν του καὶ πρὸς εὐρύτεραν ἀνάπτυξιν τῶν θεολογικῶν γνώσεών του», ὅπως ἀναφέρει σὲ ἐκθεσὴν του τὸν Μάρτιο τοῦ 1825. Στὴν ἐκθεσὴν του τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1825, ἀφοῦ τὸν ἐπαινεῖ, καταλήγει: «Λυποῦμαι ἀληθῶς διὰ τὴν παραίτησιν τοῦ ἱερέως Θεοκλήτου, διότι ἔνεκα ταύτης στερούμεθα τοῦ σπουδαίου μαθήματος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας». Βλ. Γ. Σαλβάνος-Β. Σαλβάνου, «Ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία», σ. 51. Ἀπόδειξιν τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Γκίλφορντ ἀσφαλῶς εἶναι τὸ ὅτι δὲν ἐξέφρασε ποτὲ δημόσια τὴν πικρίαν του γιὰ τὴν συμπεριφορὰν τοῦ Φαρμακίδου καὶ ἔτσι δὲν ἔγινε γνωστὸ τὸ γεγονός. Δὲν τὸ ἐγνώριζε φαίνεται οὔτε ὁ Γ. Τυπάλδος, ὁ ὅποιος τὸν ἀναφέρει ὡς ἀποτυχημένον διδάσκαλον καὶ ὅτι «μῆτε ἔγνος τῆς διδασκαλίας του δὲν ἄφηκε» (*Ἱστορία*, σ. 35-36). Σχετικὰ μὲ τὴν ἀναχώρησιν του περιορίζεται νὰ ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1825-1826: «ὁ Φαρμακίδης, ὁ Πίτκολλος καὶ ὁ Βέλφορ ἔγιναν ἄφαντοι», χωρὶς ἄλλο σχόλιον (*Ἱστορία*, σ. 43).

103. Ὅπως εἶναι γνωστὸ, ὁ Φαρμακίδης ἦταν ὁ ὑπεύθυνος συντάκτης δύο ἐλληνικῶν ἐφημερίδων: τῆς πρώτης ἐντυπῆς ἐφημερίδας *Σάλπιξ ἑλληνικὴ* στὴν Καλαμάτα τὸν Αὐγούστο τοῦ 1821 καὶ τοῦ ἐπίσημου φύλλου τῆς Διοικήσεως *Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος* τὸ 1825. Ἀπεχώρησε καὶ ἀπὸ τις δυὸ γιὰ λόγους ἀρχῆς. Βλ. Αἰκ. Κουμαριανοῦ, *Ὁ Τύπος στὸν Ἀγώνα*, Ἀθήνα 1971, τόμ. Α, σ. κ', κα'.

Φαρμακίδη) για τον όποϊον μιλάει με μεγάλο ένθουσιασμό. Οι παραδόσεις του επί δύο σχολικά έτη, γράφει, τής δογματικῆς και τής εκκλησιαστικῆς ιστορίας εἶναι πολὺ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου. Ὁ ἴδιος σχεδιάζει νὰ ἰδρύσει ἕνα Ἰνστιτοῦτο Κανονικοῦ Δικαίου, πολὺ ἀπαραίτητο τόσο γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ ὅσο καὶ γιὰ τὴν Ρωσικὴ Ἐκκλησία. Ὁ Γκίλφορντ ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι ἔχει στείλει ἕναν ἱκανότατο διάκονο ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, γιὰ δύο χρόνια νὰ σπουδάσει στὴν Bologna καὶ ὕστερα στὸ σεμινάριο τοῦ Ἑλληνα μητροπολίτη τῆς Οὐγγαρίας στὸ Carlowitz. Τὸν περιμένει τὸν προσεχῆ Νοέμβριο.¹⁰⁴ Παρακάτω ἀναφέρεται στὸ σχέδιο τῆς κυβέρνησης, σχετικὰ μετὴν ἴδρυση τοῦ σεμιναρίου γιὰ τὴν ἐκπαίδευση τοῦ κλήρου, στὸ ὅποιο οἱ ὑποψήφιοι κληρικοὶ θὰ στεγαζόνται, θὰ διατρέφονται καὶ θὰ διδάσκονται ὅσα δὲν μαθαίνουν στὸ Πανεπιστήμιο. «Ποῖοι εἶναι αὐτοὶ οἱ κλάδοι τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐπιστήμης, δὲν γνωρίζω», παρατηρεῖ. Οἱ νέοι κληρικοὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ζοῦν κάτω ἀπὸ αὐστηρὸ περιορισμὸ. Καὶ σᾶς παρακαλῶ, γράφει, νὰ μὴν ὑποθέσετε ὅτι δὲν γινόταν ὡς τώρα ἡ ἀνάλογη ἀντιμετώπιση τῆς ιδιόρρυθμης κατάστασῆς των. Παρακάτω ἐκθέτει με λεπτομέρειες πῶς εἶχε ὀργανώσει ὡς τώρα τὴν ἐκπαίδευση τῶν ἑκατὸ ὑποψηφίων κληρικῶν ποὺ εἶχε συγκεντρώσει ἡ κυβέρνηση στὴν Κέρκυρα.

Ἡ ἀναφορὰ διακόπτεται, δὲν ὀλοκληρώνεται. Θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποθέσουμε ἢ ὅτι δὲν πρόφθασε ὁ Γκίλφορντ νὰ τὴν ὀλοκληρώσει, ἢ ὅτι μεταίωσε τὴν ὀλοκλήρωση καὶ τὴν ἀποστολὴ τῆς ὅταν ἔλαβε, στίς 4 Ὀκτωβρίου ἀπὸ τὸν Α. Κάλβο, τὴ δημοσιευμένη πλέον Νομοθετικὴ Πράξι τῆς κυβέρνησης γιὰ τὴν ἴδρυση τοῦ Σεμιναρίου.

Σχετικὰ μετὴ τὴ διαθήκη τοῦ Γκίλφορντ ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία του καὶ

104. Δὲν ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ διακόνου. Εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ πρόκειται γιὰ τὸν Ἱεροδιάκονο κὺρ Δανιὴλ ἀπὸ τὴν ἐπαρχία τῆς Δημητριάδος τῆς Θεσσαλίας, ποὺ ὁ Μητροπολίτης Οὐγγαροβλαχίας Ἱγνάτιος, σὲ αὐτόγραφη ἐπιστολὴ του τῆς 8/20 Σεπτεμβρίου 1825 ἀπὸ τὴν Πίζα, συνιστᾷ θερμὰ στὸν Γκίλφορντ: «σᾶς προσθέτω ὅτι ἔχει καὶ παιδεῖαν Ἑλληνικὴν καὶ νοὸς εὐφυῖαν, ὥστε ἐὰν τῷ προμηθεύσῃτε τὰ μέσα νὰ σπουδάσῃ τακτικῶς εἰς τὴν Εὐρώπην, θέλει εὐδοκιμήσει εἰς ὅ,τι ἤθελεν ἐνασχοληθῆ». Ἡ ἐπιστολὴ διασώζεται στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Γκίλφορντ στὸ Maidstone, Kent. Ὁ Ἱγνάτιος γράφει στὸν Γκίλφορντ στὸ ἴδιο γράμμα: «Οἱ φιλέλληνες συμπατριῶτες σας, Μιλρόρντ, ἔκαμαν καὶ κάμνουν πολλὰς θυσίας διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ αὐθεντία σας προσπαθεῖτε νὰ εἰσάξετε τὰ φῶτα εἰς ταύτην τὴν κλασικὴν γῆν γιὰ νὰ εὐρεθῇ εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν ἀνεξάρτητος καὶ οἱ κάτοικοί της μετὰς ἀναγκαίας γνώσεις διὰ νὰ διοικηθῶσι μόνου των καὶ νὰ διατηρήσωσιν ὅ,τι δι' ὅπλων ἤθελον ἀποκτήσει. Ζῆθι εἰς πολλοὺς χρόνους, εὐεργετικὸ ἄνερ! ἢ Ἑλλάς θέλει σᾶς εἶναι εὐγνώμων καὶ τώρα καὶ εἰς τοὺς μετέπειτα αἰῶνας. Ὁ φίλος καὶ εὐχέτης σας μητροπολίτης Ἱγνάτιος».

από άλλες πηγές του Ἄρχείου του ἔχουμε τις ἀκόλουθες πληροφορίες. Ὁ Γκίλφορντ εἶχε συντάξει στήν Κέρκυρα, τὸ 1826, κωδικελλο στὸν ὁποῖο ἦταν μάρτυρες ὁ Ἄγγλος φίλος τοῦ Γκίλφορντ Hartshorne καὶ ὁ ἐπίσης παλαιὸς φίλος του Γεώργιος Φορέστης ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔχουμε καὶ τὴν πληροφορία.¹⁰⁵ Ὁ Ρόκκος Πυλαρινός, γιατρός καὶ γραμματέας του τὸ τελευταῖο διάστημα τῆς ζωῆς του, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Γκίλφορντ εἶχε στήν Κέρκυρα: a paper in the form of Will, ὅπου ἦταν μάρτυρες ὁ Καραντηνός καὶ ὁ Φωκάς ἀλλά, ὅπως τοῦ εἶπε ὁ Lusignan, ἔσκισε αὐτὴ τὴ διαθήκη τὸν Αὐγούστο ὅταν γύριζαν στήν Ἀγγλία.¹⁰⁶

Κατὰ τὴν ἐπιστροφή του στὸ Λονδίνο ἀπὸ τὸ Spa (13 Αὐγούστου 1827), ὁ Lusignan μεταφέρει ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Bateman, ὁ ὁποῖος εἶχε στείλει στὸν Γκίλφορντ, μὲ τὸν ἴδιο τὸν Lusignan, σχέδιο τῆς διαθήκης ποῦ ἐσκόπευε ἐκεῖνος νὰ συντάξει. Ὁ Γκίλφορντ τοῦ ἀπαντᾷ ὅτι μετὰ τὴν πώληση τοῦ σπιτιοῦ του τῆς Saint James Place 24, καὶ ἄλλα γεγονότα, ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπιφέρει κάποιες ἀλλαγές καὶ τοῦ ἐκθέτει τὶς προθέσεις του. Στὸ τέλος τοῦ γράφει: «Of my assets at Corfu, I shall probably dispose by Codicil, and charge them as I may think proper». Τὸν παρακαλεῖ νὰ ἐτοιμάσει νέο σχέδιο σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιθυμίες του καὶ νὰ τοῦ τὸ στείλει μὲ τὸν Lusignan.¹⁰⁷ Ὁ Lusignan ἐπρόκειτο νὰ ἐπιστρέψει στὸ Spa καὶ νὰ τὸν συνοδέψει, μαζὶ μὲ τὸν Ἀσώπιο ποῦ θὰ συναντοῦσαν στὸ Παρίσι, στὸ ταξίδι πρὸς τὴν Κέρκυρα. Στις 17 Αὐγούστου, ὁ Lusignan γράφει¹⁰⁸ στὸν Γκίλφορντ ὅτι συνάντησε τὸν ἕνα ἀπὸ τοὺς πληρεξουσίου του, τὸν A. Milne, ὁ ὁποῖος ἔδωσε στὸν Lusignan νὰ τοῦ διαβιβάσει γραπτές ὁδηγίες γιὰ τὸν τρόπο ποῦ ἐνόμιζε ὅτι ἔπρεπε νὰ συντάξει ὁ Γκίλ-

105. ΑΓΚ, Φ VIII, 1828, 23 Μαΐου. Πρακτικὰ ἐπιτροπῆς συσταθείσης γιὰ τὴν ἐξέταση τῶν συνθηκῶν παράδοσης τῶν καταλοίπων τοῦ Γκίλφορντ στήν Κέρκυρα. Ὁ Φορέστης καταθέτει ὡς μάρτυρας.

106. Ὁ.π., ὅπου κατέθεσε καὶ ὁ Ρόκος Πυλαρινός.

107. ΑΓΚΦ, Φ VII, 45.

108. ΑΓΚ, Φ VII, 52. Εἶναι γνωστὸς ὁ στενὸς φιλικὸς δεσμὸς τοῦ Γκίλφορντ μὲ τὸν Lusignan, ποῦ ζοῦσε κοντὰ του στὸ Παλαιὸ Παλάτι. Τὸν τελευταῖο καιρὸ ὁ Lusignan εἶχε σοβαρὸ πρόβλημα μὲ τὴν υγεία του, ὅπως προκύπτει ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ Γκίλφορντ ἑπαιρνε ὅπιο, καὶ γι' αὐτὸ εἶχε ἀφήσει τὴν Κέρκυρα τὸν περασμένο Ἀπρίλιο (1827) σὲ κακὴ ψυχολογικὴ κατάσταση. Ὁ Γκίλφορντ τοῦ εἶχε δώσει τότε τὸ ποσὸ τῶν 1000 λιρῶν (βλ. Β. Μπόμπου Σταμάτη, «Ἀνέκδοτα γράμματα», σ. 72). Στὸ γράμμα αὐτὸ ἐκφράζει στὸν Γκίλφορντ μὲ πολὺ θερμὸ τρόπο τὴν ἀφοσίωση καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη του γιὰτι, ὅπως εἶδε στὸ σχέδιο τῆς διαθήκης ποῦ μετέφερε στὸν Bateman, τοῦ ἄφηνε ἐτήσιο ἐπίδομα 200 λιρῶν γιὰ ὅλη του τὴ ζωὴ. Ὁ Γκίλφορντ εἶχε θυμηθεῖ στὴ διαθήκη του καὶ τὴ μητέρα τοῦ Lusignan.

φορντ τη διαθήκη του. Το γράμμα αυτό, όπως σημειώνεται από τον παραλήπτη, έλήφθη στο Λονδίνο στις 4 Σεπτεμβρίου.¹⁰⁹

Στο Άρχεϊο Γκίλφορντ Κέρκυρας διασώζονται τρία επίσημα αντίγραφα της διαθήκης του Γκίλφορντ και των δύο κωδικέλλων που την συμπληρώνουν (T3, T4, T5), καθώς επίσης και σχέδια δύο κωδικέλλων με διαφορετικό περιεχόμενο (T2 και T6).¹¹⁰ Από τα έγγραφα αυτά προκύπτουν τα ακόλουθα σχετικά στοιχεία:¹¹¹

Ο Γκίλφορντ συνέταξε τη διαθήκη του στις 25 Σεπτεμβρίου,¹¹² όπου όριζει κληρονόμο του τον George Augustus Frederic Charles Earl of Sheffield, γιό της αδελφής του Anne (1764-1832), τρίτης συζύγου του λόρδου Sheffield. Στο σπίτι τους στο Λονδίνο (20 Portland Place) φιλοξενήθηκε άρρωστος και εκεί πέθανε, γιατί, όπως είναι γνωστό, είχε πριν από λίγο καιρό πουλήσει το δικό του (42 Saint James Place).¹¹³ Εκτελεστές της διαθήκης του όριζει τους William Boyd και Alexander Milne, ως τώρα επιτρόπους του. Αφήνει και σ' αυτούς κληροδότημα 1000 λιρών στον καθένα. Στη χήρα μητέρα του γραμματέα του James Lusignan, στη χήρα του Porteus Smith, στον παλιό υπηρέτη του Frederic Daly και στο ζωγράφο John Pennington αφήνει ισόβιες ετήσιες συντάξεις. Μάρτυρες υπογράφουν οι Michael William Lusignan (μύλλον αδελφός του James) και ο Henry Bateman.

Μία εβδομάδα αργότερα (στις 2 Οκτωβρίου), συντάσσει πρώτη επιδιαθήκη (κωδικέλλο). Αφήνει ένα κεφάλαιο 6000 λιρών από τους τόκους

109. ΑΓΚ, Φ VII, 52.

110. ΑΓΚ, T 2-6. Στον ίδιο φάκελο υπάρχει αντίγραφο της διαθήκης και του Λόρδου North, πατέρα του Γκίλφορντ.

111. Ο Γκίλφορντ δεν ακολούθησε στη σύνταξη της Διαθήκης τις οδηγίες που του έγραφε ο Milnes στο γράμμα του Lusignan (που έλαβε βέβαια πολύ αργότερα: 4 Οκτωβρίου στο Λονδίνο), σχετικά με τα κληροδοτήματα τα όποια έπρεπε κατά τη γνώμη του να περιλάβει σε κωδικέλλο, ώστε αν άλλαζε γνώμη να μη χρειαστεί να αλλάξει τη διαθήκη. Φαίνεται ότι κατέληξε σ' αυτή τη διατύπωση ύστερα από την άμεση επικοινωνία με τους συμβούλους του στο Λονδίνο.

112. Αφορμή σ' αυτή την απόφαση του έδωσε άσφαλώς η ξαφνική επιδείνωση της υγείας του. Βλ. ΑΓΚ, Φ VIII, 33. Την υπόθεση αυτή ενισχύει το γεγονός ότι στις 22 Σεπτεμβρίου 1827, δύο μόλις ημέρες ενωρίτερα, έγραφε στον οικονόμο του στην Κέρκυρα Francois Guibert (Κέρκυρα, Άρχεϊο Γκίλφορντ Άναγνωστικής Έταιρείας, K3) να έλθει να τον προυπαντήσει στην Ancona, όπου θα έφθανε συνοδευόμενος από την αδελφή του. Πρβλ. και τα όσα γράφει ο Γ. Τυπάλδος-Ίακωβάτος σχετικά (δ.π. σ. 60), όταν αναφέρεται στο θάνατο του Γκίλφορντ: «Δύο μέρες πριν πεθάνει έλεγε να κινήσει δια Κορφούς και πώς έδω βρίσκει την υγεία του».

113. Βλ. E. Glasgow, «Lord Guilford», σ. 16.

του οποίου θα παίρνει ή αδελφή του Charlotte Lindsay ισόβια σύνταξη. Μετά το θάνατό της θα περνάει το κεφάλαιο στην περιουσία τής ανεψιάς του Lady Ann Frederica Catherine Legge Noro. Μάρτυρες του κωδικολλου: ο γιατρός John Armstrong και ο Robert Simpson, butler τής κόμισσας Sheffield.

Μετά από ένδεκα ημέρες, στις 13 Ὀκτωβρίου,¹¹⁴ μία μόλις ημέρα πριν από το θάνατό του, συντάσσει και δεύτερη επιδιαθήκη (κωδικολλο). Κληροδοτεί στον James Lusignan, ιδιωτικό γραμματέα του ὅπως τον αποκαλεῖ, το ποσό των 1000 λιρών,¹¹⁵ στον Ἑλληνα γιατρό του Ρόκκο Πυλαρινό, που τον συνόδευε: «in testimony of great and affectionate kindness to me», το ποσό των 600 λιρών. Στο βιβλιοθηκάριό του του Λονδίνου, Richard Robertson, 500 λίρες. Θα θυμηθεῖ επίσης τον Ἑλληνα υπηρέτη του Γιάννη Κατζιώτη και θα του αφήσει 150 λίρες καθώς και τον υπηρέτη του γραμματέα του Λουζινιάν, θα του αφήσει 50 λίρες. Στο φίλο του και γιατρό του Dr. Henry Holland χαρίζει ένα βιβλίο τής επιλογῆς του από τή βιβλιοθήκη του τής Κέρκυρας ή του Λονδίνου. Ἀκολουθεῖ ή παράγραφος που ἔκρινε τήν τύχη τής βιβλιοθήκης:

«And in case the Ionian Republic shall endow the Ionian University with the sum of three thousand five hundred pounds per annum, I give and bequeath to the said University all my books, manuscripts, philosophical, mathematical and other scientific instruments, medals and sulphurs of medals now in the Island of Corfu or on the way to that Island, on condition that the Governors Managers and other Superiors of that University allow to each student thereof now receiving pension from me for the period of four years from my decease a stipend or pension equal in amount to one half of the stipend allowed by me at my decease. And I give and bequeath to each of the students now receiving stipends from me for the said period of four years after my decease a sum not exceeding one other half of the said pansions now allowed by me». Τελειώνει αφήνοντας στον μάγειρό του 100 λίρες και στις αδελφές του: Lady Charlotte Lindsay ισόβιο ἐτήσιο ἐπίδομα 1000 λιρών και στην Ann Countess Dowager of Sheffield το ποσό των 1000 λιρών. Μάρτυρες οἱ ἴδιοι που ὑπέγραψαν τον προηγούμενο κωδικολλο.

114. Ὁ Γκίλφορντ ἔχει λάβει στις 4 Ὀκτωβρίου το γράμμα του Κάλβου με δημοσιευμένη τήν Πράξη τής Γερουσίας (11/23 Ἰουνίου 1827), και εἶναι φυσικό νά εἶναι δυσαρεστημένος με τὰ ὅσα διάβασε ἐκεῖ σχετικά με τὸ Σεμινάριο.

115. Βλ. Β. Μπόμπου Σταμάτη, «Ἀνέκδοτα γράμματα», ὁ.π., σ. 72.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ κωδίκου μᾶς ἦταν γνωστὸ ἀπὸ τὴ μετάφραση ποὺ παραθέτει ὁ Α. Παπαδόπουλος Βρετὸς.¹¹⁶ Δὲν γνωρίζαμε ὅτι αὐτὸς ἦταν ὁ δεῦτερος κωδίκου, οὔτε ὅτι ἡ κυρίως διαθήκη εἶχε συνταχθεῖ στὶς 25 Σεπτεμβρίου καὶ ὁ πρῶτος κωδίκου στὶς 2 Ὀκτωβρίου. Στὰ κείμενα αὐτὰ δὲν ὑπάρχει καμία ἀναφορὰ στὴν Ἀκαδημία.

Στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Γκίλφορντ τῆς Ἀναγνωστικῆς Ἐταιρείας τῆς Κέρκυρας, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀντίγραφα τῆς ἐπίσημης διαθήκης καὶ τῶν δύο κωδίκου (T/3, T/4, T/5), ὑπάρχουν στὸν ἴδιο φάκελο καὶ ἄλλα δύο ἀντίγραφα κωδίκου (T/2 καὶ T/6), μὲ διαφορετικὸ περιεχόμενον, ὅπου δὲν ἔχει συμπληρωθεῖ ἡ ἡμερομηνία, ἐνῶ ὑπάρχει στὴ θέση τῆς ὑπογραφῆς τὸ ὄνομα τοῦ Γκίλφορντ, δηλώνεται ἡ θέση τῆς σφραγίδας, καὶ στὸν κωδίκου T/6 δυσανάγνωστα ἴσως ὀνόματα τῶν μαρτύρων. Ἀναφέρονται καὶ οἱ δύο αὐτοὶ κωδίκου στὸ ἴδιο θέμα. Ὁ πρῶτος (T/2): «This is a Codicil to the last Will and Testament of me Frederic Earl of Guilford», ἀναφέρεται σ' ἓνα ποσὸ 4000 λιρῶν, ποὺ ἔχει δανείσει ὁ Γκίλφορντ στὸν ἀνεψιὸ του Sheffield μὲ ἐξασφάλιση ὑποθήκης στὴν περιουσία τοῦ τελευταίου στὴν κομητεία τοῦ Sussex. Τοὺς τόκους αὐτοῦ τοῦ ποσοῦ, μὲ διάφορες οικονομικὲς ρυθμίσεις, παραχωρεῖ στὴν ἀδελφή του Lady Charlotte Lindsay καὶ μετὰ τὸ θάνατό της στὴν ἀνεψιά του Lady Anne Frederica Catherine Holroyd, κόρη τῆς ἀδελφῆς μου Κόμισσας τοῦ Sheffield. Ἡ τελευταία παράγραφος ἀφορᾷ τὴν Ἀκαδημία καὶ τὴ Βιβλιοθήκη καὶ εἶναι ἡ ἀκόλουθη: «I Give and Bequeath the Manuscripts and printed Books which at the time of my decease shall be in the Island of Corfu to the Ionian University in that Island on condition that the Governors Managers or Superiors of the said University do allow to each Student thereof not exceeding the Number of fifty who shall have attained the Degree of Philologean or Under Graduate for the period of four years from my Decease a Stipend or Provision equal in amount to the Stipend or Provision allowed by me at my decease not exceeding in the whole amount four hundred Spanish Dollars per Month. And it is my Will and I hereby direct that such allowance stipend or Provision shall be confined to those undergraduates or Philologeans who shall be in or have attained that degree before or at my decease and shall in no case exceed or be extended beyond the period of four years to be reckoned from the time that such degree shall have been taken or acquired. I give and bequeath

116. "Ο.π., σ. 175-177.

unto the said Ionian University all my Mathematical Instruments and all my other Instruments of Science Medals and Sulphors of Medals not disposed of by me in my life time and which at my decease shall be in the said Island or on the way or passage there. And in all other respects I hereby ratify and confirm my said Will».

Ὁ δεύτερος (T/6) εἶναι: «further Codicil to the last Will and Testament of me Frederic Carl of Guilford. I hereby rewoke so much of my former Codicil». Ἀναφέρεται ὀλόκληρο τὸ περιεχόμενό του σὲ διαφορετικὴ ρύθμιση τοῦ κληροδοτήματος τῶν τόκων τοῦ δανείου τῶν 4.000 λιρῶν ποὺ ἀνέφερε στὸν προηγούμενο κωδίκελλο (T/2). Τὸ κληροδοτεῖ στὴν ἀδελφὴ του καὶ μετὰ τὸ θάνατό της παραχωρεῖ τὸ κεφάλαιο στὴν ἀνεψιά του.

Οἱ δύο παραπάνω κωδίκελλοι (T/2 καὶ T/6) δὲν φαίνεται νὰ ἀποτελέσαν ποτὲ ἐπίσημα ἔγγραφα. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι πρόκειται γιὰ σχέδια ποὺ ἀντικατεστάθησαν ἀπὸ τοὺς ἄλλους δύο κωδίκελλους ποὺ ἀναφέρουμε. Τὴν ἀποψη αὐτὴ ἐνισχύει τὸ γεγονός ὅτι στὴν ἐπίσημη διαθήκη δὲν ἀναφέρεται καθόλου τὸ δάνειο τοῦ Sheffield. Στὸ γράμμα πρὸς τὸν Bateman (13 Αὐγούστου 1827) ὁ Γκίλφορντ ἔχει ἀποφασίσει νὰ κάμει διαφορετικὴ ρύθμιση: «As I intend to raise the sum now lent to Lord Sheffield and place under Trustees for the benefit of Lady Charlott... from £ 4000 to £ 6000. I shall make it over to the Trustees by Deed and not mention it in my Will». Αὐτὸ τὸ στοιχεῖο, νομίζω, ἀποτελεῖ τὸν terminum ante quem γιὰ τὸ σχέδιο αὐτὸ τῆς διαθήκης.

Τὰ ἐπίσημα κείμενα τῆς διαθήκης φαίνεται ὅτι τὰ παραδίδουν τὰ τρία ἀντίγραφα (T/3, T/4, T/5) τοῦ Ἀρχείου τῆς Κέρκυρας, ποὺ συμπίπτουν κατὰ τὸ περιεχόμενο καὶ τὰ ὁποῖα ἔχουν ἡμερομηνίες καὶ ὑπογραφὲς μαρτύρων. Στὸ ἐξωτερικὸ φύλλο τοῦ T/4 ἀναγράφεται: Copy, Probate of the Will and two Codicils of the Right Honorable Frederic Earl of Guilford deceased. Dated 1st December 1827. Ἄλλωστε τὸ ὅτι ὁ Α. Παπαδόπουλος Βρετὸς ἀπὸ τὴν ἐπίσημη Ὑπηρεσία τοῦ Λονδίνου¹¹⁷ ἔλαβε ἀντίγραφο τοῦ κωδίκελλου ποὺ δημοσίευσε καὶ αὐτὸς συμπίπτει μὲ τὸν δεύτερο κωδίκελλο τῶν παραπάνω ἀντιγράφων ἐπιβεβαιώνει αὐτὴ τὴ θέση. Ἡ ὕπαρξή τῶν σχεδίων τῶν κωδίκελλων (T/2 καὶ T/6) μᾶς ἐνδιαφέρουν γιὰ τοὺς παρακάτω λόγους. Ἡ παράγραφος γιὰ τὴν Ἀκαδημία,

117. Ὁ.π., σ. 173: Ἀπόσπασμα «ἐκ τοῦ Καταστίχου τοῦ Προνομιακοῦ δικαστηρίου, τῆς Καντορβέρης, Prerogative Court of Cantorbery, ἡγουν τοῦ Δικαστηρίου περὶ τῆς ἐξετάσεως τῶν νομίμων Διαθηκῶν».

πού περιέχεται ἐδῶ, στὸν πρῶτο ἀνεπίσημο κωδῖκελλο (Τ/2), δὲν συμπίπτει ἀπόλυτα μὲ ὅσα ἀναφέρονται στὸν κωδῖκελλο τῆς ἐπίσημης διαθήκης. Ὁ ὄρος περιορίζεται στὶς ὑποτροφίες τῶν 50 φοιτητῶν, πού δὲν πρέπει νὰ ξεπερνοῦν τὸ ποσὸν τῶν 400 ταλῖρων τὸ χρόνο. Ἐνῶ στὸν δεύτερο κωδῖκελλο, τῆς ἐπίσημης διαθήκης, οἱ ὄροι γίνονται βαρύτεροι μὲ τὴν προσθήκη τοῦ ὄρου τῆς ἐτήσιας ἐπιχορήγησης τῆς Ἀκαδημίας μὲ τὸ ποσὸ τῶν 3.500 λιρῶν. Αὐτὸ τὸ στοιχεῖο ἀποκαλύπτει τὸν προβληματισμὸ του καὶ ἴσως κάποιες ψυχολογικὲς πιέσεις πού ὑπέστη τις τελευταῖες ἡμέρες τῆς ζωῆς του. Ἴσως θὰ μπορούσαμε νὰ υποθέσουμε ὅτι σ' αὐτὲς τις πιέσεις καὶ στὴν ἔντονη δυσἀρέσκειά του μὲ τὴν κυβέρνηση τοῦ κράτους τῶν Ἰονίων Νήσων, ἡ ὁποία ἀθέτησε τις ὑποσχέσεις πού τοῦ εἶχαν δοθεῖ,¹¹⁸ πρέπει νὰ ἀποδώσουμε τὴν διατύπωση τῶν ὄρων τοῦ κωδῖκελλου ἢ ἐκπλήρωση τῶν ὁποίων ἦταν πολὺ ἀμφίβολη, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τις τελευταῖες ἀποφάσεις τῆς κυβέρνησης. Ἀλλωστε εἶναι γνωστὴ ἡ δυσφορία τῆς οἰκογένειας τοῦ Γκίλφορντ καὶ ἡ διαφωνία της μὲ τὰ ἔξοδα καὶ τις θυσίες του γιὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ τὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς του, τὴν Ἀκαδημία.¹¹⁹

Στὸ Ἀρχεῖο Γκίλφορντ τῆς Κέρκυρας¹²⁰ ἔχει διασωθεῖ μὴ σειρὰ ἐγγράφων πού μᾶς πληροφοροῦν γιὰ ἓνα γεγονός ἀγνωστο ἀπὸ ἄλλη πηγὴ καὶ πού ἐνισχύουν τὴν ἄποψη ὅτι ἡ οἰκογένεια τοῦ Γκίλφορντ καὶ οἱ Ἄγγλοι γενικότερα ἦταν δυσμενεῶς διατεθειμένοι πρὸς τὸν κύκλο τῆς Ἀκαδημίας, ἀφοῦ δὲν συμφωνοῦσαν μὲ τις θυσίες τοῦ Γκίλφορντ καὶ τὴν ἀφο-

118. Θὰ τὸν εἶχαν λυπήσει ἀσφαλῶς καὶ τὰ νέα ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, τὰ περισσότερα δυσἀρεστα: παρεξηγήσεις ἀνάμεσα στὸν ἔφορο καὶ τὴν ἐπιτροπὴ βιβλιοθήκης μὲ τὸν Α. Παπαδόπουλο, τὰ μάρμαρα καὶ τὰ χειρόγραφα πού δὲν εἶχαν φθάσει ἀκόμη. Ἡ μόνη εὐχάριστη πληροφορία εἶναι ἀπὸ τὸ γράμμα τοῦ Σακελλαρόπουλου (βλ. παραπάνω) ὅπου τοῦ γράφει σχετικὰ μὲ τοὺς φοιτητὲς (τὰ παιδιά του, ὅπως τοὺς ἀποκαλοῦσε πάντοτε): «Χαίρω πολὺ ὅτι τὸ πλείτερον μέρος τῶν Φιλολόγων μας, τώρα εἰς τὰς διακοπὰς τῶν μαθημάτων, σπανίως φαίνονται εἰς τοὺς δρόμους καὶ ὀλίγον εἰς τοὺς περιπάτους. Ἐκ τούτου ἔχω δίκαιον νὰ συμπεράνω τὴν εὐταξίαν καὶ ἐπιμελείαν τους. Πᾶσα ἡ Νεολαία τῆς Ἀκαδημίας, οἱ Διδάσκαλοι, ὅλοι ὅσοι εὐχόμεθα μὲ θερμότητα ὑπὲρ τῆς τιμίας ζωῆς τοῦ Ἀρχοντος καὶ εὐεργέτου μας εἴμεθα ἀνυπόμονοι νὰ Σᾶς ἀπολαύσωμεν ἐντελῶς υἰγιαίνοντα καὶ ἥκρω εὐθυμοῦντα. Εἶθε!!!».

119. Ἀντίθετα, ὅπως παρατηρεῖ ὁ F. H. Marshall (ὁ.π., σ. 47), ἄλλοι γνωστοὶ Ἄγγλοι φίλου του: men of high character and proved success in action, such as Sir Sidney Smith, Sir James Napier and Captain Robert Spencer set a high value upon him and his efforts in the cause of Greek education. «Few men» says Napier, «could have been found more capable of arranging the details of a University than Lord Guilford».

120. Κέρκυρα, Ἀναγνωστικὴ Ἑταιρεία, Ἀρχεῖο Γκίλφορντ, Φ. VIII, 61, φφ. 1-28. Ἡ ἡμερομηνία εἶναι: 28 Μαΐου-Ἰούνιος 1828.

σίωσή του σ' αυτό το έργο. Πρόκειται για τὰ πρακτικά έπιτροπής συσταθείσης με έντολή του άρμοστή με σκοπό την έρευνα των συνθηκών τής διαδικασίας φύλαξης και παράδοσης των ύπαρχόντων του Γκίλφορντ (28 Μαΐου - 7 'Ιουνίου 1828). 'Η έπιτροπή άποτελείτο από τον έπικεφαλή του Στρατού Major General Woodford, τον έπικεφαλή τής άστυνομίας Colonel Carey και τον γραμματέα τής Βουλής E. S. Baynes. 'Ο γραμματέας τής Γερουσίας John Craufurt, έπίτροπος του κληρονόμου του Γκίλφορντ λόρδου Sheffield, σε έπιστολή του, τής 19 Μαΐου 1828, προς τον άρμοστή Adam αναφέρει ότι, όταν πήγε στο Παλαιό Παλάτι, όπου κατοικούσε ο Γκίλφορντ, με τον σκοπό να άποσφραγίσει και να παραλάβει τὰ ύπαρχόντά του, παρατήρησε ότι ένα ντουλάπι όπου φυλασσόταν το προσωπικό κινητό «γραφεϊο» του είχε άνοιχτεί και το περιεχόμενό ηταν άκατάστατο. Αυτό ή κατηγορία έγινε ή άφορμή τής σύστασης τής έπιτροπής και τής άνάκρισης όπου εκλήθησαν και κατέθεσαν 8 μάρτυρες του στενού περιβάλλοντος του Γκίλφορντ, μεταξύ αυτών, εκτός από τον Α. Παπαδόπουλο Βρετό,¹²¹ ο Γεώργιος Φορέστης, φίλος του Γκίλφορντ, και ο γιατρός του και γραμματέας του, ως το τέλος τής ζωής του,¹²² Ρόκκος Πυλαρινός. 'Επισημαίνω δύο σημεία των καταθέσεων των δύο τελευταίων, που παρουσιάζουν ένδιαφέρον για το σημείο όπου βρίσκεται ή έρευνα. 'Ο Φορέστης αναφέρει ότι ο Γκίλφορντ είχε συντάξει το 1826, στην Κέρκυρα, κωδίκελλο τής διαθήκης του στην όποία ήταν μάρτυρας ο ίδιος και ο 'Αγγλος φίλος του Hartshorn.¹²³ 'Ο Ρόκκος Πυλαρινός αναφέρει επίσης ότι ο Γκίλφορντ είχε συντάξει κωδίκελλο στην Κέρκυρα (δέν αναφέρει χρονολογία) με μάρτυρες τον Καρανηνό και τον Φωκά. Και συμπληρώνει ότι, όπως τον πληροφόρησε ο Lusignan, τον έσκισε (torn up) ο Γκίλφορντ στο Spa,¹²⁴ όταν ξεκίνησαν τον Αύγουστο για την 'Αγ-

121. Είναι παράδοξο πώς δέν αναφέρει το γεγονός.

122. 'Ο Craufurt χαρακτηρίζει τον γιατρό Ρ. Πυλαρινό: acting Private Secretary. 'Επιβεβαιώνεται έτσι ή ύπόθεση που είχα διατυπώσει, ότι ο Πυλαρινός είναι ο γραφέας των Copia Lettere του Γκίλφορντ, του 1827. Βλ. Β. Μπόμπου Σταμάτη, «'Ανέκδοτα γράμματα», ό.π., σ. 59.

123. Βλ. *The Greek Gazette*, September 1977, 12: 'Ο Charles Henry Hartshorne (1802-1865) έπισκέφθηκε τὰ 'Ιόνια νησιά προσκεκλημένος του Γκίλφορντ το 1825. Συνέχισε το ταξίδι του στην 'Ανατολή (του γράφει από τή Σμύρνη στις 16 Φεβρουαρίου 1826) και ξαναγύρισε στο Λονδίνο το φθινόπωρο του 1826. Βλ. παραπάνω, σημ. 63.

124. Λουτρόπολη του Βελγίου, κοντά στη Λιέγη, όπου ο Γκίλφορντ πήγαινε για ύδροθεραπεία κάθε καλοκαίρι συνοδευόμενος από τις άδελφές του, πριν από το ταξίδι του στο Λονδίνο.

γλία. Ίσως θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι τις πρώτες δυσάρεστες πληροφορίες από την Κέρκυρα, σχετικά με το θέμα του Ίεροσπουδαστηρίου, είχε ο Γκίλφορντ από τον Άσώπιο που φαίνεται να τον επισκέφθηκε στο Spa, αφού στο γράμμα του τής 14 Αυγούστου ο Καραντηνός στέλνει χαιρετισμούς και στον Άσώπιο. Ίσως θα μπορούσαμε να υποθέσουμε επίσης ότι οι παραπάνω πληροφορίες έγιναν ή αφορμή τής απογοήτευσης και τής όργης του και του υπαγόρευσαν την πράξη τής καταστροφής τής διαθήκης που είχε συντάξει στην Κέρκυρα και θα ενοούσε ίσως την Ακαδημία.

Ο Α. Παπαδόπουλος Βρετός είναι ο κυριότερος μάρτυρας τής ιστορίας τής Βιβλιοθήκης, και όσο και αν, όπως είναι φυσικό, γράφει με κάπιο πάθος,¹²⁵ δεν είναι δυνατό να αμφισβητήσουμε την αλήθεια των λόγων του, που επιβεβαίωσαν άλλωστε τα γεγονότα που ακολούθησαν. Έσημαίνει την αδιαφορία τής κυβέρνησης που οδήγησε στην απώλεια τής Βιβλιοθήκης, αφού αγνόησε τους όρους τής διαθήκης, τους οποίους δεν ήταν καθόλου δύσκολο να εκπληρώσει. «Το κοινόν θέλει συμφωνήσει μετ' έμοῦ, γράφει, ότι κακῶς έπραξεν ή Ίόνιος Κυβέρνησις να μη δεχθῆ τους τεθέντας όρους παρά του Κόμητος Γυτλφορντ, εν ᾧ ήκολούθησεν να υποφέρη την αὐτήν δαπάνην και ίσως μεγαλυτέραν εκείνης των παρελθόντων έτων διά την Δημόσιον Παιδείαν, φυλάττουσα την Ίατρικὴν Σχολὴν διά τον τύπον μόνον, διότι μόνον τρεῖς ήσαν οί καθηγηται αὐτῆς επί του Ἄρχοντος Γυτλφορντ. Επίσης εάν ή Κυβέρνησις ακολουθοῦσε να διδῆ εις τους υποτρόφους φιλολόγους του Γυτλφορντ τὸ ήμισυ του μισθοῦ των διά τέσσαρα έτη, ήθελεν οικονομίση τόσας χιλιάδας Διστήλων τὰ οποῖα έπλήρωσε τὸ Δημόσιον Ταμείον εις τον Γκιὸν Κρόφορντ, όστις, εν ὀνόματι του Κόμητος Σέφιλντ, έζήτησε την πληρωμὴν ὄσων έξόδων ειχε κάμη ὁ Μακαρίτης Ἄρχων διά την Ἀκαδημίαν». (Τὴν τελευταία αὐτῆ πληροφορία δεν την έχουμε από άλλη πηγῆ!) Ὁ ἴδιος ὁ Α. Παπαδόπουλος Βρετός θεωρεῖ ότι ὁ ἀρμοστής Adam ἀπατήθη εις την περίπτωσιν αὐτήν από τους ανθρώπους παρά των ὁποίων έζήτησε μίαν συμβουλήν, πρὶν παραιτήση τὸ πλοῦσιον δῶρον του γενναίου φίλου Φριδερίχου Κόμητος Γυτλφορντ, και λέγει φαίνεται, επειδὴ δεν υπάρχει οὐδεμία Πράξις Δημόσιος τῆς Ίονίου Κυβερνήσεως πρὸς υποστήρηξιν τῆς εἰκασίας μου αὐτῆς».¹²⁶

125. Βλ. G. P. Henderson, *Η Ίόνιος Ακαδημία*, σ. 78.

126. Τὴν πικρία του γιὰ την απώλεια τῆς βιβλιοθήκης εκφράζει ὁ Α. Παπαδόπουλος (δ.π., σ. xiii καὶ 182-183) με τὴν προσπάθειά του να ἀνασκευάσει «τὴν γενικὴν εις τὴν Εὐρώπην δοξασίαν ὅτι ὁ Κόμης Φριδερίχος Γυτλφορντ ειχε δώσει δωρεὰν εις τὴν παρ' αὐτοῦ ἐν Κερκύρα συστημένην Ἀκαδημίαν τὴν πολῦτιμον Βιβλιοθήκην του». Στὶς νεκρολογίες πού δημοσιεύτηκαν στὰ περιοδικὰ *Revue Ency-*

Ἐκ τῶν στοιχείων τῶν πρακτικῶν τῆς ἐπιτροπῆς πού ἀναφέραμε προ-

clorédique de Paris, ἀρ. 109, Ἰανουάριος 1828 καὶ *Antologia di Firenze*, ἀρ. 86, Φεβρουάριος 1828, ἀναφέρεται ὅτι ὁ Γκίλφορντ ἐδῶρθε τῇ βιβλιοθήκῃ του στὴν Ἀκαδημία. Ἡ πληροφορία αὕτη ἀνασκειάζεται στὸ τεῦχος τῆς *Antologia di Firenze*, ἀρ. 120, Φεβρουάριος 1830 (Παπαδόπουλος, ὁ.π., σ. 182-183), προφανῶς μετὰ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Α. Παπαδόπουλου πρὸς τὸν καθηγητὴ Ἰππότη Sebastiano Ciampi, δημοσιευμένη στὴν *Gazetta Privilegiata*, ἀρ. 239, Ὀκτώβριος 1830. Τὴν ἐπιστολὴ ἀναδημοσιεύει ὁλόκληρη (ὁ.π., xii, xiv, ἀντίγραφο ὑπάρχει καὶ στὸ Ἀρχεῖο Γκίλφορντ Ἀναγνωστικῆς Ἐταιρείας, Φ. VIII, 69). Ὁ Παπαδόπουλος θεωρεῖ ὅτι οἱ συντάκτες τῶν νεκρολογίων πού ἀναφέραμε πληροφορηθῆκαν τὰ ἀνακριβῆ περὶ δωρεᾶς τῆς βιβλιοθήκῃς στὴν Ἀκαδημία ἀπὸ σχετικὴ ἀναφορὰ στὸ θέμα τοῦ Ciampi, ὁ ὁποῖος σὲ δημοσιεύμα του ἀναφερόμενος σὲ χειρόγραφα τῆς συλλογῆς Γκίλφορντ σημειώνει: «τὸ πᾶν ἀγορασθὲν καὶ δωρηθὲν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀκαδημίαν παρὰ τῆς μεγαλοδωρίας τοῦ θεμελιωτοῦ αὐτῆς Κυρίου Κόμητος Γκίλφορντ». Σημειῶνω ἐδῶ ὅτι, ὅπως προκύπτει ἀπὸ πληροφορία πού μᾶς δίνει ὁ ἴδιος, συντάκτης τῆς νεκρολογίας πού δημοσιεύτηκε στὴν *Antologia* εἶναι ὁ Mario Pieri. Βλ. Mario Pieri, *Vita di Mario Pieri*, Firenze 1850, libro quinto σ. 78: «Un articolo necrologico, da me pubblicato in quell'anno (1827) potrà contentare chi più ne volesse sapere». Τὴ διαφορά τῆς χρονολογίας 1827-1828 ἕως θὰ μπορούσαμε νὰ ἀποδώσουμε σὲ κάποια σύγχυση.

Ὁ Παπαδόπουλος σπεύδει μὲ τὴν ἐπιστολὴ του νὰ πληροφορήσει σχετικὰ τὸν Ciampi: «πρεσβέων... τὰς ἱερὰς ἀρχὰς τῆς ἀμεροληψίας καὶ τῆς ἀληθείας... Νομίζω εὐλογον, τοῦ γράφει, νὰ σᾶς φανερώσω ὅ,τι εἶναι ἄγνωστον εἰς ὑμᾶς. Μόλις ἀπέθανεν ὁ γενναῖος Κόμης Γκίλφορντ, ὁ ἀνεψιὸς του Κόμης Σέφιελδ, ἰδιαιτέρος κληρονόμος του, ... ἐγράψεν εἰς τὴν Κέρκυραν... διατάττων νὰ τοῦ στείλῃ ἀμέσως εἰς Λονδῖνον ὅλην τὴν συλλογὴν τῶν χειρογράφων ἀνηκόντων εἰς τὸν ἀποβιώσαντα πρὸς μητρὸς θεῖον του... δὲν περιώρισθη νὰ στερῆσθαι τὴν Ἰόνιον Βιβλιοθήκην, συσταθεῖσαν παρὰ τοῦ θεῖου του, ἑνὸς τοιοῦτου θησαυροῦ (ὁ ἀριθμὸς τῶν χειρογράφων ἦτον ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας) ἀλλὰ ἠθέλησε προσέτι καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν τυπωμένων βιβλίων, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἐπλησίαζεν τὰς 15 χιλιάδας. Ἐὰν ὁ Κόμης Γκίλφορντ ἤθελε φαντασθῆ δια μίαν μόνην στιγμὴν, ὅτι τοιοῦτο τέλος ἐμελλον νὰ λάβωσιν αἱ μεγαλοδωρίαὶ του καὶ αἱ φροντίδες του πρὸς τὸν πλουτισμὸν μιᾶς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκῃς... ἐγὼ εἶμαι βεβαιότατος, ὅτι αἱ διατάξεις τῆς διαθήκῃς του ἤθελον ἕως ἐμποδίσθαι τὸ κακὸν τὸ ὁποῖον ἐγένετο». Τὴν ἄποψιν τοῦ Παπαδόπουλου ἐνισχύει νομίζω καὶ ἡ τελευταία ἐπιστολὴ τοῦ Γκίλφορντ, γραμμὴν τέσσερις μόνο μέρες πρὶν ἀπὸ τὸν κωδικοῦ πρὸς τὸν ἴδιο, ὅπου τοῦ περαγγέλνει: «riguardo ai miei libri equali devono esser collocati nella biblioteca, per uso dell'Università». Ἄλλωστε στὸ πρακτικὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Βιβλιοθήκῃς (βλ. παραπάνω) ὁ Γκίλφορντ δηλώνει ἐπίσημα: «Αἱ βιβλίοι αἵτινες εἶναι καθ'αυτὸ τῆς Ἀκαδημίας εἶναι ὀλιγότατα. Αἱ ἀσυγκρίτως περισσώτεροι εἶναι ἐδικαί μου, ἀλλὰ καθόσον θέλουσι μείνειν εἰς ταύτην τὴν Βιβλιοθήκην, θέλει ὑπόκεινται εἰς τοὺς ἰδίους κανόνας, ὡς ἐκεῖναι τῆς Ἀκαδημίας». Τὴν πρόθεσίν του νὰ ἀφήσῃ τὰ βιβλία του στὴν Ἑλλάδα φανερῶνει καὶ ἡ σκέψιν πού εἶχε διατυπώσῃ τόσο στὸν Bathurst, ὅσο καὶ στὸν Παπαδόπουλο, νὰ τὰ μεταφέρει δηλαδὴ στὴν Ἀθήνα ὅπου ἐσκόπευε νὰ ἰδρύσῃ πανεπιστήμιον ὅταν ἦταν στεναχωρημένος

κύπτει ότι ο χρόνος της παραλαβής των υπάρχοντων του Γκίλφορντ και της αποστολής στο Λονδίνο της συλλογής των χειρογράφων και των καταλόγων της βιβλιοθήκης¹²⁷ πρέπει να τοποθετηθεί μετά το πέρας της διαδικασίας των ανακρίσεων, επομένως μετά τον Ιούνιο του 1828. "Αν λάβουμε υπόψη μας μάλιστα και το χρόνο που χρειάστηκε για την συσκευασία και την αποστολή στο Λονδίνο της συλλογής, δικαιολογείται η καθυστέρηση της έναρξης της παράδοσης των βιβλίων. Ο Παπαδόπουλος αναφέρει ότι, ένα χρόνο αργότερα, στις 15 Μαΐου 1829, ο επίτροπος του κληρονόμου John Craufurt τον έκάλεσε με επιστολή του¹²⁸ να παραδώσει στον εκπρόσωπό του Γάσπαρον Σκόλα όλα τα βιβλία που άνηκαν στον Γκίλφορντ.¹²⁹

με τη στάση της κυβέρνησης. Ο Παπαδόπουλος επισημαίνει επίσης ότι η παραχώρηση από τον Sheffield στην Ακαδημία των μαθηματικών εργαλείων των μουσείων της Φυσικής και της Χημείας και των παρασκευασμάτων της ανατομικής και της παθολογίας δεν οφείλεται στη μεγαλοψυχία του αλλά στο ότι ήθελσε να αποφύγει τη μεγάλη δαπάνη που απαιτούσε ή μεταφορά τους στην Αγγλία. Αναφέρει επίσης την απώλεια του χειρογράφου έργου του Κεφαλλονίτη λογίου Βικεντίου Δαμοδού, που έδωρε στον Γκίλφορντ ο Κεφαλλονίτης Π. Καταρέλλος με την ελπίδα της έκδοσης (βλ. Α. Μαζαράκης, *Βιογραφία ενδόξων ανδρών της νήσου Κεφαλληνίας*, Βενετία 1843) και του χρυσοῦ ελάσματος από το ναό της Οσίριδος, το οποίο είχε προσφέρει ο ναύαρχος W. Sidney Smith στον Γκίλφορντ ως δώρο στη Βιβλιοθήκη της Ακαδημίας. (Βλ. τα σχετικά με τις προσπάθειες του Παπαδόπουλου για το θέμα αυτό και πώς επέτυχε να αποκτήσει ή Βιβλιοθήκη ένα αντίγραφο του ελάσματος, *δ.π.*, σ. 178-181.) Πολύ διαφορετικά είναι όσα γράφει ο F. H. Marshall, «Lord Guilford and he Greece», *The Link*, 2 (1938) 45-46: «In connexion with the Guilford collections, a brief account may be given of the fortunes of a gold plaque, now in the British Museum. It has an inscription in Greek in punctured letters, recording the foundation of the temple of Osiris by Ptolemy Euergetes I and his wife Berenike in the latter half of the third century before Christ. The plaque was found at Canopus near Alexandria, in 1818, and was presented by Mehemet Ali to Sir Sidney Smith, the latter, as we have seen, a friend of Lord Guilford from an early period of his life». Μᾶς πληροφορεῖ ἀκόμη ότι το χρυσό ελάσμα το κράτησε ο Sheffield και το 1895 πουλήθηκε στο Βρετανικό Μουσείο όπου και βρίσκεται. Βλ. B. M. Catalogue of Jewellery, No. 2411.

127. Βλ. σ. 136-137.

128. Α. Παπαδόπουλος, *δ.π.*, σ. 169. Το παραθέτει σε μετάφραση από τα ιταλικά: «Ο Κύριος Παπαδόπουλος θέλει ευαρεστηθῆ να παραδώσῃ διὰ λογαριασμόν μου εἰς τὸν Κύριον Γάσπαρον Σκόλαν ὅλα τὰ βιβλία τοῦ μακαρίτου Κόμητος Γουλφορντ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Κερκίρα Ακαδημίας, τὰ ὅποια θέλει ζητήσῃ, καὶ ἡ ἀπόδειξις τοῦ θέλει ἰσοδυναμεῖ τὴν ἐδικήν μου. Κέρκυρα, τὴν 25 Μαΐου 1829, Γκιὸν Κρόφορντ».

129. Ο Γ. Τυπάλδος *Ἰακωβάτος (Ἱστορία, σ. 62)* με το γνωστό «πολεμικό πνεῦμα του» και την σκληρή γλώσσα του αναφερόμενος στα ὅσα ἀκολούθησαν τὸ

Ἡ διαδικασία τῆς παράδοσης τῶν βιβλίων τοῦ Γκίλφορντ, πού ἦταν

θάνατο τοῦ Γκίλφορντ γράφει: «Με τὲς διαταγὲς πάλε πού ἔκαμε σ' ὦρα θανάτου, δὲν ἐχάρισε τίποτα τῆς Ἀκαδημίας, μὴτ' ἓνα βιβλίο. Ὁ κληρονόμος του ἔκοψε τοὺς μισθοὺς τῶν νέων καὶ τῶν διδασκάλων κ' ἐγύμνωσε τὴ βιβλιοθήκη τραβώντας ὀπίσω τὰ βιβλία τοῦ μιλόρδου, μέσα στὰ ὁποῖα ἐπῆραν ἐξ ἀπροσεξίας καὶ πολλὰ χειρόγραφα ἰδιοκτησία τῆς βιβλιοθήκης, ἐπειδὴ δὲν ἐπρόκοψε ποτὲ ὁ βιβλιοφύλακας νὰ κάμει σωστοὺς καταλόγους καὶ νὰ ξεχωρίσει τὰ ξένα βιβλία. Παρὰ νὰ σώζονται στὸ κατάστημα πού ἐσύστησ' ὁ μακαρίτης, ἐστοχάσθηκε (ἐννοεῖ νομίζω τὸν κληρονόμο) ὡς φαίνεται νὰ τὰ πουλήσει στὴ Λόντρα. Ἀπὸ τὲς ἐκδόσεις τοῦ Ἄλδου, καθὼς ἀπὸ ἓνα βιβλίο τρεῖς φύλλα τοῦ Johannis North Umbriae, τύπος τοῦ 1570 ἔπιασε σαράντα δύο λίτρες στερλίνες κ' ἐξήντα γινεὲς σὲ μιὰν ἀγία Γραφή τοῦ Σίξτου τοῦ πέμπτου, τύπος τοῦ 1590». Σχετικὰ μὲ τὸν Α. Παπαδόπουλο, τουλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ τὰ χειρόγραφα εἶναι ἄδικος, ἀφοῦ χειρόγραφα δὲν βρισκόνταν στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἀκαδημίας. Καὶ σὲ ἄλλη εὐκαιρία οἱ παρατηρήσεις του γι' αὐτὸν ἀποκαλύπτουν μιὰ ἀντιπάθεια πού φθάνει ὡς τὸ σημεῖο νὰ τὸν κατηγορεῖ ὅχι μονάχα γιὰ τὴν ἀκαταστασία τῆς Βιβλιοθήκης, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὑπεξαίρεση βιβλίων, τὰ ὁποῖα ἐπούλησε καὶ ἐχάρισε (ὁ.π., σ. 84-85). Τουλάχιστον ἡ πληροφορία ὅτι «χωρὶς παράδοση» ἀποχώρησε ὁ Παπαδόπουλος ἀπὸ τὴ θέση τοῦ βιβλιοθηκάρου ἀπὸ ἀρχαϊκὰ ἐξακριβωμένα στοιχεῖα ἐλέγχεται ἀνακριβῆς. Εἶναι πολὺ περιεργό ἀπὸ πού ἔχει τὶς πληροφορίες του γιὰ τὸν πλειστηριασμό. Ὁ Τυπάλδος γράφει τὴν Ἱστορία τῆς Ἀκαδημίας ἀπὸ τὴν ἐναρξὴ τῆς λειτουργίας τῆς ὡς τὸ 1837. Ἡ προσωπικὴ μαρτυρία του ἀνάγεται στὰ χρόνια ἀπὸ τὸ 1827 (πού ἔρχεται στὴν Κέρκυρα) ὡς τὸ 1837. Γιὰ τὰ προηγούμενα στηρίζεται σὲ πληροφορίες ἀπὸ φίλους, ἐφημερίδες καὶ ὑπομνήματα. Βλ. Ἱστορία, σ. 1-ια'. Ὑποθέτω ὅτι οἱ αὐστηρὲς κρίσεις καὶ ἡ κάποια προκατάληψή του ὀφείλεται στὸν ἀπέραντο θαυμασμό του γιὰ τὸν Ι. Καραντηνὸ πού ἐξυμνεῖ σὲ κάθε εὐκαιρία (βλ. Γ. Τυπάλδος - Ἰακωβάτος, Ἱστορία, σσ. 36, 92-93, 113-119). Εἶναι γνωστὲς ἐπίσης οἱ κακὲς σχέσεις τοῦ Καραντηνοῦ, ὡς ἐφόρου, μὲ τὸν Α. Παπαδόπουλο ὡς βιβλιοθηκάριο. Ἡ ἀντιπάθειά του αὐτὴ ὀδήγησε τὸν Παπαδόπουλο σὲ κρίσεις πολὺ αὐστηρὲς γιὰ τὸν Καραντηνὸ: «Ἡ ἀγαθὴ ψυχὴ τοῦ Κόμητος Γυίλφορντ ἐσύρετο ἀπὸ τὴν κερδοσκοπίαν τοῦ ἐπιστηθίου συμβούλου του, ... Ἰωάννου Καραντηνοῦ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος κατὰ δυστυχίαν ἦν ἐκ φύσεως ἄσωτος καὶ μὴ ἀρκούμενος εἰς τὸν μηριαῖον μισθὸν του ἐννεμήκοντα διστήλων, πρὸς ἀξίησιν αὐτοῦ ἐπενόησε τὸ ἀκόλουθον ἐπιχείρημα». Καὶ συνεχίζει κατηγορώντας τὸν Καραντηνὸ ὅτι ἔπεισε τὸν Γκίλφορντ νὰ δεχτεῖ τὴν ἀμοιβὴ τῶν καθηγητῶν γιὰ ἔκτακα μαθήματα μὲ γενικὴ ἀγανάκτηση τῆς κυβέρνησης. Καὶ συνεχίζει σκληρότερος: «Ἡ κεφαλὴ τοῦ Μαθηματικοῦ τούτου τῆς Κεφαλληνίας, προσηλωμένη οὔσα πάντοτε εἰς ἐφεύρεσιν νέων χρηματικῶν μέσων, ἐρεθίσθη εἰς τοιοῦτον τρόπον ὥστε κατέστη ἕξω φρενῶν. Ἀπόθανε δὲ εἰς τὸ Φρενοκομεῖον τῆς Νεαπόλεως τὸ 1838 (ἀντὶ τοῦ σωστοῦ 1835) καταγινόμενος πάντοτε εἰς χρηματικούς ὑπολογισμούς. Ἦτον ἄριστος μαθηματικός, πλὴν ἀγράμματος, μὴ γνωρίζων νὰ γράψῃ οὔτε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γλώσσαν» (σημειῶν ἐδῶ ὅτι τὰ αὐτόγραφα γράμματα τοῦ Καραντηνοῦ σὰ ἰταλικά ἔχουν ἀρκετὰ λάθη). Βλ. Α. Παπαδόπουλος, ὁ.π., σ. 123 καὶ σημ. β. Νομίζω ὅτι ὁ Παπαδόπουλος δὲν συγχώρησε ποτὲ τὸν Καραντηνὸ πού τὸν κατηγορήσε στὸν Γκίλφορντ γιὰ τὰ θέματα τῆς βιβλιοθήκης καὶ ἔγινε ἀφορμὴ νὰ λάβει ἐκεῖνο τὸ τελευταῖο ψυχρὸ γράμμα ἀπὸ τὸν Μιλόρδο, στὸν ὁποῖον ἦταν τόσο ἀφοσιωμένος.

τοποθετημένα ανάμεσα στα βιβλία τῆς Ἀκαδημίας καὶ ἦταν καταγεγραμμένα στὸν ἴδιο κατάλογο, κράτησε ἕναν ὀλόκληρο χρόνο γιατί, ὅπως ἀναφέρει ὁ Παπαδόπουλος, «ἐγίνετο ἐκ διαλειμμάτων καὶ ὑπὸ τὰς ὀδηγίας σημειώσεων τινῶν προχείρων σταλθεισῶν ἐκ Λονδίνου, διότι ὡς φαίνεται, κατ' ἄρχας ὁ Κόμης Σέφιελδ δὲν ἐσκόπευε νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν ἐν Κερκύρα Βιβλιοθήκην, εἰμὴ μόνον τὰ πλέον σπάνια καὶ πολύτιμα συγγράμματα». Μὲ πικρία σημειώνει ἐπίσης τὰς ὀχλήσεις ὅσας ὑπέφερον ἀπὸ τὸν Σκόλα, ἄνθρωπο ἀμαθῆ ἀλλὰ ἀκριβῆ ἐκτελεστή τῶν ληφθεισῶν διαταγῶν. Περιγράφει ἐπίσης τὶς προσπάθειές του νὰ κρατήσῃ τὰ βιβλία πού εἶχαν δωρηθεῖ διάφοροι ἐπώνυμοι φίλοι τοῦ Γκίλφορντ γιὰ τὴ βιβλιοθήκην τῆς Ἀκαδημίας, καὶ ἔφεραν τὴ σφραγίδα τῆς Ἀκαδημίας καὶ τὸ ὄνομα τοῦ δωρητῆ. Σ' αὐτὴ του τὴν προσπάθεια ὀφείλεται καὶ ἡ διάσωση τῆς πολυτιμῆς συλλογῆς τῶν Ἀγγλῶν ποιητῶν, σὲ 100 πολυτελεῖς τόμους, «δῶρον τοῦ Μαρκίωνος καὶ τῆς Μαρκιωνίσσης τοῦ Βιοῦτε, ἐξαδέλφων τοῦ μακαρίτου Ἀρχοντος τῆς Ἀκαδημίας».¹³⁰

Σὲ ἄλλη εὐκαιρία ἀναφέρει: «Εἰς οὐδένα ἄλλον Βιβλιοθηκᾶριον μιᾶς Ἀκαδημίας συνέβη ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον συνέβη εἰς τὸν Βιβλιοθηκᾶριον τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας: νὰ γυμνώσῃ δηλαδὴ τὰς θήκας ἐκ τῶν αὐτῶν χιλιάδων βιβλίων τὰ ὅποια μὲ τόσον ζῆλον πρὸ ὀλίγου καιροῦ πρότερον εἶχε καταγράψῃ καὶ βάλῃ εἰς τάξιν, θυσιάζων καὶ αὐτὰς τὰς ὥρας τῆς διασκέδασεώς του, ἵνα ἴδῃ τὴν εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθεῖσαν Βιβλιοθήκην τακτοποιημένην ἀμέσως πρὸς ὄφελος τῶν μαθητῶν τῆς Ἀκαδημίας, εἰς χρῆσιν τῶν ὁποίων ἦτο πρὸ πάντων ἀφιερωμένη».¹³¹

Στὸ Ἀρχεῖο Γκίλφορντ τῆς Κέρκυρας ἔχουν διασωθεῖ τεκμήρια αὐτῆς τῆς διαδικασίας πού περιγράφει ὁ Παπαδόπουλος, ἡ ἀλληλογραφία του μὲ τὸν ἐπίτροπο, ἀπὸ τὴν ὁποία προκύπτει ὅτι δὲν ὑπερβάλλει καθόλου μὲ ὅσα σχετικὰ ἀναφέρει παραπάνω. Ὁ Παπαδόπουλος ὑποχρεώθηκε νὰ παραδώσῃ ἀντίγραφα τῶν χειρόγραφων καταλόγων τῆς βιβλιοθήκης, τόσο τῆς συλλογῆς τῶν σπάνιων ἐλληνικῶν βιβλίων,¹³² ὅσο καὶ τοῦ Γενικοῦ

130. Βλ. Α. Παπαδόπουλος Βρετός, *Βιογραφικά*, σ. 171. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀνεψιὰ τοῦ Γκίλφορντ, κόρη τοῦ ἀδελφοῦ του George Augustus, Maria καὶ τὸ σύζυγό της Μαρκήσιο John Butte. Βλ. τὸν κατάλογο τῶν δωρητῶν στὸν χειρόγραφο κατάλογο τῆς βιβλιοθήκης, ΕΒΕ 3064.

131. Βλ. ὁ.π., σ. 182-183. Βλ. καὶ σημ. 66.

132. Ὁ Γκίλφορντ διέθετε τὴ μεγαλύτερη γιὰ τὴν ἐποχὴ του συλλογὴ σπάνιων ἐλληνικῶν βιβλίων πού εἶχαν ἐκδοθεῖ μετὰ τὴν ἄλωση καὶ ὡς τὸ 1821. Αὐτὰ ἀπότηλεσαν τὴ βάση τῆς Βιβλιογραφίας τοῦ Α. Παπαδόπουλου Βρετοῦ. Βλ. *Παραμύθιον*, ἀρ. 1, ἔτος Α', σ. 77, 1 Ἰανουαρίου 1845. Βλ. ἐπίσης καὶ στὴν *Εἰσαγωγή τῆς νεοελ-*

Καταλόγου τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀκαδημίας, ὅπου περιέχονταν καὶ τὰ βιβλία τοῦ λόρδου σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία του, ἀφοῦ ὁ σκοπὸς ποὺ μετέφερε τὴν βιβλιοθήκη τοῦ Λονδίνου σταδιακὰ στὴν Κέρκυρα ἦταν νὰ πλουτίσει τὴν πανεπιστημιακὴ βιβλιοθήκη. Μὲ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς τακτοποίησης καὶ καταγραφῆς τῶν βιβλίων ποὺ πρόσφατα εἶχαν φθάσει στὴν Κέρκυρα εἶχε ἀσχοληθεῖ ὁ Παπαδόπουλος μὲ τοὺς βοηθοὺς του ἐντατικὰ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1827.¹³³ Στὸν Κάλβο εἶχε ἀνατεθεῖ ἡ τακτοποίηση τῆς συλλογῆς τῶν χειρογράφων.¹³⁴

Ἡ παράδοση τῆς βιβλιοθήκης κράτησε ἓνα ὀλόκληρο χρόνο (Μάιο 1829 - μέσα 1830). Στὸν κατάλογο (χφ BRL Ms, Add. 16, 182) ἀναφέρεται ὡς ἡμερομηνία τῆς πρώτης ἀποστολῆς τῶν χειρογράφων καὶ ἐπιλεγμένων βιβλίων ἡ 9 Ὀκτωβρίου 1829. Μεταφέρθηκε στὸ Λονδίνο στὸ τέλος τοῦ 1830, ὅπου ὁ κληρονόμος του τὰ ἐπούλησε σὲ ἀλλεπάλληλες δημοπρασίες ποὺ ὀργάνωσε ὁ οἶκος Evans (93 Pall Mall).¹³⁵ Εἶχαν προ-

λημικῆς φιλολογίας, Ἀθήνα 1854, σ. ιγ'-ιδ': «Ὁφελούμενος λοιπὸν ἐκ τῆς καλῆς εὐκαιρίας νὰ ἔχω ἀνὰ χεῖρας τὴν μεγαλητέραν ἕως τότε ὑπάρχουσαν συλλογὴν τῶν διαφόρων εἰς τὴν ἀρχαίαν ἢ εἰς τὴν νεωτέραν γλώσσαν τυπωθέντων βιβλίων ὑπὸ νεωτέρων Ἑλλήνων». Ὁ Α. Κάλβος, στὴν ἀνταπόκρισή του στὸ περιοδικὸ *Revue Encyclopedique* 27 (1827) 264, ἀναφέρει: «La Bibliothèque, qui n'existe que depuis deux ans, contient déjà 30.000 volumes d'ouvrages choisis, dont une grande partie sont la propriété de notre bienfaiteur. On y remarque particulièrement la collection, rare et curieuse, de tout ce qui a été publié en grec moderne, depuis que l'on a commencé à écrire dans cette langue jusqu'à nos jours; et une autre collection, non moins précieuse, des manuscrits presque tous italiens, qui renferment des documents historiques d'un assez grand intérêt». Βλ. καὶ σ. 118, σημ. 51-53.

133. Βλ. σ. 126-131.

134. Βλ. Κ. Ε. Σολδάτος, «Ἀνδρέας Κάλβος», *Ἑπτανησιακὴ Προτογορονιά*, Ἀθήνα 1960, σ. 23. Σὲ ἐκθεσὴ του πρὸς τὸν ἀρμοστὴ Adam, στὶς 26 Νοεμβρίου 1827, ὁ ἔφορος τῆς Ἀκαδημίας Ι. Καραντινός, ἀναφέρει σχετικὰ μὲ τὸν Α. Κάλβο: «Ὁ καθηγητῆς κ. Κάλβος διετέλει ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἐποπτεῖαν καὶ ἐτακτοποιεῖ τὰ χειρόγραφα, ἅτινα ἀνήκον εἰς τὸν Μακαρίτην Ἀρχοντα ἐκλέγων ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὅσα ὁ Καθηγητῆς κ. Κάλβος ἠδύνατο νὰ θεωρῆ χρήσιμα νὰ τυπωθῶσι».

135. Ἀπὸ τῆ Βιβλιοθήκη τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου ἔχω σὲ φωτοτυπία τοὺς καταλόγους τῶν δημοπρασιῶν: I. Catalogue of the valuable and extensive Library of the late Earl of Guilford, part the first, sold by auction by Mr Evans, 93 Pall Mall. On Monday, December 15 and eight following Days, 1828. II. Catalogue of the valuable and extensive Library of the late Earl of Guilford, part second, sold by auction by Mr Evans, 93 Pall Mall, On Monday, January 12 and Five following Days, 1829. III. Catalogue of the valuable and extensive Library of the Earl of Guilford, part the third, sold by Auction by Mr Evans, 93 Pall Mall, February 28 and Two following Days, 1829.

ηγηθεῖ τρεῖς δημοπρασίες: α) 15-23 Δεκεμβρίου τοῦ 1828 (1788 items), β) 12-17 Ἰανουαρίου 1829 (1459 items) καὶ γ) 28 Φεβρουαρίου-2 Μαρτίου τοῦ 1829 (740 items), ὅπου πουλήθηκαν τὰ βιβλία τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Λονδίνου.¹³⁶ Τὰ βιβλία καὶ τὰ χειρόγραφα ποὺ μεταφέρθηκαν ἀπὸ τὴν Κέρκυρα πουλήθηκαν στὶς ἀκόλουθες τέσσερις δημοπρασίες: α) 8-12 Δεκεμβρίου τοῦ 1830 τὰ χειρόγραφα τῆς συλλογῆς, β) στὶς 20-24 Δεκεμβρίου: βιβλία, γ) 5-8 Ἰανουαρίου τοῦ 1831: βιβλία καὶ δ) ἐπὶ 8 ἡμέρες τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1835 τὰ ὑπόλοιπα βιβλία.

Στὰ ἀντίτυπα τῶν ἐντύπων καταλόγων τῶν πλειστηριασμῶν τοῦ οἴκου Evans, ὅπου πωλοῦνται τὰ βιβλία τῆς Κέρκυρας (BRL, Printed Books, S.C.E 40 (4, 5, 6) - SCE 55 (1)) τοὺς ὁποίους ἔχω στὴ διάθεσή μου σὲ μικροταινίες, ὑπάρχουν χειρόγραφες σημειώσεις σὲ ἐνδιάμεσες λευκὲς σελίδες, ὅπου ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ πλειοδότη καὶ ἡ τιμὴ ποὺ ἀγόρασε τὸ κάθε lot. Ἐπανερχονται συνήθως τὰ ἴδια ὀνόματα, ἀνάμεσά τους γνωστοὶ βιβλιοπῶλες τοῦ Λονδίνου, ὅπως οἱ Thorpe, Payne, Foss, Rodd, Cochran. Ὁ πρῶτος, ὁ Thorpe (1791-1818), ἐξέδωσε κατάλογο τῶν βιβλίων τοῦ Γκίλφορντ ποὺ εἶχε ἀγοράσει μὲ τὸν τίτλο: *Catalogue of an Extraordinary, Curious and Extensive Collection of Manuscripts... selected from the Library of the Earl of Guilford. Thomas Thorpe,*

Οἱ ἐπόμενοι κατάλογοι ἀφοροῦν τὶς δημοπρασίες τῶν χειρογράφων καὶ τῶν βιβλίων ποὺ ἦταν στὴν Κέρκυρα: I. *Catalogue of the extraordinary, curious and extensive collection in Manuscripts of the late Earl of Guilford, sold by auction by Evans ... On Wednesday, December 8 and four following days, 1830 (769 lots).* II. *Catalogue of the valuable Library of the late Earl of Guilford, imported from Corfu... on Monday December 20 and four following Days, 1830 (1124 lots).* III. *Catalogue of the valuable library of the late Earl of Guilford... On Wednesday, January 5 and three following Days, 1831 (722 lots).* VI. *Catalogue of the remaining portion of the Library of the late Earl of Guilford imported from Corfu, 8 days November 1835. (1999 lots).* Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ ἤθελα νὰ εὐχαριστήσω θερμὰ τοὺς φίλους: Στάθη Φινόπουλο, Κατερίνα Γαρθία-Ἀλεξανδρόπουλου, Γ. Χασιώτη καὶ τὴν ἀείμνηστη Ἑλένη Τσαντσάνογλου, ποὺ εἶχαν τὴν καλοσύνη νὰ φροντίσουν γιὰ μένα τὴν παραγγελία μικροταινιῶν ἀπὸ τὴ Βιβλιοθήκη τοῦ BRL. Εὐχαριστῶ ἐπίσης τὴ φίλη Τόνια Νούσια γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους.

136. Ὁ Robertson στὴν ἀλληλογραφία του ἀναφέρει στοιχεῖα γιὰ τὴ βιβλιοθήκη στὸ Λονδίνο, ποὺ τὸν Αὐγούστο τοῦ 1825 εἶχε περιοριστεῖ σὲ 12 crates of books καὶ 5 crates mss. Γνωρίζουμε ὅτι μετὰ τὴν πώληση τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Λονδίνου (24 St James's Place) εἶχαν μεταφερθεῖ τὰ βιβλία σὲ δύο μεγάλα δωμάτια στὸ Lincoln Inn. Εἶχαν περιοριστεῖ στοὺς 6000 τόμους. Ἐνωρίτερα, τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1825, ὁ Robertson ἀναφέρει ὅτι μετέφερε τὰ διπλὰ ἀντίτυπα στὴ βιβλιοθήκη τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Waldershare, ὅπου ὑπῆρχε περισσότερος χώρος. Βλ. *Greek Gazette*, ὅ.π., 15-16.

London 1831, σ. 218 (BRL, Ms PRb. C22) και έκαμε νέα δημοπρασία.

“Ένα μεγάλο άριθμό χειρογράφων τής συλλογής του Γκίλφορντ άγόρασε άπό τους βιβλιοπώλες που άναφέραμε, ιδιαίτερα άπό τον Thorpe, ό γνωστός συλλέκτης Thomas Phillipps (1792-1872).¹³⁷ Έπίσης έναν σημαντικό άριθμό χειρογράφων¹³⁸ και βιβλίων του άπέκτησε ή Βιβλιοθήκη

137. Βλ. A. N. L. Munby, *Phillipps Studies*, vol. 1-5, 1951-1960, Cambridge. Στο έργο αυτό που άναφέρεται στον γνωστό “Άγγλο συλλέκτη και την ιστορία τής μεγάλης βιβλιοθήκης του στο Middle Hill, ύπάρχουν πολλές πληροφορίες σχετικές με τά χειρόγραφα τής συλλογής Γκίλφορντ που περιήλθαν σ’ αύτή τή βιβλιοθήκη. Θά πρέπει νά διορθώσουμε βέβαια τήν πληροφορία ότι: «Part of his collections (Guilford’s) were given during his lifetime to the Ionian University of which he was the founder and the first Chancellor, while the residue provided material for eight sales in London !! Συνεχίζει: At the sale of the manuscripts and from the booksellers subsequently Phillipps bought over 1560 items from the library [Nos 4912-6459] and other small groups including such great treasures as the lost “Armagnac” manuscripts of the trials of Joan of Arc» (No 6448: Robinson, Cat. 83, pp. 71-75) σ. 56. Βλ. v. III, σ. 145: Provenances listed in the 1837 edition of Phillipps Catalogue librorum Manuscriptorum, σσ. 154, 159, 161-163, 166, 168. Βλ. επίσης S. De Ricci, *English Collectors*, Indiana University 1960. Σχετικά με τον Γκίλφορντ, σ. 94-95: «Of his numerous manuscripts, mostly modern transcripts of early texts, many very purchased by Sir Thomas Phillipps but certain number are now in the British Museum». Σχετικά με τον Thomas Phillipps βλ. ό.π., σ. 119: «Before 1830 he aquired... and the Earl of Guilford splendid collection of italian mss in more than 1300 volumes». Τά χειρόγραφα αυτά άκολούθησαν τήν τύχη τής βιβλιοθήκης του μεγάλου “Άγγλου συλλέκτη Thomas Phillipps, the greatest private library in the world, σύμφωνα με τή γνώμη του γνωστού βιβλιόπώλη τής Ν. Ύόρκης H. P. Krauss. “Η πώληση του μεγαλύτερου μέρους του περιεχομένου αύτής τής βιβλιοθήκης κράτησε περισσότερο άπό 30 χρόνια. “Άρχισε λίγο μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και συνεχίστηκε ώς τó 1978, όποτε τó τελευταίο τμήμα της άγοράστηκε άπό τον H. P. Krauss και μεταφέρθηκε στην Ν. Ύόρκη. Βλ. H. P. Krauss, *Biblioteca Phillipica, manuscripts. The final selection*, N. York 1979. Στο τμήμα αυτό περιλαμβάνóταν και ένα μεγάλο μέρος των χειρογράφων τής συλλογής του Γκίλφορντ. “Η EBE άγόρασε άπό τον Krauss τó “Άρχειό Nani, Γενικών Προβλεπτών του Μορέα κατά τήν δεύτερη βενετοκρατία, 41 τόμοι, που προέρχονταν άπό τή Συλλογή του Γκίλφορντ. “Έχω έντοπίσει τó “Άρχειό Nani τόσο στον Κατάλογο BRL Add. 8220, II, 1011: Relazioni della Morea, Cat. C, vol. 41, όσο και στον Κατάλογο του πλειστηριασμού Evans Mss, 31, 352: *Diplomatic collections relating to the Morea, apparently from the Archives of Venice*. “Άγοράστηκε άπό τον Thorpe για £ 64,1.

138. Βλ. M. Richard, *Inventaire des manuscrits grecs du British Museum*, Paris 1952, σ. 7, σημ. 1: (Mss 8221-8243) proviennent de la bibliothèque de Frédéric North, 5e comte de Guilford. Cette série est précédée du Catalogue des livres et manuscrits de ce collectionneur (Add. 220).

τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου,¹³⁹ καὶ ἡ Bodleian Βιβλιοθήκη τῆς Ὁξφόρδης.

Μὲ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς παράδοσης τῆς βιβλιοθήκης, τὸν οὐσιαστικὸ διαμελισμὸ τῆς, ἤλθε καὶ τὸ τέλος τῆς θητείας τοῦ Α. Παπαδόπουλου στὴν Ἴονιο Ἀκαδημία. Ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Γκίλφορντ τῆς Ἀναγνωστικῆς Ἐταιρείας Κέρκυρας προέρχονται ἄγνωστα ἀπὸ ἄλλη πηγὴ στοιχεῖα ποὺ ἀποκαλύπτουν τοὺς λόγους τῆς ἀποχώρησής του ἀπὸ αὐτὴ τὴ θέση. Στις ἐπιστολὲς ποὺ εἶχε ἀνταλλάξει ὁ Παπαδόπουλος μὲ τὸν ἐπίτροπο τοῦ κληρονόμου τοῦ Γκίλφορντ, John Craufurt, ὑπῆρχαν οἱ πρῶτες σχετικὲς νύξεις. Ὁ Παπαδόπουλος ζητοῦσε τοὺς μισθοὺς του, γιατί δὲν εἶχε πληρωθεῖ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ θανάτου τοῦ Γκίλφορντ, ἐνῶ ἐξἄκολουθοῦσε νὰ προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του στὸ τμῆμα τῆς βιβλιοθήκης ποὺ ἀνήκει στὸν τελευταῖο, ὁ ὁποῖος τὸν εἶχε καὶ προσωπικὸ τοῦ βιβλιοθηκάρου μὲ μισθό. Ἐπειδὴ δὲν βρῆκε ἀνταπόκριση στὸ δίκαιο αἴτημά του κατέφυγε στὴ δικαιοσύνη, καὶ ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ ἔγγραφα ποὺ ἀνέφερα δικαιοῦθηκε.¹⁴⁰

139. Στὸ BRL ἔχει περιέλθει ἡ σπάνια συλλογὴ τῶν ἐλληνικῶν βιβλίων (1453-1821) τοῦ Γκίλφορντ. Τὴ συλλογὴ αὐτὴ εἶχε ἀγοράσει ὀλόκληρη (627 τόμους), ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸν κατάλογο τοῦ πλειστηριασμοῦ (βλ. σημ. 135, Catalogue VI, σ. 92, ἀρ. 1795) ὁ γνωστὸς βιβλιοπώλης Thomas Rodd (1796-1849), γιὰ 137 λίρες. Στὸν κατάλογο τῆς δημοπρασίας περιγράφεται μὲ τὸν ἀκόλουθο χαρακτηριστικὸ τρόπο ἡ συλλογὴ: «Bibliotheca Greco-Neoterica. A very Curious, Valuable and Extensive Collection of Books in the Modern Greek language, consisting of 28 vol. folio, 174 vol. quarto and 425 vol. octavo and duodecimo, in all 627 vol. This is the most Extensive Assemblage of Modern Greek Books ever submitted to Public Sale. They were collected by the late Earl of Guilford for the information of the Professors of the Ionian University and the instruction of the Greek Youths of that Establishment. No one possede more opportunitie of forming the best Collection of Modern Greek Books, and no ever availed himself of his opportunities with more zeal, ardour or liberality than the late Earl of Guilford... The revival of Greece as an independent State and its present active and encreasing Commerce will necessarily lead to the study of its Language, and this Collection will form a most useful and, perhaps for some years, a Matchless Library of Reference». Στὸν κατάλογο τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου ἐντοπίσαμε σχεδὸν ὅλα τὰ ἐλληνικὰ βιβλία τῆς συλλογῆς Γκίλφορντ. Μιὰ δειγματοληπτικὴ ἔρευνα ἐπὶ τόπου στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου ἐπιβεβαίωσε τὴν ὑπόθεσιν. Ὅλα τὰ βιβλία ποὺ ἐξέτασε γιὰ μᾶς ἡ φίλη ἱστορικὸς Τόνια Νούσια ἔχουν τὸ ex libris τοῦ Γκίλφορντ: ἄλλα τὸ παλαιότερο, προτοῦ νὰ πάρει τὸν τίτλο τοῦ 5th Earl of Guilford, καὶ ἄλλα τὸ τελευταῖο μετὰ τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1817.

140. Ὁ Τυπάλδος Ἰακωβάτος, ποὺ δὲν φαίνεται νὰ συμπαθοῦσε ἰδιαιτέρως τὸν Παπαδόπουλο καὶ τὸν κρίνει αὐστηρὰ σὲ πολλὰς περιπτώσεις, διηγεῖται πολὺ παρα-

Στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Α. Παπαδόπουλου¹⁴¹ ἔχει διασωθεῖ ἀντίγραφο τῆς ἀναφορᾶς τῆς Ἐπιτροπῆς παραλαβῆς τῆς Βιβλιοθήκης, τῆς 17ης Ἰουνίου 1830, ἀποτελουμένης ἀπὸ τούς: Ι. Καραντηνό, Κωνσταντῖνο Ἀσώπιο, Ἱερέα Κ. Τυπάλδο, W. Thistlethwaite, πρὸς τὸν Πρόεδρο τῆς Γενικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς Δημοσίου Παιδείας, βουλευτὴ Δρα Ἄγγελο Κόνδαρη. Τὸ ἀντίγραφο ἔχει γίνεαι ἀπὸ τὸν γραμματέα τῆς, W. Thistlethwaite. Ἡ παράδοση διήρκεσε ἀπὸ τὶς 25 Μαΐου ὡς τὶς 17 Ἰουνίου 1830. Περιγράφεται ἐκεῖ ὅλη ἡ διαδικασία παραλαβῆς καὶ ἐπισημαίνεται ὅτι εἶναι «πρὸς τιμὴν τοῦ Κυρίου Βιβλιοθηκαρίου, ὅτι πολλὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν καταγεγραμμένα εἰς τοὺς καταλόγους, ἐγχειρίσθησαν αὐτοπροαιρέτως παρ' αὐτοῦ καὶ ἐπομένως τὰ κατεγράψαμεν ὡς ἄνωθεν».¹⁴²

Ἄλλοι ἐγράψαν ὡς τώρα γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας καὶ τὴν βιβλιοθήκη τῆς ἐπισημαίνουν πόσο ἀπελπιστικὰ πενιχρὲς εἶναι οἱ πληροφορίες μας γιὰ τὸ εἶδος τῶν βιβλίων ποὺ περιλάβαινε ἡ βιβλιοθήκη.¹⁴³ Οἱ παλαιότερες πληροφορίες μας ἀφοροῦν τῇ συλλογῇ τῶν ἐλληνικῶν βιβλίων καὶ τὶς ἔχουμε ἔμμεσα ἀπὸ τὸν κατάλογο τοῦ Α. Παπαδόπουλου, ποὺ ὁ ἴδιος ἀναφέρει ὅτι στηρίζεται σ' αὐτὴ τὴ συλλογῇ.¹⁴⁴ Ὁ Mario Pieri στὴν αὐτοβιογραφία του ἀναφέρει μερικὰ ἀπὸ τὰ χειρόγραφα τῆς συλλογῆς τοῦ Γκίλφορντ ποὺ θεωρεῖ σημαντικὰ: τὰ ἴδια ἀναφέρει καὶ ὁ Ciampi.¹⁴⁵

στατικά τὰ γεγονότα τῆς παραίτησής του, στὴν ὁποία τὸν ὀδήγησε ἡ ἀπειλὴ τοῦ Γραμματέα Βουλῆς Baynes, ὅτι μπορεῖ νὰ τὸν ἀπολύσει ἂν δὲν ἄφηνε τὰ κριτήρια καὶ τὶς ἀπαιτήσεις μισθῶν, καὶ ἐπισημαίνει τὴν ἀξιοπρεπῆ στάση του. Βλ. Γ. Τυπάλδος-Ἰακωβάτος, *Ἱστορία*, σ. 84-85.

141. ΓΑΚ, Ἀρχεῖο Α. Παπαδόπουλου Βρετοῦ, ἀρ. 293. Σχετικὰ μετὰ τὸ ἀρχεῖο βλ. D. A. Zakynthinos, «Les Archives de la famille Papadopoulos Vretos», *L'Hellénisme contemporain* 3 (1939) 566-589.

142. Οἱ χειρόγραφοι κατάλογοι τῆς βιβλιοθήκης δίνουν ἀνάγλυφη τὴν εἰκόνα τῆς παραλαβῆς, μετὰ τὶς σημειώσεις ὅπως ἀκριβῶς περιγράφονται στὴν ἀναφορά.

143. G. P. Henderson, *Ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία*, ὅ.π., σ. 72.

144. Βλ. Α. Παπαδόπουλος Βρετός, *Νεοελληνικὴ φιλολογία*, Ἀθήνα 1854, τ. Α', σ. ιγ': «Ὡφελούμενος λοιπὸν ἐκ τῆς καλῆς εὐκαιρίας νὰ ἔχω ἀνὰ χεῖρας τὴν μεγαλύτεραν ἔως τότε ὑπάρχουσαν συλλογὴν τῶν διαφόρων εἰς τὴν ἀρχαίαν ἢ εἰς τὴν νεωτέραν ἡμῶν γλῶσσαν τυπωθέντων βιβλίων ὑπὸ νεωτέρων Ἑλλήνων, ἔσπευσα νὰ συντάξω τὸν Κατάλογον αὐτῶν κατὰ χρονολογικὴν τάξιν, ἀκριβῶς ἀντιγράφων τὴν προμετωπίδα ἐκάστου βιβλίου». Ἡ πρώτη δημοσίευση ἄρχισε στὸ *Παναρομόνιον*, τχ. 10-20, 1845 (247 λήμματα) καὶ ὀλοκληρώθηκε σὲ χωριστὴ ἐκτύπωση τὸν Μάιο τοῦ 1845 (618 λήμματα). Δέκα χρόνια ἀργότερα, δημοσίευσε τὸν πρῶτο τόμο τῆς δίτομης *Νεοελληνικῆς φιλολογίας, ἤτοι Καταλόγου... τόμος Α'*, Ἀθήνα 1854. Ὁ τόμος Β', Ἀθήνα 1857.

145. Βλ. Mario Pieri, *Della vita di Mario Pieri*, vol. II, Firenze 1850: «Io

“Όλες οί άλλες πληροφορίες για χειρόγραφα ἢ βιβλία τῆς βιβλιοθήκης προέρχονται ἀπό τοὺς καταλόγους τῶν πλειστηριασμῶν τοῦ οἴκου Evans, ποὺ ἀναφέραμε (βλ. σημ. 93) ὅτι σώζονται στῆ Βιβλιοθήκη τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου. Ἀπὸ ἐκεῖ ἀντλεῖ τις πληροφορίες ποὺ παραθέτει στῆ βιογραφία τοῦ Γκίλφορντ καὶ ὁ Z. D. Ferriman.¹⁴⁶ Ὁ F. H. Marshall, συγ-

già nominali quell'abate Parigi, accorto frugatore degli Archivi polverosi delle antiche famiglie, e dissi della vendita da lui fatta al Conte di Guilford di que' preziosi Manoscritti toscani. Or ecolo che dopo alcuni mesi di assenza egli torna a Firenze con nuovo bottino, se non tanto ricco quanto il primo, prezioso del paro. Cosisteva questo principalmente, poiché non posso rammentarmi ogni cosa, in un Commento di Dante fatto dal Butti, e diverso dal conosciuto, ed un carteggio inedito autografo del Macchiavelli, e d'altri illustri». Ἀπὸ τὸν Pieri, ποὺ ὅπως ἀναφέρει παρακάτω ἐξέτασε ὁ ἴδιος τὰ παραπάνω χειρόγραφα, ἔχουμε γιὰ πρώτη φορά τὴν πληροφορία γιὰ τὸν προμηθευτὴ τῶν χειρογράφων ἀπὸ τὴν Τοσκάνη, τὸν abate Parigi. Περισσότερες πληροφορίες γι' αὐτὸν βλ. στὴν ἐπιστολὴ τοῦ Α. Παπαδόπουλου (2 Ὀκτωβρίου 1830) πρὸς τὸν Ciampi, ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω (βλ. σημ. 84): Ἀναφέρεται στὸ ἔργο τοῦ Ciampi, *Esame critico con documenti inediti della storia di Demetrio d'Iwan Wasiliewitch*, Firenze 1827. Ἐκεῖ (σ. 4) ὁ συγγραφέας ἀναφέρει τὸ σύγγραμμα «ἐνὸς σοφοῦ ἰταλοῦ τοῦ ἰς' αἰῶνος ἐπιγραφόμενον... *Viaggio in Alemagna di Francesco di Pier Vittorio il Vecchio ambasciator della Repubblica Fiorentina nel 1507*, ἐπροσφέρετε εἰς τοὺς ἀναγνώστας σας, ἐν σημειώσει ἀρ. 1, ἐν τῇ σελίδι 69, τὴν ἐφεξῆς διασάφειν: Χειρόγραφον αὐτόγραφον μονοειδὲς πρῶην παρὰ τῷ σοφωτάτῳ Κυρίῳ Ἀββῆ Βικεντίῳ Παρίγγῃ ἐν Φλωρεντία καὶ ἤδη μετακομισμένον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Κερκύρα Ἀκαδημίας με' ὅλους τοὺς ἐπιλοίπους κώδικας καὶ τὰς αὐτογράφους ἀλληλογραφίας τῶν πλέον ἐνδόξων λογίων ἀνδρῶν τῆς Φλωρεντίας καὶ ἄλλων τῆς Τοσκάνης καὶ τῆς Ἰταλίας τοῦ ἰς' αἰῶνος, ἐκτὸς μεγάλης ποσότητος αὐτογράφων ἐπιστολῶν Λαυρεντίου τοῦ Μεγαλοπρεποῦς καὶ Νικολάου τοῦ Μακιαβέλλου, τὸ πᾶν ἀγορασθὲν καὶ δωρηθὲν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀκαδημίαν παρὰ τῆς μεγαλοδωρίας τοῦ θεμελιωτοῦ αὐτῆς Κυρίου Κόμητος Γκίλφορντ». Εἶναι γνωστὸς ὁ σύνδεσμος τοῦ Ciampi με' τὸν Γκίλφορντ, πρβλ. τὸ γράμμα του ἀπὸ τὴν Ancona πρὸς τὸν Παπαδόπουλο (δ.π., σ. 141). Στὸν Κατάλογο τῆς Βιβλιοθήκης ἔχω ἐντοπίσει τὸ βιβλίον στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται ὁ Παπαδόπουλος. Τὸ ἔτος ἐκδόσεως, 1827, μᾶς ὀδηγεῖ στὴν ὑπόθεση ὅτι θὰ ἦταν ἀνάμεσα στὰ δῶρα τοῦ Ciampi, ποὺ ἀναφέρει ὁ Γκίλφορντ στὸ γράμμα ἀπὸ τὴν Ancona καὶ παραγγέλλει: «φροντίσετε νὰ καταγραφῶσιν καὶ νὰ τεθῶσιν ὅπου ἀνήκουν». Ἀπὸ τὸν Pieri ἀντλεῖ τις σχετικὲς πληροφορίες του, πολὺ ἀργότερα, καὶ ὁ K. Σολδάτος, «Ἀνδρέας Κάλβος», *Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά* 1953, σ. 15.

146. Βλ. Z. D. Ferriman, δ.π., σ. 103. Τῆ θέση αὐτῆ ἐπιβεβαιώνει καὶ ἡ ὑπαρξη ἀνέκδοτης καὶ ἀγνωστης ἐπιστολῆς τοῦ Ferriman πρὸς τὸν Γ. Γεννάδιο (1η Φεβρουαρίου 1919), ποὺ βρίσκεται μέσα στὸ ἀντίτυπο τῆς Γενναδείου Βιβλιοθήκης τοῦ ἔργου τοῦ Ferriman, «Some English philhellenes». Ὁ Ferriman πληροφορεῖ τὸν Γεννάδιο γιὰ τις press-marks τῶν καταλόγων τῶν πλειστηριασμῶν ποὺ ἀφοροῦν τῇ βιβλιοθήκῃ Γκίλφορντ. Τὸν κατάλογο τῶν χειρογράφων ποὺ περιῆλθαν στῆ βι-

καταλέγει στις πηγές του άρθρου «Lord Guilford and Greece» και τον χειρόγραφο κατάλογο βιβλίων και χειρογράφων του Γκίλφορντ, που βρίσκεται στη Βιβλιοθήκη του Βρετανικού Μουσείου με την ένδειξη Add. 8220 και επισημαίνει τη σημασία του. Παρατηρεί ότι: «in view of the fact that Guilford was ardent collector of Greek books and manuscripts, and that his collection was ruthlessly dispersed in public auctions by his heir, this catalogue has great value».¹⁴⁷

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι μοναδικοί μάρτυρες για το περιεχόμενο της Βιβλιοθήκης της Ίονίου Ακαδημίας είναι οι ανέκδοτοι χειρόγραφοι κατάλογοι, όπου ο βιβλιοθηκάριος Α. Παπαδόπουλος Βρετός και οι βοηθοί του είχαν καταγράψει τόσο τα βιβλία της Ακαδημίας, όσο και τα βιβλία του Γκίλφορντ σύμφωνα με την επιθυμία του, αφού, όπως έλεγε, έσκόπευε να τα δωρίσει στην Ακαδημία. Αυτός άλλωστε ήταν και ο λόγος που μετέφερε εκεί το μεγαλύτερο μέρος της βιβλιοθήκης του από το Λονδίνο σταδιακά με σκοπό να ολοκληρώσει αυτή τη μεταφορά.

Τον κατάλογο των χειρογράφων της συλλογής του παραδίδει ο χειρόγραφος κατάλογος της Βιβλιοθήκης του Βρετανικού Μουσείου Add. 8220 που αναφέραμε. Ο κατάλογος αυτός, που αποτελείται από συσταχωμένους καταλόγους διαφορετικών διαστάσεων, γραμμένους από διάφορους γραφείς, εκτός από τα χειρόγραφα, περιέχει και κατάλογο των βιβλίων της συλλογής του Γκίλφορντ σε νεοελληνική γλώσσα.

Στη Βιβλιοθήκη του Βρετανικού Μουσείου επισήμανα επίσης και τον κατάλογο των τυπωμένων βιβλίων της Βιβλιοθήκης. Πρόκειται για δύο όγκώδεις τόμους, σε σχήμα foglio, όπου καταγράφονται αλφαβητικά κατά το όνομα του συγγραφέα οι τίτλοι των βιβλίων. Η παραπέρα έρευνα με έπεισε ότι πρόκειται για αντίγραφα του Γενικού Καταλόγου της Βιβλιοθήκης τα οποία συνόδευσαν τα βιβλία του Γκίλφορντ κατά την επι-

βλιοθήκη του Phillipps στο Middle Hill και προέρχονται από τη βιβλιοθήκη Mattei και τους καταλόγους των δημοπρασιών του οίκου Evans, για τα βιβλία και χειρόγραφα της Κέρκυρας (βλ. σημ. 137). Ο Ferriman έχει διατρέξει τους καταλόγους και πληροφορεί τον Γεννάδιο για τον αριθμό των items, τόσο των χειρογράφων όσο και των βιβλίων της δημοπρασίας του Δεκεμβρίου 1830. Επισημαίνει δειγματοληπτικά μερικά από τα χειρόγραφα και τα βιβλία και παραθέτει τις τιμές της πώλησής τους, τις οποίες θεωρεί πολύ χαμηλές, many of which (books) appear to have gone of almost nothing. Υπόσχεται σε προσεχή επίσκεψή του στο British Museum να εξετάσει και τους υπόλοιπους καταλόγους.

147. F. G. Marshall, *ό.π.*, σ. 38 και σ. 45, όπου αναφέρεται στο περιεχόμενο του καταλόγου και δίνει μια γενική εικόνα του περιεχομένου του. Ο Κατάλογος BRL Add. 8220 αποτελεί το πρώτο μέρος της έκδοσης.

στροφή τους στο Λονδίνο. Ο Α. Παπαδόπουλος Βρετός μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ κληρονόμος ζήτησε «παρὰ τοῦ Βιβλιοθηκαρίου τῆς Ἀκαδημίας τοὺς Καταλόγους τῶν εὕρισκομένων βιβλίων ἐν τῇ Ἰονίῳ Βιβλιοθήκῃ, ἐπειδὴ τόσον τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ὅσον καὶ ἐκεῖνα τοῦ κόμητος Γκίλφορντ ἦσαν, κατὰ τὴν ἐκείνου διαταγὴν καταγεγραμμένα εἰς τὸν αὐτὸν Γενικὸν Κατάλογον».

Τὸ πρωτότυπο τοῦ Γενικοῦ αὐτοῦ Καταλόγου τῶν ἐντύπων τῆς Βιβλιοθήκης διασώθηκε ἐπίσης. Ἄγνωστο ἀπὸ ποιοῦ δρόμο κατέληξαν στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη. Ἀπὸ τὴν ἐξέταση προέκυψε ὅτι οἱ κατάλογοι αὐτοὶ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ ἄρκετὰ χρόνια μετὰ τὴν παράδοση τῶν βιβλίων τοῦ Γκίλφορντ.

Τῶν καταλόγων αὐτῶν ἔχω ἔτοιμη τὴν ἔκδοση. Οἱ τίτλοι τῶν ἐντύπων πλησιάζουν τὶς 8.000 καὶ τὰ χειρόγραφα τὶς 3.000. Τὴν ἔκδοση συμπληρώνουν βιβλιογραφικὲς ἐνδείξεις, προλεγόμενα καὶ παράρτημα ὅπου δημοσιεύονται οἱ σχετικὲς ἀρχαιολογικὲς πηγές, εὐρετήρια καὶ πίνακες. Σύνολο 1000 σελίδες περίπου.

Ὅταν δημοσιευθοῦν οἱ κατάλογοι, θὰ ἔχουμε πλήρη εἰκόνα τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας κατὰ τὴν πρώτη περίοδο τῆς λειτουργίας της (1824-1830), γεγονός ἰδιαίτερα σημαντικό, γιὰ τὴν θὰ γνωρίσουμε ποιά ἦταν τὰ βιβλία ποὺ εἶχαν στὴ διάθεσή τους οἱ καθηγητὲς καὶ τοὺς βοηθοῦσαν στὸ διδακτικὸ ἔργο τους, τὶς ἐκδόσεις ποὺ ἀποτελέσαν τὴ βάση τῆς παιδείας τῶν πρώτων Ἑλλήνων φοιτητῶν, ἀφοῦ τοὺς βοήθησαν νὰ ἀναπτύξουν τὸ πνεῦμα τους. Θὰ ἔχουμε τότε τὴ συγκεκριμένη εἰκόνα τοῦ περιεχομένου τῆς βιβλιοθήκης καὶ τῆς ἱστορίας της ἀφοῦ, ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ χῶρος τῆς βιβλιοθήκης ἐνὸς πνευματικοῦ ἰδρύματος εἶναι, μετὰ τὴν αἴθουσα τῆς διδασκαλίας, ὁ σημαντικότερος.